

ÚJ NÉZŐPONT

IV. ÉVFOLYAM

1. SZÁM

TÖRTÉNELEM, NÉPRAJZ, TÁRSADALOMTUDOMÁNY, HONISMERET

TARTALOM

TANULMÁNYOK

CSORBA NOÉMI: KÍSÉRLET A PORTA ÉS A HÁZ ADÓZÁSI ALAPKÉNT VALÓ VIZSGÁLATÁRA BIHAR VÁRMEGYÉBEN

PAPP RITA: „PERELLYENEK AZ ÖRDÖGÖK VÉLLE!” – MOCSKOLÓDÁS, RÁGALMAZÁS, BECSÜLETSÉRTÉS DEBRECENBEN 1693 ÉS 1703 KÖZÖTT

FORRÁSKÖZLÉSEK

SZENDINÉ ORVOS ERZSÉBET: „...PUSZTÍTSD EL ÚRISTEN AZ MI VÉTKEINKET AZ TE ÖRÖKSÉGEDRE, HOGY ITT AZ HELYEN, AZ TE NEVEDET HÁLAADÁSSAL TISZTELHESSÜK ÉS DICSÉRHESSÜNK MINDÖRÖKKÉ...”
– FORRÁSVÁLOGATÁS A DEBRECENI MAGISZTRÁTUSI JEGYZŐKÖNYVEK KIVONATAIBÓL 1551–1685

SZÁLKAI TAMÁS: BESSENYEI GYÖRGY MÁSODIK EXHUMÁLÁSÁNAK JEGYZŐKÖNYVE

ADATTÁRAK

TÖRÖK PÉTER: A SZABOLCSI HAJDÚVÁROK ARCHONTOLOGIAI ADATTÁRA 1703–1711

ÚJ NÉZŐPONT

IV. ÉVFOLYAM

1. SZÁM

TÖRTÉNELEM, NÉPRAJZ, TÁRSADALOMTUDOMÁNY, HONISMERET

A Hajdú-Bihar Megyei és Debreceni
Honismereti Egyesület online folyóirata

IV. évfolyam 1. szám

Debrecen, 2017.

Szerzőink

Csorba Noémi, segédlevéltáros (MNL SZSZBML, Nyíregyháza)
Papp Rita, doktorandusz (DE BTK Történelmi Intézet)
Dr. Szálkai Tamás PhD, levéltáros (MNL HBML, Debrecen)
Szendiné dr. Orvos Erzsébet PhD, igazgató (MNL HBML, Debrecen)
Török Péter, főosztályvezető (BFL, Budapest)

Főszerkesztő

Dr. Brigováczy László PhD

Szerkesztőség

Dr. Papp Klára DSc, *Szendiné dr. Orvos Erzsébet PhD*,
Dr. Szendrei Ákos PhD, *Török Péter*, *Dr. Vajda Mária PhD*

Szerkesztőbizottság

Kolozsvári István, *Korompainé Mocsnik Marianna*,
Dr. Seres István PhD, *Dr. Szabadi István PhD*, *Szekeres Gyula*
Szikla Gergő, *Dr. Szilágyi Ferenc PhD*, *Dr. Szilágyi Zsolt PhD*

Technikai szerkesztő

Katona Péter

Angol fordítások

Kovács Gergely

Lektorálás

Dr. Orosz István, akadémikus, professor emeritus (DE BTK Történelmi Intézet)
Dr. Papp Klára DSc, egyetemi tanár (DE BTK Történelmi Intézet)
Dr. Szilágyi Zsolt PhD, egyetemi adjunktus (DE BTK Történelmi Intézet)

Kiadói és szerkesztői elérhetőségek

Kiadói székhely, szerkesztőségi postacím: *4032 Debrecen, Egyetem tér 1.*
Szerkesztőségi e-mail cím: *ujnezopont@gmail.com*

ISSN 2064-7042

Tartalom

Tanulmányok

- CSORBA NOÉMI: Kísérlet a porta és a ház adózási alapként való vizsgálatára
Bihar vármegyében.....5
- PAPP RITA: „Perellyenek az ördögök véllé!” – Mocskolódás, rágalmazás,
becsületsértés Debrecenben 1693 és 1703 között 21

Forrásközlések

- SZENDINÉ ORVOS ERZSÉBET: „...pusztítsd el Úristen az mi vétkeinket
az Te örökségedre, hogy itt az helyen, az Te nevedet hálaadással tisztel-
hessük és dicsérhessünk mindörökké...” – Forrásválogatás a debreceni
magisztrátusi jegyzőkönyvek kivonataiból 1551–1685..... 35
- SZÁLKAI TAMÁS: Bessenyei György második exhumálásának jegyzőkönyve.... 59

Adattárak

- TÖRÖK PÉTER: A szabolcsi hajdúvárosok archontológiai adattára 1703–1711 .. 67

Contents

Studies

- NOÉMI CSORBA: An Attempt to Examine the Site and the House as a Tax Base
in Bihar County 5
- RITA PAPP: „The Devils Shoulde Squabble with Him!” – Abuse, Slander, and
Libel in Debrecen between 1693 and 1703..... 21

Source Publications

- ERZSÉBET SZENDINÉ ORVOS: “... Slaine, Lord God, Oure Sins for Thy
Heritage, so that Here in Thēse Place, We Mighte Honouren Thy Name
with Thanks and Glorifie Thee For Ever ...” – Source Selection
from the Extracts of Debrecen’s Magistrate Reports 1551–1685..... 35
- TAMÁS SZÁLKAI: The Minutes of György Bessenyei's Second Exhumation 59

Data Banks

- PÉTER TÖRÖK: The Archontological Data Bank of the Szabolcsian
Haiduck Towns 1703–1711..... 67

Csorba Noémi

Kísérlet a porta és a ház adózási alapként való vizsgálatára Bihar vármegyében

A történelmi Bihar vármegye a Partium és a Tiszántúl legnagyobb kiterjedésű vármegyéje, a területe közel 11.000 km², ezért gyakran nevezik Biharországnak. A vármegye 16. századi történetének, különösen a század második felének kutatása igen sok nehézséget, de ugyanakkor nagyon sok lehetőséget is rejt a vele foglalkozók számára. Ezt Jakó Zsigmond 1940-ben megjelent nagymonográfiájában mutatta be,¹ amelyben felvázolta Bihar vármegye kutatásának későbbi lehetőségeit is.

Tanulmányomban elsősorban kiadatlan, levéltári források felhasználásával és a szakirodalom eddigi eredményeivel kívánom bemutatni, hogy milyen fontos, értékes adatokat lehet kinyerni a portális és ház szerinti összeírások vizsgálatával. Az összeírásokból kiindulva a birtokos társadalom feltérképezésére is lehetőség nyílik, a korszak szakirodalmát feldolgozva történetek bihari családokra vonatkozó kutatások, viszont egy átfogó munka még nem született.

A kutatás kezdetén a legfontosabb primer forrásbázist a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában a Magyar Kamara Archivuma E 158-as jelzet alatt a 8. kötetben található Conscriptio portarum jelentik (1552, 1553, 1554, 1555, 1597), és ebben a kötetben találhatóak a házösszeírások is (1599, 1600, 1604, 1605); a tanulmányban az összes fellelhető összeírást felhasználtuk. A mai kor kutatójának már sokkal könnyebb a feladata abból a szempontból, hogy hála – főleg – a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára munkatársainak, kutatóinak, mivel egyre több forráskiadvány is a rendelkezésünkre áll, így ezen források tanulmányozása leegyszerűsödött. A Magyar Királyság birtokviszonyairól az első összefoglalást Acsády Ignác kísérte meg.² Ezt a munkát majd Mályusz Elemér egyik tanítványa, Maksay Ferenc folytatta. A téma esetében is több kiadott forráskiadványt használtunk fel, így például Maksay Ferenc *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén* című munkáját.³ Ebben a monumentális műben az akkori Habsburg uralom alatt lévő vármegyék első, 16. század közepi összeírásait dolgozta fel, Bihar vármegyére vonatkozóan az 1552-es első portális összeírás jelent meg nyomtatásban. A következő nagyobb forráskiadvány, amely méltó folytatója Maksay munkájának, Dávid Zoltáné, *Az 1598. évi házösszeírás* címet viseli. A kötetben a szerző táblázatos formában mutatja be a Magyar Királyság 31 vármegyéjének házösszeírását, új adókulcsul a házat megadva.⁴ Az 1552 és 1608 közötti időszak politikai, gazdasági és társadalmi háttéréről, a partiumi megyék politikai pártállásáról a kiadott forráskiadványok közül az *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*⁵ és a *Magyar Országgyűlési Emlékek*⁶ a korszakra vonatkozó kötetei nyújtot-

¹ Jakó 1940.

² Acsády 1894.

³ Maksay 1990.

⁴ Dávid 1990.

⁵ A téma szempontjából számunkra az I. kötet (1540–1556), a II. kötet (1556. szept.–1576. jan.), a III. kötet (1576–1596), a IV. kötet (1597–1601) és az V. kötet (1601–1607) volt nélkülözhetetlen.

⁶ A téma szempontjából számunkra a III. kötet (1546–1556), a IX. kötet (1598–1601) és a X. kötet (1602–1604) szolgált adatokkal.

tak segítséget. Nagy hasznunkra volt, és a tanulmány egyes pontjainak kiegészítésére tudtuk felhasználni a *Történelmi Tárban* és a *Károlyi család oklevéltárában* közölt egyes forrásokat.⁷

A korábbi viszonyok megértéséhez a középkori Magyarország történeti földrajzáról Györffy György által készített átfogó munka volt nagy segítségünkre, mind a megye kialakulásával, mind a települések és birtokviszonyok megismerésével kapcsolatban.⁸ Nagy haszonnal forgattuk Lukinich Imre *Erdély területi változásai a török hódítás korában 1541–1711* című munkáját,⁹ valamint nem lehet figyelmen kívül hagyni Papp Klára Bihar vármegyére, a Csáky családra vagy a földesúri birtokokra vonatkozó munkáit, igaz ezek főleg a 18. századra terjednek ki.¹⁰ A portális összeírások, illetve házösszeírások, a fogalmi rendszer és a pénzügyigazgatás, valamint az Erdélyi Fejedelemség törvénykezésének megismeréséhez megkerülhetetlenek voltak számunkra Oborni Teréz, Nagy István illetve Ember Győző munkái.

A tanulmány első felében szükségesnek látjuk, hogy nagyon röviden, de bemutassuk a 16. század második felének Bihar vármegyére vonatkozó változásait. Úgy véljük, ezek ismeretével jobban meg tudjuk érteni és átláthatóbbá tudjuk tenni a birtokos társadalomról eddig alkotott képet, egyfajta kiegészítésül szolgálhat a már meglévő és későbbi vármegyei kutatások számára. Le kell szögezni azonban, hogy a bihari birtokos társadalom vizsgálata még csak most kezdődött el, azonban rá tudunk mutatni olyan érdekességekre – például a 16. század közepi családok közül a század végére többen lesüllyedtek vagy felemelkedtek, illetve eltűntek a megyéből, vagy akár kimutatható új családok betelepülése és a családi vagyon megalapozása vagy éppen megerősítése – amelyeket általánosnak lehet venni a korszak történetét ismerve.

Mind katonai, gazdasági és természetesen földrajzi szempontból is fontos volt, hogy ki rendelkezik a partiumi területek felett. Hiszen, ahogy a korban is megjegyzték, aki a Partiumot birtokolja, az Erdélyt is birtokolja. Magyarország és Erdély közötti területeket a Bihar vármegyén áthaladó legfontosabb utak kötötték össze, mivel két nagyhatalom közvetlen határán helyezkedett el, ezért közjogi helyzete a század során többször változott a többi partiumi vármegyéhez hasonlóan.¹¹ Buda 1541-es oszmánok általi elfoglalásával kialakult a hódoltság magva, Bihar vármegye egyre inkább veszélyzónába került. A hódoltság magvának kialakulásával már a Porta részéről is területi igények léptek fel, de ugyanígy igényt tartott a fennhatóságra az épp ekkor kialakulóban lévő későbbi Erdélyi Fejedelemségnek hívott államalakulat és a Habsburg Birodalomhoz tartozó Magyar Királyság is.

A 16. század közepén a vármegye nemessége sokáig János Zsigmond és Habsburg Ferdinánd között ingadozott, ahogy ezt az országgyűlések és részországgyűlések végzései is megerősítik.¹² Az 1540-es években összehívott részgyűlések is arról tanúskodnak, hogy a tiszántúli megyék politikai magatartása folyamatosan ingadozott, így Biharé is, hiszen

⁷ TT 1890., TT 1892.; Károlyi 1885.

⁸ Györffy 1998.

⁹ Lukinich 1918.

¹⁰ Papp 1979.; Papp 1998.

¹¹ Papp 1979. 111.

¹² EOE I. k. 96.

különleges földrajzi helyzetét kihasználva vajon a Szapolyai országrészhez való tartozással tudja a leginkább érdekeit érvényesíteni, vagy ha Habsburg Ferdinándnak fogad hűséget.¹³ Nehezítette a vármegye helyzetét, hogy a jelentősebb bihari urak, mint Drágffy Gáspár vagy Báthory András egyre jobban Habsburg Ferdinánd felé húztak,¹⁴ ezzel szemben Fráter György azon munkálkodott, hogy Ferdinánd befolyását a tiszántúli vármegyékben megszüntesse, de alig talált támogatókra.¹⁵ Nagyon fontos kiemelni, hogy a tiszántúli vármegyék külön jogállással rendelkeztek; ez abban mutatkozott meg leginkább, hogy köveiteket külön kiemelve hívták meg az országgyűlésekre. Ez a gesztus azt mutatja, hogy sem Habsburg Ferdinándnak, sem Fráter Györgynek nem volt közömbös ezen területeken a befolyásuk megerősítése. Ugyanakkor azt sem szabad elfelejteni, hogy Szapolyai János özvegyének, Izabella királynőnek a birtokában volt az a nyolc magyarországi megye, amelybe Bihar is beletartozott.¹⁶

Az 1550-es éveket a térség történetét illetően részben a nagyobb várháborúk és fontos erősségek török kézre kerülése, a tiszántúli területek további instabil politikai pártállása és a török Porta egyre nagyobb méretű területfoglalásai jellemzik. Ezek közül néhány döntő jelentőségű eseményt szeretnénk kiemelni, amelyek a téma szempontjából kiemelt fontossággal bírnak. Másrészt viszont csak az 1550-es évekből maradtak fenn portális összeírások, és az ezekből levont következtetéseinket nagyban meghatározták ezen időszak eseményei. A nyírbátori egyezmény utáni események nem kedveztek a partiumi területeknek, hiszen miután a Porta tudomására jutott, hogy Fráter átadta Erdélyt Habsburg Ferdinándnak, hatalmas hadakkal elindult Erdély felé. Ez ellen Habsburg Ferdinánd addig nem tett semmit, amíg Báthory András nem sürgette a közbelépésre (hiszen felismerte, hogy a Felső-Tiszavidék veszélyeztetve van).¹⁷ Az 1552-es török hadjáratban több fontosabb vár került az oszmánok kezére, köztük Lippa, Karánsebes, Solymos, Lugos, Szolnok. Ezen erősségek elvesztése csak növelte a hódoltság területét és erősítette János Zsigmond pártját a tiszántúli vármegyékben. János Zsigmond támogatói között volt Bornemissza Boldizsár, Orbay Miklós és néhány bihari birtokos, mint Török János, Massai László, Nadányi Gerváz, Ártándy Kelemen, akik azon munkálkodtak, hogy János Zsigmondot, aki édesanyjával Izabellával még 1551-ben elhagyta Erdélyt, visszahozza és Ferdinánd hatalmát a területen beszüntesse.¹⁸ A tiszántúli területek a török előrenyomulásával egyre közelebb kerültek a hódoltsági területhez, csak Gyula és Várad erőssége tudta védeni a területet. 1553 tavaszán János Zsigmond hívei Kerekiben részgyűlést tartottak, ahol több mint 500-an vettek részt, köztük a korábban említett bihari birtokosok is.¹⁹ Kísérletet tettek a tiszántúli megyék a Ferdinándtól való elszakadásra, de ez nem járt sikerrel. Az 1551 és 1556 közötti rövid Habsburg időszak átformálta Erdélyt és a hozzá tartozó tiszántúli megyéket is. Miután az erdélyi rendek visszahívták János Zsigmondot és Izabellát, 1556-ban kialakult Bihar, Szatmár, Közép-Szolnok és Máramaros megyékből

---

¹³ A részgyűlések a következők: 1542. augusztusa, Várad. EOE I. k. 96; 1543. jan. 6. Várad. MOE II. k. 468–469. illetve EOE I. k. 107.; 1543. február 11. Gyula. MOE II. k. 470.; 1543. június 29. Debrecen. MOE II. k. 473–474.; 1544. július 6. Sajószentpéter. MOE II. k. 597.; 1545. június 4. Debrecen., EOE I. k. 198.

¹⁴ Lukinich 1918. 52.

¹⁵ Uo. 20.

¹⁶ Izabella királyné birtokában lévő 8 magyarországi vármegye a következők: Arad, Békés, Bihar, Csanád, Csongrád, Külső-Szolnok, Temes, Zaránd. Lukinich 1918. 61.

¹⁷ Lukinich 1918. 60–61.

¹⁸ Uo. 72.

¹⁹ MOE III. k. 391.; Oborni 2002. 135.

az Erdélyhez tartozó Részek (*Partium*) néven az Erdélyi Fejedelemség magyarországi birtokterülete. Erdély és a Partium közötti kapcsolat legszorosabb eseménye az 1571-es speyeri szerződés létrejötte. A szerződés rendkívüli fontossággal bír, hiszen rendezte a magyarországi részek tulajdonjogát, a vitás magyarországi megyék közül Bihar, Közép-Szolnok, Kraszna, Máramaros vármegyéket adta Erdélynek. János Zsigmond Erdély fejedelemének (*Princeps Transsylvaniae*) címezte magát, amihez a tiszántúli vármegyék birtoklása révén hozzátette a Magyarországi Részek Ura (*Partium Regni Hungariae Dominus*) elnevezést is.²⁰ Bihar vármegye a speyeri szerződés óta tényleges erdélyi joghatóság alá került, az 1596–1597. évi portális összeírások alapján tudjuk, hogy a fejedelemnek is vannak például Biharban birtokai. Oborni Teréz több tanulmányában kifejti, hogy a speyeri egyezményhez vezető út már az 1544-es tordai országgyűlésen megmutatkozott, amikor a tiszántúli megyék kinyilvánították, hogy János Zsigmond és Izabella országrészéhez kívánják a későbbiekben tartozni.²¹

A szakirodalomból ismeretes tehát, hogy Várad 1598-as elfoglalása után a vármegye a Magyar Királyság szerves része, de ezt a házősszeírások is megerősítik: 1598-ban a királyi kamara kezén 1186 ház volt, 1599-ben csak pusztatelkeket írtak össze a király részéről, 1600-ban már 857 ház után szed adót a kamara, 1604-ben 308 házat, 1605-ben pedig 293 házat jegyeztek fel.

A hosszúra nyúlt bevezetés mindenképpen szükséges volt, hogy megfelelően be tudjuk mutatni a címben is szereplő porták és házak szerinti összeírásokat és az azokból levonható következtetéseket a vármegye birtokos társadalmára nézve. Azokra a kérdésekre keressük a választ például, hogy egy veszélyzónában lévő vármegye esetében a 16. század közepének eseményei mennyiben tudták átalakítani a birtokos társadalom szerkezetét, mi lett az egyes nagy-, közép- és kisbirtokos családok sorsa (néhányat kiemelve), ugyanakkor az első összeírásban szereplő családok jelen vannak-e az új adókulcs, a ház megjelenésekor. Nyilvánvalóan a tanulmány terjedelme miatt nem térhetünk ki minden kérdésre, de a lehetőségekhez mérten megpróbálunk egyfajta vázlatot adni.

A hadiadó, amely a kapuadó (*lucrum camerae*) és a rendkívüli hadisegély (*dica, contributio, subsidium*) összefonódásából alakult ki, az egyik legjelentősebb bevételi forrása volt az államnak. Az eddigi kutatások és a szakirodalom is megerősítik, hogy az adók nagy részét a katonai kiadások fedezésére fordították.²² Az adókivetés és beszedés úgy történt, hogy az országgyűlés megszavazta az adót, vagyis az egy portára jutó összeget. Először megvizsgálták, hogy mely porták esnek az adófizetés alá és ezeket össze kellett írni.²³ Utána a fizetőképes jobbágyok az adott adókulcs alapján megfizették az adót. Az Erdélyi Országgyűlési Emlékek bejegyzéseiből tudjuk, hogy egy ideig 1 forint/porta összeget jelentett a subsidium, amely állandó jövedelem volt. Az országgyűlési végzésekből ismeretes, hogy mikor és mekkora mértékű hadiadót szavaztak meg a rendek. Így 1542-es és

²⁰ Nyakas 2005. 62., Oborni 2007. 39

²¹ Oborni 2002. 39.

²² Nagy 2015. 126.

²³ Uo. 135.

1547-es években az országgyűlés két évre szavazta meg az adót, amely portánként 2 forintot jelentett,²⁴ de meghatározták, hogy mire fordítják: 40 dénár került az 1527-ben felállított Magyar Kamarához, 160 dénár pedig a katonaság ellátására szolgált.²⁵ Az 1547, 1548 és 1550-es országgyűlésen megszavazott subsidium és kamarahaszna portánként szintén 2 forintot tett ki, olykor a földesúr saját „*erszényéből javasolt*” adókiegészítést fizetni. Bihar vármegyében az 1552–1553. évi portális összeírások 1 forintos adót írtak elő,²⁶ azonban sem az 1554. és az 1555. évi összeírások, sem az 1560. évi adólajstrom-töredék nem tartalmazza a beszedendő adó mennyiségét. Az 1597. évi összeírásból ismert, hogy abban az évben 3 forintos adót kellett fizetni, amelynek beszedése két részletben történt: az első rész 1 forint 75 dénárt újévkor, a második rész 1 forint 25 dénárt Szent Gergely napján.²⁷ 1600-ban a dica 1 forint, amit Pünkösdkor, a hadiadó 50 dénár, amit Szent Jakab napjáig (július 25.) kellett beszedni.²⁸ 1605. évi házösszeírásból tudjuk, hogy a dica 2 forint volt, de azon felül még élelmezésre 1 forint adót kellett beszedni.²⁹

A porta a koraujkor legfontosabb adóegysége, viszont a bekövetkezett telekaprózódások miatt több jobbágytelket is magába foglalt, ezért például a lélekszámot nem tudhatjuk meg belőle, de értéke nem ebben rejlik számunkra.³⁰ Acsády Ignác szerint azon jobbágytelek birtokosa, aki a törvényben előírt vagyonminimummal rendelkezik vagy a földje megműveléséhez szükséges ígásállattal bír, az adót kell, hogy fizessen.³¹ Vagyis az összeírások szerint egy porta egy jobbágyteleknek felelt meg, függetlenül attól, hogy mennyien éltek rajta és mennyi lakóházat foglalt magába. Juhász Lajos munkájában kiemeli, hogy a Mohács előtti adózó porta is egy egész jobbágytelket jelentett, amelyen 1-2 jobbágycsalád élt.³² Acsády hangsúlyozza, hogy a porta nem egy adóügyi fogalom, nem területmérték, egyedül az összeírások által a birtokmegoszlásra, a birtokos társadalomra és annak vagyoni helyzetére tudunk belőle adatokat kinyerni.³³ A kutatásaink is ezen az irányvonalon indultak el, sőt a későbbiekben ezáltal célunk a bihari birtokos társadalom feltérképezése, amiből nem maradhatnak ki a szomszédos vármegyéket érintő vizsgálatok sem.

Mint azt fentebb említettük, a portaszámok tehát nem családfőket jelölnek, nem tudunk belőle pontos adatokat kapni.³⁴ Az adóösszeírások egy sor kérdést is felvetnek: vajon az összeíró minden települést felvett-e az összeírásba, valósak-e az adatok, minden adóköteles családot felírt-e, és miképp állapította meg egy település portaszámát.³⁵ A bihari portális összeírásokból levont következtetéseinkhez ezeket a lehetőségeket is számba vettük.

---

²⁴ 1 forint 100 dénárnak felel meg.

²⁵ Nagy 2015. 127.; Ember 1946. 240.

²⁶ MNL OL E 158. 8. k. fol. 3. (1552); MNL OL E 158. 8. k. fol. 107. (1553)

²⁷ MNL OL E 158. 8. k. fol. 812–825. (1597)

²⁸ MNL OL E 158. 8. k. fol. 715. (1600) „*Regestrum rectificationis domorum in Comitatus Biboriensis existentis pro dica unius floreni ad festum Sacri Pentecostes et contributione denarionem quinquaginta ad festum Sancti Jacobi aprili Posonii in generalibus Regnicolarum comitiis 15 die mensis Februarii Anni 1600*”

²⁹ MNL OL E 158. 8. k. fol. 787.

³⁰ Szepesiné 2011. 54.

³¹ Acsády 1894. 89.

³² Juhász 1936. 12–13.

³³ Acsády 1894. 89.

³⁴ Acsády megpróbálkozott vele, de számunkra nem releváns.

³⁵ Bakács 1957. 58.

Mielőtt rátérnénk az összeírásokra, a szakirodalom alapján vizsgáljuk meg a birtokos társadalom rétegződését. Fontos azonban megjegyezni, hogy amíg a bihari portális összeírásoknál jól megkülönböztethető a nagybirtokosság, középbirtokosság és kisbirtokosság rétegződése, addig sajnos ez a házősszeírás esetében már nem mondható el. Úgy véljük, hogy a kutatás nem hozott egyértelmű eredményeket, vagyis csak a házősszeírásokból a birtokos társadalom rétegződését nem tudjuk megállapítani. Az alábbi táblázat szemlélteti a Jakó Zsigmond és Maksay Ferenc által is vizsgált vármegyei birtokosság lehetséges kategóriáit. Számunkra a tanulmányban a Maksay-féle felosztás vált mérvadóvá, az alapján ugyanis úgy véljük, hogy forrásaink segítségével világosabban strukturálható a birtokos társadalom.

	Jakó Zsigmond	Maksay Ferenc
Nagybirtokos	50 porta fölött	100 porta fölött
Középbirtokos	15-50 porta	11-100 porta
Kisbirtokos	15 porta alatt	0-10 porta

1. ábra. Jakó Zsigmond és Maksay Ferenc kategóriája.³⁷

A tanulmány elkészítésekor a számukra legmértvőbb forrást a bevezetőben említett, a Magyar Kamara Archívumában található Bihar vármegyére vonatkozó portális összeírások jelentették, ezek közül is az 1552, 1553, 1554, 1555, 1597. évek, illetve a házősszeírások közül az 1599., 1600., 1604., 1605. évek. Fennmaradt egy vélhetően 1560 körüli időből származó Bihar vármegyei adólajstrom, amelyet Szabó Károly közölt a Történelmi Tárbán.³⁸ Ő maga az Erdélyi Múzeum-Egyesület kéziratárában találta ezt a töredéket, amely közel sem fedi le az összes bihari települést, de a birtokviszonyok és az itt élő családok további kutatásához fontos adatokkal szolgál. Egy másik ilyen töredék egy rovasadó-hátralékról szól, amely 1596-ból származik és a Magyar Kamara Archívumában található.³⁹ Ez a töredék számunkra azért érdekes, mert bár az összes feltüntetett település a fejedelemnek adózott, mégis a folytonosság szempontjából kiegészíti munkánkat. Úgy véljük, hogy kellő kritikával kell kezelni a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára által feldolgozott és online adatbázisban közzétett rovasadó összeírásokat, több esetben is találtunk eltéréseket a saját adatbázisunkhoz képest.

Biharban az 1550-es évek összeírásai szerint a legnagyobb birtokos a katolikus egyház. Az 1552-es összeírás szerint a vármegye legnagyobb birtokosa a váradi püspök, aki 3204 portával rendelkezett, de ha ehhez hozzávesszük a káptalani és a székeskáptalani birtokokat, akkor az összes porta 42%-a volt a kezén. A településeket megvizsgálva elmondható, hogy a váradi káptalannal együtt ez mintegy 300 helységet jelentett. A portális összeírások vizsgálatakor találtunk az egyház esetében olyan településeket, amelyek a töröknek is adóztak. A bihari összeírásokban az alábbi települések adóztak a töröknek: 1553-ban a váradi káptalan 4 településen 113 portával, a váradi püspök szintén 4 településen 70,5 portával adózik. 1554-ben annyi változás történt, hogy a váradi káptalan már csak 3 portával adózott, a váradi püspök azonban 8 településen 109,5 portával, de mellettük

³⁷ Maksay 1990. 193.; Jakó 1940. 189.

³⁸ TT 1880. 173–177.

³⁹ MNL OL E 158. 8. k. Lajstromozatlan csomó, 1678-as mikrofilmtekercs (oldalszámok nélkül).

megjelenve adózik a töröknek a debreceni plébánia (3,5 porta) és a Szent János káptalan (8 porta) is. Az 1555. évi összeírásban a káptalan 9 portával, a váradi püspök már csak 73 portája után adózott. Az egyház mellett a töröknek világi birtokosok is adóznak, ezt a későbbiekben fogjuk bemutatni.

A fennmaradt 1560. évi adólajstrom-töredékben a váradi püspök 10 falun, a váradi káptalan 7 falun rendelkezik adózó portával. A katolikus egyház birtokai jelentősen csökkentek a szekularizációt követően, a korábbi birtokaik a fejedelmi kincstárhoz kerültek, emellett a váradi székeskáptalan működését is beszüntették 1556-ban.⁴⁰ Ezzel párhuzamosan viszont megfigyelhető, először a fejedelmi, majd pedig később a királyi, illetve kamarai birtokok számának hirtelen megnövekedése. Az 1596. évi rovásadó-hátralékban csak a fejedelemnek adózó porták találhatók, 327 portával 39 település adózik.⁴¹ Az 1597. évi portális összeírásban is csak a fejedelem tulajdonában lévő birtokokat írtatták össze, amely szerint 64 településen 1137 porta volt. Viszont az is itt olvasható, hogy Széplak részéhez tartozó Gyapjúpatak Csáky uramé, ahol 17 adózó portája van.⁴²

Még 1552-ben a legnagyobb világi birtokosa a megyének enyingi Török János volt, aki Debrecen földesuraként az összes porta 10%-át birtokolta, 1218 portával, a porta után járó adó beszedése két településből jött össze (Debrecen, Sámson). Török János katonember volt, aki egy befolyásos erdélyi családba házasodott be felesége, Kendi Anna révén. János Zsigmond pártjának egyik jelentős támogatója.⁴³ Testvérével Török Ferencsel, aki maga Habsburg-párti volt, gyakoriak voltak a nézeteltéréseik. Valószínűleg ennek tudható be, hogy 1557-ben Debrecen Habsburg Ferdinánd elveszi tőle és Ferencnek adja, de csak Török János 1562-es halálával került végleg hozzá. Az összeírásokból kitűnik, hogy Török János portáinak száma az 1552-es összeíráshoz képest jelentősen megcsappant: 1553-ban már 203 portát, 1554-ben 300 portát és 1555-ben 480 portát bír. A Török család az 1596 és 1604 közötti összeírásokban nem szerepel.

Az 1552-es összeírásban Török János mellett Bajony Ferenc volt az a világi nagybirtokos, akinek részéről kiemelkedően sok adózó portát írtak össze: 1552-ben 373,5 portát, 1553-ban 241 portát, 1554-ben 192 portát, végül 1555-ben 253,5 portát. Az adózó porták változóan 26-30 településen voltak, ugyanakkor Bajony Ferenc falvai közül Szerep 1553-ban egyedülként volt kettős adózás alatt 32 portával.⁴⁴ A további összeírásokból kitűnik, hogy 1554-ben 2 település 40 portával,⁴⁵ 1555-ben viszont 8 település 166 portával adózik a töröknek.⁴⁶ A Bajony család nemcsak Biharban vetette meg a lábát, hanem például a szomszédos Szabolcs vármegyében is, a korai években még a nagybirtokosság közé tartoznak ebben a megyében: 1549-ben özv. Bajony Benedekné 120 portát bír, később a család 1553-ban 220 portával, végül az 1564. évi adójegyzékben már csak 7 adózó portával bír, a későbbi összeírásokban pedig nem szerepel a család neve.⁴⁷ Ugyanez figyelhető

---

⁴⁰ Bogdándi 2011. 106.

⁴¹ MNL OL E 158. 8. k. 1678-as mikrofilmtekercs, 1596. adólajstrom-hátralék.

⁴² MNL OL E 158. 8. k. fol. 817. (1597)

⁴³ TT 1892. 659., 1552. december 29-én a gyulafehérvári gyűlésen Török János 300 lovaszt ígért János Zsigmondnak. Egy másik esetben pedig 1562. január 13-án kelt levelében Csáky Mihály korlátnok azt írja Báthori István váradi kapitánynak, hogy Török János a fejedelem mellett van 100 lóval.

⁴⁴ A török kori kettős adózás rendszere a hódoltsági területeken jelent meg, ezekről az adóbeszedésekről adónyilvántartást vezettek, adójegyzékeket (defterek) készítettek, ahova felvezették az adózó portákat. Lásd bővebben Szakály 1981.

⁴⁵ Adózik Derecske és Szerep.

⁴⁶ Adózik Csépan, Derecske, Szerep, Szovát, Balkány, Nagyrábé, Szentmiklós, Bajon.

⁴⁷ H. Németh 2006. 243.

meg a bihari Bajony-ággal is, hiszen sem az 1560 körüli adólajstromban, sem az 1596–1604 közötti összeírásokban nincsenek említve.

Az 1550-es évek összeírásai szerint a megyei *nagybirtokosság*hoz tartozott a Bajony, a Csáky, a Szepessy, a Telegdy, a Toldy, a Török és az Ártándy família, akikre a jó házasság, a széles kapcsolati háló kiépítése jellemző. A tanulmányban nem kívánunk részletekbe menően kitérni az összes családra, hiszen mások már megtették ezt, viszont szeretnénk egy viszonyítási alapot hozni a portális illetve a házösszeírásokból kinyert adatok segítségével. A Csákyak, a Toldyak és a Telegdyek a 16. század második felében végig a nagybirtokossághoz tartoznak. Papp Klára kutatásaiból ismerhetjük meg leginkább a kö-rösszei Csáky család történetét, akik partiumi és erdélyi birtokokkal bírtak, az erdélyi politizálásban és katonáskodásban jártas férfiúkat adtak a korszaknak. A portális összeírásokban a Csákyak 500 portán felül adóztak, a fennmaradt 1560. évi adólajstrom-töredékben található meg Csáky Mihály Cséffa és Pankota falvak birtokosaként (ezekre a birtokokra még 1555-ben⁴⁸ 2-2 portával adózik). A század végén is jelen van Biharban a család, 52 és 203 házat írtak össze részükről 1598 és 1605 között.

A Toldy család esetében is látható, hogy 1552 és 1555 között a porták száma 154-237 között mozgott, a házösszeírásokra csak pusztatelek bejegyzést láthatunk. Hozzájuk hasonló eredményre jutottunk a Telegdy és Szepessy családok vizsgálatakor. A Telegdyek a század közepén 360 és 411 közötti adózó portát birtokolnak, az 1560. évi adólajstrom-töredékben Telegdy Balázs, Miklós és Ferenc neve szerepelt.⁴⁹ A század végére csak pusztatelkeket jegyeztek fel a család részéről, kivételt képez ez alól Telegdy Balázs, akinek 1599-ben 10 házat, 1600-ban már árvái felől 20 házat írtak össze.⁵⁰ A Szepessy család az 1550-es években még meg tudta őrizni helyét a nagybirtokosok között (120-312 porta) Biharban, a század végén már nem találunk róluk a házösszeírásokban feljegyzést.

Az 1550-es években a nagybirtokosok közül volt olyan család, amelyik lesüllyedt a kisbirtokosság körébe, ez a legszembetűnőbbben a Drágffyknál mutatható ki. 1552-ben özv. Drágffy Gáspárné hatalmas birtokokkal rendelkezett, 222 adózó portát írtak össze, viszont 1554-ben Báthory Györgyhez kerültek ezek a birtokok, melyek által a Báthory család addigi birtokait felduzzasztotta és felemelte őket Biharban a nagybirtokosok közé.⁵¹ Ez nem egyedi eset, hiszen szoros rokoni kapcsolat volt a két família között, sőt tudjuk, hogy 1556-ban Izabella királyné az utód nélkül elhunyt Drágffy György birtokait és egyéb javait Báthory Györgynek és Báthory Annának adományozta.⁵² A Horváth család esetében elmondható, hogy a bihari társadalom szerves részét képezték a 16. század második felében, de náluk is megfigyelhető, hogy míg 1552-ben a család a nagybirtokosságot erősíti (124 porta), addig az 1553–1555 közötti években már 65-91 közötti portával

⁴⁸ MNL OL E 158. 8. k. fol. 550. (Pankota); MNL OL E 158. 8. k. fol. 551. (Cséffa)

⁴⁹ TT 1880. 173–177.

⁵⁰ MNL OL E 158. 8. k. fol. 586. (1599); MNL OL E 158. 8. k. fol. 730. (1600)

⁵¹ MNL OL E 158. 8. k. fol. 334–335., 338. (1554). Ezen birtokok a következők: Micske, Láz, Széltarló, Felsődarna, Csételek, Belmező, Várvíz, Papfalva, Formafalva, Alsódarna, Hókefalva, Bozsaj, Rogoz, Újfalú, Közepes, Szuszafalva, Sástelek, Cigányfalva, Tankófalva.

⁵² Károlyi 1885. III. 174. 1556. június 10.

adóztak csupán.⁵³ A család az 1550-es évek összeírásaiban szép számmal képviselteti magát, a század végi házősszeírásokban csak Horváth Péter található meg, aki részéről 14-50 közötti jobbágháztartást írtak össze.⁵⁴

Az 1550-es évek portális conscriptiói alapján Bihar vármegye 11-100 közötti portaszámmal bíró *középbirtokos* rétegéhez ismert és kevésbé ismert család is tartozott, ide sorolható például a Pázmány, a Melith, a Torday, a Horváth, a Geszthy, a Begécsy, az Esztáry, a Kereki, a Kolthy családok. Meg kell jegyezni, hogy a közép- és kisbirtokos rétegre az volt a leginkább jellemző, hogy nem egyes személyek adóztak több porta után, ahogy ezt láthattuk Török János, Bajony Ferenc, Báthori András vagy éppen Ártándy Kelemen esetében, hanem maga a család több tagja adja ki azt a portamennyiséget, ami alapján ebbe a csoportba bekerült. A Pázmány családból Gáspár és Péter van feljegyezve a portális összeírásokban, összesen 35-84 portát írtak össze részükről.⁵⁵ A bihari Bornemisszák szintén olyan család a megyében, akik végig jelen vannak a vizsgált időszakban. Az 1550-es évek portális összeírásai alapján nagy birtoktestekkel rendelkeztek, viszont 1554-ben Bornemissza Miklós Csépany birtoka töröknek adózik, 1555-ben özv. Bornemissza Miklósné Balkány után 4, illetve Csépany után 3 portával szintén kettős adózás alatt van.⁵⁶ A Kereki család a középbirtokosok alsóbb rétegét erősíti, változóan 8-20 portával.⁵⁷ A briber Melith-ág a 16. század második felében végig jelen van Melith György és Melith Pál személyében a megyében az összeírások alapján. A család központi bihari birtoka Haláp, ez után adózik a portális összeírások alapján 14-62 porta között, a házősszeírásokban már csak pusztafalu.⁵⁸

A *kisbirtokos* réteg nagy számban volt jelen a vármegyében, a Maksay-féle beosztás szerint azokat soroljuk ide, akik 0-10 portával rendelkeztek: Ártánházi János, Bagdy Ferenc, Balogh Miklós, Bojthy Balázs és Gáspár, Csegödy család, Csöghy család, Haranghy család stb. A 16. század második felének adóösszeírásaiban végig jelen volt az Ábránffy család, akik nemcsak Biharban, hanem Békés vármegyében is birtokosok voltak. Biharban, az 1550-es években Szöcsköd és Gyanté falvak után adóztak (9-11 porta), a század végén csak néhány házzal bírnak Ábránffy Katalin részéről.⁵⁹

⁵³ MNL OL E 158. 8. k. fol. 139. (1553); MNL OL E 158. 8. k. fol. 145–146. (1553); MNL OL E 158. 8. k. fol. 160. (1553); MNL OL E 158. 8. k. fol. 176–177. (1553); MNL OL E 158. 8. k. fol. 343. (1554); MNL OL E 158. 8. k. fol. 349. (1554); MNL OL E 158. 8. k. fol. 370–372. (1554); MNL OL E 158. 8. k. fol. 380. (1554); MNL OL E 158. 8. k. fol. 387. (1554); MNL OL E 158. 8. k. fol. 398. (1554); MNL OL E 158. 8. k. fol. 401. (1554); MNL OL E 158. 8. k. fol. 495. (1555); MNL OL E 158. 8. k. fol. 501. (1555); MNL OL E 158. 8. k. fol. 517–519. (1555); MNL OL E 158. 8. k. fol. 531–532. (1555); MNL OL E 158. 8. k. fol. 543–545. (1555)

⁵⁴ MNL OL E 158. 8. k. fol. 565. (1599); MNL OL E 158. 8. k. fol. 717. (1600); MNL OL E 158. 8. k. fol. 764. (1604); MNL OL E 158. 8. k. fol. 788. (1605)

⁵⁵ MNL OL E 158. 8. k. fol. 139–145. (1553); MNL OL E 158. 8. k. fol. 157–160. (1553); MNL OL E 158. 8. k. fol. 195. (1553); MNL OL E 158. 8. k. fol. 343. (1554); MNL OL E 158. 8. k. fol. 366–367. (1554); MNL OL E 158. 8. k. fol. 382–383. (1554); MNL OL E 158. 8. k. fol. 398. (1554); MNL OL E 158. 8. k. fol. 515. (1555); MNL OL E 158. 8. k. fol. 527–528. (1555); MNL OL E 158. 8. k. fol. 543. (1555)

⁵⁶ MNL OL E 158. 8. k. fol. 517. (1555)

⁵⁷ MNL OL E 158. 8. k. fol. 138–141. (1553); MNL OL E 158. 8. k. fol. 359. (1554); MNL OL E 158. 8. k. fol. 505. (1555)

⁵⁸ MNL OL E 158. 8. k. fol. 191–192. (1553); MNL OL E 158. 8. k. fol. 349., 384–385., 425. (1554); MNL OL E 158. 8. k. fol. 501. (1555); MNL OL E 158. 8. k. fol. 574. (1599); MNL OL E 158. 8. k. fol. 724. (1600); MNL OL E 158. 8. k. fol. 766. (1604); MNL OL E 158. 8. k. fol. 790. (1605)

⁵⁹ MNL OL E 158. 8. k. fol. 782. (1604); MNL OL E 158. 8. k. fol. 790. (1605)

Bihar vármegye helyzete Várad 1598. évi ostromát követően megváltozott, ugyanis közel 6 évre a Habsburg-Birodalom/Monarchia részét képezte a terület.⁶⁰ Ebben az évben vezették be a már korábban említett ház szerinti adózást (1598. évi 3. tv.), amely az adóbeszedés során az új adókulcsot jelentette. Mint arra már korábban kitértünk, a portális összeírásokból egyszerűbb és könnyebb volt a birtokos társadalom kategóriáit meghatározni, ez sajnos a házak vizsgálata esetén nem valósítható meg.

Az 1598. évi házösszeírásban a kamara részéről 1186 házat írtak össze, 1599-ben csak ház nélküli pusztá telkek voltak a király kezén, míg 1600-ban 857 ház, 1604-ben 308 ház, 1605-ben pedig 297 ház. A házösszeírások vizsgálatának ugyanakkor a másik érdekessége a nemesek (nobiles), mint gyűjtőbirtokos megjelenése: 1598-ban 177 házat írtak össze, 1599-ben 115 házat, 1600-ban 69 házat, 1604-ben 103 házat és 1605-ben 119 házat, de több településen bírtak ház nélküli pusztatelkeket is. A század végének legnagyobb birtokosa az 1598–1600 közötti összeírások szerint Bocskai István.⁶¹ A kismarjai Bocskai család sarja, akik tősgyökeres bihari családnak számítanak, István édesapja Bocskai György bihari középirtokosként 8-9 falut bír az 1550-es években. Bocskai Istvánt az 1604–1605. évi összeírásokban már nem találjuk, ez annak tudható be, hogy birtokai a királyhoz kerültek.⁶²

A házösszeírásban megjelennek új családok is, köztük például az Eördögh család egyik híres férfiúja a katonai ranglétrát végig járó Eördögh Boldizsár, aki Báthory Zsigmond familiárisa, majd 1609-ben és 1610-ben Báthory Gábor udvari kapitánya.⁶³ A házösszeírásokban csak Boldizsár szerepel, aki 1600-ban 20 ház, 1604-ben 1 ház, 1605-ben 5 ház után adózik.⁶⁴ Érdekes, hogy az Eördögh család szoros kapcsolatban állt a megyében újonnan megjelenő Király, Vér és Petneházy családdal.⁶⁵ Petneházy Istvánról tudjuk, hogy Biharban, Szabolcsban és Szatmárban szép számmal rendelkezett birtokokkal,⁶⁶ de az 1604 és 1605 közötti bihari összeírásokban feltűnik a neve, de nincsen ház, ami után adózna. Giczi Péter is az újonnan érkezők közé tartozik, 5-11 háztartást birtokol, 1604–1605-ben már mindegyik *desertaként* van feltüntetve.⁶⁷

A század végén olyan nevek tűnnek fel a házösszeírásokban, akik később a 17. század első felében fontos tisztségeket látnak el az erdélyi fejedelmek udvaraiban. Így például Báthory Gábor későbbi kancellárjának, Imreffy Jánosnak is van birtoka Biharban – anyai

⁶⁰ Nagy 1993. 38.

⁶¹ MNL OL E 158. 8. k. fol. 568–592. (1599); MNL OL E 158. 8. k. fol. 719–723., 727–737. (1600)

⁶² 1604-ben a király birtokában a Bocskaitól elkobzott birtokok: Szentjób, Szentmiklós, Piskolt, Fancsika, Kónyár, Micske, Sárszeg, Felsődarna, Alsódarna, Tóti, Széltarló, Láz, Cigányfalva, Tankófalva, Bozsaj, Poklostelek, Újfalva, Papfalva, Közepes, Várvíz, Tirje, Bártfalva, Szentlázár, Örvénd, Élesd, Magyarlugas, Oláhlugas, Alsópestes, Felsőpestes, Tinód, Lak, Tötös, Ősi, Révelő, Dobricsony, Sonkolyos, Barátka, Lórév, Csarnóháza, Feketepatak, Balkány, Mezőpeterd, Sass, Furta, Keresztes, Bődő, Ártánd, Kisszántó, Nagyszántó, Hódos, Darnaszeg, Solyómkő, Kabaláspatak, Krajnikfalva, Zúzafalva, Kisharsány, Nagyharsány. MNL OL E 158. 8. k. fol. 765–780. (1604)

⁶³ Jenev-Tóth 2012. 34., 35., 162.; Máttyás-Rausch 2015. 65.

⁶⁴ MNL OL E 158. 8. k. fol. 720. (1600); MNL OL E 158. 8. k. fol. 775. (1604); MNL OL E 158. 8. k. fol. 800. (1605)

⁶⁵ Csorba 2012a. 32. Eördögh Boldizsár felesége Király Zsófia volt, egy lányuk született, Eördögh Anna. Zsófia leánytestvére Petneházy Király Anna, aki Petneházy István felesége. Eördögh Boldizsár valószínűleg 1612-ben elhunyt, özvegye újraházasodott, új férje a szintén ismert katonamester belényesi Gálffy György, borosjenői kapitány.

⁶⁶ Csorba 2012b. 99.

⁶⁷ MNL OL E 158. 8. k. fol. 766. (1604); MNL OL E 158. 8. k. fol. 790. (1605)

részről Diószegyet bírja –, amely 1599 és 1605 között 25-49 ház után adózott.⁶⁸ Vagy éppen az a Csáky István, aki, mint azt Papp Klára munkáiból tudjuk, a Csáky-vagyont visszaszerezte, bár bihari birtokok elenyésző számban voltak a tulajdonában: 1604–1605. évi házösszeírásban Margittafalva és Kővág részei adózik néhány házzal.⁶⁹

A bihari birtokos nemesség alapvetően magyar etnikumú, bár az 1598. évi házösszeírásban felfigyeltünk Thonhausen Honorius nevére, aki a korábbi Bajony családi birtokok közül Bajom, Derecske, Szerep és Szovát – ekkor már – pusztafalvakat bírja,⁷⁰ ugyanakkor 1598–1600 között 4-4 ház után, 1604–1605 között 21-21 ház után adózik más falvakban.

Érdekességképpen szeretnénk bemutatni az általunk vizsgált portális illetve házösszeírásokban azt is, hogy a birtokosok között igen nagy számban voltak jelen *özvegyasszonyok* is, akik közül többen tekintélyes portaszámmal rendelkeztek. Kiemelkedik közülük például a század közepéről özv. Dersy Ferencné (20,5-35,5 porta), özv. Esztáry Jánosné (22,5-76 porta), özv. Drágffy Gáspárné, özv. Bornemissza Boldizsárné (10-24 porta), özv. Bornemissza Miklósné (17,5-26 porta). A század végéről az özvegyasszonyokat megvizsgálva kiemelkedő házzszámmal rendelkezett özv. Király Albertné (3-73 ház).⁷¹ Korábbi kutatásainkból ismerjük férjét, Király Albertet, aki a 16. század végének egyik ismert katonamebere, Báthory Zsigmond udvari familiárisa és az erdélyi gyalogosok kapitánya az 1598-as mezőkeresztesi csatában.⁷² Itt található özv. Vér Mihályné (12-16 ház) is, akinek családja szoros kapcsolatban állt többek között a Király családdal.⁷³ Ugyanígy kiemelkedik özv. Prépostvári Bálintné, akinek 1598-ban 60 házat, 1599-ben 30 házat jegyeztek fel, de a későbbi összeírásokban már nem szerepel a neve.⁷⁴ Jelentékeny házzszámmal rendelkezett még özv. Bikádi Fekete Jánosné (1598-ban 10 ház, 1600-ban 6 ház), özv. Kis Deme terné (1599-ben 8 ház, 1604-ben 1 ház), özv. Móré Mihályné (5-7 ház között). A 16. század közepi bihari birtokos családok közül a század végén megtalálható özv. Abránffy Lászlóné (1604-ben 1 ház, 1605-ben 1 ház), özv. Csáky Zsigmondné (1598–1599 között 19 ház, 1600-ban már deserta), özv. Somlyay Istvánné (2-2 házzal), özv. Szénássy Miklósné (1604-ben 1 házzal), özv. Telegdy Balázsné (1598-ban 23 ház, 1599-ben 12 ház).⁷⁵

Pusztá háztelekkel rendelkezett többek között özv. Csókássy Péterné, özv. Dancs Istvánné, özv. Kalmár Mihályné, özv. Kamuthy Boldizsárné, özv. Kun Istvánné, özv. Mézgedy Lászlóné és özv. Széplaki Jánosné.

Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy a megye birtokos társadalmának rövid és vázlatos áttekintéséből – amelyhez az összes fennmaradt adójegyzéket felhasználtuk – már

---

⁶⁸ Édesanyja Forgách Margit, aki Forgách Zsigmond leánya. Zsigmond 1552–1555 közötti portális összeírásokban Diószeg után is adózik. MNL OL E 158. 8. k. fol. 129. (1553); MNL OL E 158. 8. k. fol. 358. (1554. I.); MNL OL E 158. 8. k. fol. 433. (1554. II.); MNL OL E 158. 8. k. fol. 508. (1555)

⁶⁹ MNL OL E 158. 8. k. fol. 765., 769.; MNL OL E 158. 8. k. fol. 789., 794. (1605)

⁷⁰ Thonhausen Honoriusról bővebben: Jeney-Tóth 2012. 63.; Mátyás-Rausch 2012. 56, 77.

⁷¹ MNL OL E 158. 8. k. fol. 752–753. (1600)

⁷² Csorba 2012a. 31.

⁷³ Uo. 41.

⁷⁴ MNL OL E 158. 8. k. fol. 571. (1599)

⁷⁵ özv. Abránffy Lászlóné – MNL OL E 158. 8. k. fol. 774. (1604), MNL OL E 158. 8. k. fol. 799. (1605); özv. Csáky Zsigmondné – MNL OL E 158. 8. k. fol. 587. (1599); özv. Somlyay Istvánné – MNL OL E 158. 8. k. fol. 781. (1604), MNL OL E 158. 8. k. fol. 808. (1605); özv. Szénássy Miklósné – MNL OL E 158. 8. k. fol. 777. (1604); özv. Telegdy Balázsné – MNL OL E 158. 8. k. fol. 585., 589. (1599)

most kimutatható egy tendencia, amelynek köszönhetően egy teljesebb képet kaphatunk mind a korszakról, mind az itt élő bihariakról. A bihari birtokos társadalomban jelentős változások következtek be a 16. század második felének országos történéseit ismerve. Az itt élő családoknál nagyfokú mobilitás figyelhető meg: lesüllyedés (pl. Drágffy), kihalás/el-tűnés (pl. Ártándy, Haranghi, Izsákay, Sárándy, Szénássy), felemelkedés (pl. Báthori) vagy a stabilitás megőrzése (pl. Ábránffy, Bornemissza, Csáky, Kereki, Melith, Pázmány, Telegdy, Toldy). A század végére jellemző egyes – akár Erdélyben vagy akár más várme-gyékben már korábban birtokkal rendelkező – családok új birtokosként való megjelenése és ezzel a családi vagyon, presztízs megalapozása Biharban (Eördögh, Imreffy, Király, Petneházy, Sennyey, Vér). Azonban fontos hangsúlyozni, hogy az általunk felhasznált levéltári források még kiegészítésre szorulnak, de a részleges adatok már most is alapot szolgáltathatnak további családtörténeti, archontológiai kutatásokhoz.

Noémi Csorba

An Attempt to Examine the Site and the House as a Tax Base in Bihar County

A county which had continuously been exposed to Turkish incursions lying between the Kingdom of Hungary and Transylvania, and in which there were far-reaching fights for its possession provides an excellent research opportunity. The reason for this is that in the second half of the 16th century, not only the Principality of Transylvania was being formed, but Partium was also emerged by the name of Tiszántúl Parts largest region of which was Bihar County. In the present study, I examined the site censuses of the 16th Century Bihar County preserved between 1552 and 1597, and the house censuses between 1598 and 1599. Most importantly, I would like to show – by using unpublished, primary sources and merging the results of the literature up to the present day – how important data can be retrieved by examining the site- and house censuses. My future goal is to map the society of holders, based on the censuses.

Források

Levéltári források

MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
E 158	Kincstári levéltárak. Magyar Kamara Archivuma. Conscriptiones portarum.

Forráskiadványok

EOE	Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Monumenta Comititalia regni Transsylvaniae, 1540–1699. Szerk.: Szilágyi Sándor. I–XXI. kötet. Bp., 1875–1898.
MOE	Magyar Országgyűlési Emlékek. Monumenta Comititalia regni Hungariae, 1540–1606. Szerk.: Szilágyi Sándor. I–XI. kötet. Bp., 1874–1899.
Dávid 1990.	Dávid Zoltán: Az 1598. évi házösszeírás. KSH levéltára. Bp., 1990. 145–153.
Maksay 1990.	Maksay Ferenc: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. I–II. kötet. MOL kiadványai 2. sorozat, Forráskiadványok 16. Bp., 1990.
TT	Történelmi Tár. Bp., 1878–1911.
Károlyi 1885.	A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. III. kötet. Bp., 1885.

Szakirodalom

Acsády 1894.	Acsády Ignác: Régi magyar birtokviszonyok. Bp., 1894.
Bakács 1957.	Bakács István: A dicális összeírás. In: A történeti statisztika forrásai. Szerk.: Kovacsics József. Bp., (1957). 51–81.
Bogdándi 2011.	Bogdándi Zsolt: A váradi hiteleshely a szekularizációt követően. In: Erdélyi Múzeum. 73. kötet. 3–4. füzet. Kolozsvár, (2011). 104–116.
Csorba 2012a.	Csorba Noémi: Egy partiumi nemesasszony, Petneházyiné Király Anna életútja. In: Hallgatói Műhelytanulmányok I. Szerk.: Barta Róbert – Kerepeszki Róbert – Szendrei Ákos. Debrecen, (2012). 30–45.

- Csorba 2012b. Csorba Noémi: Petneházy István karrierje. In: „A mi tendenciánk...” Szakkollégiumi tanulmányok 1. Hatvani István Szakkollégium. Szerk.: Dávid Ágnes – Jován Katalin. Debrecen, (2012). 99–106.
- Ember 1946. Ember Győző: Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig. Bp., 1946.
- Györffy 1998. Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I-IV. Bp., (1998). 569–670.
- H. Németh 2006. H. Németh István: Szabolcs megye birtokviszonyai a 16. század második felében a dikajegyzékek tükrében. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Évkönyv XVIII. Nyíregyháza, (2006). 241–248.
- Jakó 1940. Jakó Zsigmond: Bihar vármegye a török pusztulás előtt. Bp., 1940.
- Jeney-Tóth 2012. Jeney-Tóth Annamária: „...Urunk udvarnépe” – Udvar és társadalma Báthory Gábor és Bethlen Gábor fejedelem idején a kolozsvári számadaskönyvek tükrében. (Speculum Historiae Debreceniense sorozat). Debrecen, 2012.
- Juhász 1936. Juhász Lajos: A porta története 1526–1648. Jobbágygazdálkodásunk egysége és az adóegység. Bp., (1936). 497–578.
- Lukinich 1918. Lukinich Imre: Erdély területi változásai a török hódítás korában, 1541–1711. Bp., 1918.
- Mátyás-Rausch 2015. Mátyás-Rausch Petra: A belényesi uradalom és a helyi ércbányászat a fejedelemség gazdasági kormányzatában (1571–1613). In: „Várad, Erdély kapuja...” – Nagyvárad történelmi szerepe a fejedelemség korában. Tanulmányok Biharország történetéről 2. Szerk.: Oborni Teréz. Nagyvárad, (2015). 51–78.
- Nagy 2015. Nagy István: A Magyar Kamara és pénzügyigazgatás fejlődése Mohács után (1526–1686). MNL OL kiadványai III. Bp., 2015.
- Nagy 1993. Nagy László: Várad szerepe a Partium és Erdély életében a 16–17. században. In: Végvárok és régiók a XVI–XVII. században – Studia Agriensia 14. Szerk.: Petercsák Tivadar – Szabó Jolán. Eger, (1993). 37–52.
- Nyakas 2005. A bihari kishajdú városok története. Debrecen, 2005.
- Oborni 2002. Oborni Teréz: Erdély pénzügyei I. Ferdinánd uralma alatt (1552–1556). Fons könyvek I. Bp., 2002.
- Oborni 2007. Oborni Teréz: Kettős függés: Erdély államisága a 16. században. In: Korunk, 18. (2007) 7. sz. 33–40.

- Papp 1979. Papp Klára: Bihar vármegye magánföldesúri birtokai a XVIII. század első felében. In: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve VI. Szerk.: Gazdag István. Debrecen, 1979.
- Papp 1998. Papp Klára: Biharország jobbágynépe. Debrecen, 1998.
- Szakály 1981. Szakály Ferenc: Magyar adóztatás a török hódoltságban. Bp., 1981.
- Szepesiné 2011. Szepesiné Simon Éva: Az oszmán terjeszkedés Zala megyében a 16. század második felében. Doktori (PhD) értekezés. ELTE BTK. Bp., 2011.

Papp Rita

„Perelleyenek az ördögök véle!”

Mocskolódás, rágalmazás, becsületsértés Debrecenben 1693 és 1703 között

Dolgozatomban az 1693 és 1703 közötti Debrecen városának sértésekkel, rágalmakkal kapcsolatos pereskedéseit vizsgálom. Forrásként a város magisztrátusi, valamint büntető-törvényszéki jegyzőkönyveit használtam. Előbbiekben találjuk magukat a pereket, utóbbiakban pedig a fennmaradt tanúvallomásokat. A forrásokból idézett szövegeket igyekeztem archaikus formában megtartani, de néhány esetben – pl. az ékezetek, igekötők, kis- és nagybetűk használatakor, valamint a külön- és egybeírásnál – a mai helyesírás szabályait alkalmaztam az átírásnál.

A becsületsértés a *delicta privata* cselekmények, vagyis a magánbüntettek közé tartozott, s rendszerint a sértett keresetére indult az eljárás, csakúgy, mint a kisebb hatalmaskodások és károkozások esetében. Nagyon komolyan vették a korszakban, az emberek rendkívül érzékenyek voltak rá.¹ Bónis György szerint a kor emberei „sokszor apró sérelmekkel is a bírósághoz szaladtak”.² Az idetartozó perek számát nem egyszerű meghatározni. Ennek az a legfőbb oka, hogy a gyalázkodásokat, mocskolódásokat nem mindig egyszerű elválasztani a káromkodásoktól, szitkozódásoktól. A vizsgálat során komoly nehézséget okozott számomra ezek különválasztása, hiszen a felek olykor igen rútt, káromló szitkokkal sértegették egymást. Én általában azokat az eseteket, amelyekben konkrét személy, s nem Isten vagy a szentek ellen irányult a szitkozódás – és az ítélet sem utal súlyos, a káromkodásoknál jellemző büntetésre – a mocskolódás, becsületsértés kategóriájába soroltam. A vizsgált évek jegyzőkönyvi anyagában összesen 207 olyan ügyet találtam, amely kapcsolódik a címben megjelölt témához. Ebből a több mint kétszáz ügyből körülbelül 190 az, amelyik mocskolódás, rágalmazás, becsületsértés miatt indított pereskedés. (Vagy ezek a bűnök is szerepelnek a vádak között.) Kilencet inkább a káromkodáshoz sorolhatunk, néhány esetben pedig vagy nem indult eljárás, vagy nem a mocskolódás volt a vád, de mégis kapcsolódnak a témánkhoz. Ilyen például Poroszlai Szabó István és felesége, Nagy Kata kibékítése 1701 márciusában. Az asszony amellett, hogy már háromszor hagyta el a férjét, azzal is rágalmazta, hogy török módon bánik vele. A férfi kezdetben törvényszék elé akarta citálni feleségét, de „*az asszonnak szüleinek instantiájára és a Nemes Tanács intimatiójára*” elállt ettől a szándékától, felesége pedig megkövette őt, s kézbeadással kötelezte magát, hogy ezentúl megbecsüli, s hűségesen él vele.³

Ezt a több mint kétszáz ügyet vizsgálva 160 felperessel vagy sértettel (106 férfi és 54 nő), 234 vádlottal vagy elítélttel (166 férfi és 68 nő), illetve 17 egyéb, megemlített személlyel (9 férfi és 8 nő) találkozunk. Ezek összeadása azonban nem mutatja meg nekünk, pontosan hányan is keveredtek bele ezekbe az ügyekbe, hiszen voltak, akik többször is

¹ Kállay 1996. 315.; Szendiné 2005. 78.

² Bónis 1962. 247. Korszakunkban még nem alakult ki önálló bírósági szervezet, a bíraskodás joga a főbíróval együtt 13 tagú szenátus, a kistanács kezében volt. Az igazságszolgáltatás menetéről l. bővebben: Komoróczy 1981. 219–220.; M. Antalóczy 2001. 54–55.; Kállay 1996. 67–71.; Stipta 1998. 72–73.

³ MNL HBML IV.1011.a 25. k. 90–91. 1701. márc. 24.

pereskedtek. Bihari Jánosné például ketten is perbe fogták, de többek között Rimaszombati Szabó János is többször, háromszor szerepel vádlottként.⁴ A felperesek között is találunk átfedést. Nagy Lőrincné Jó Anna két külön mocskolódási pert is indított egy időben.⁵ S olyan is előfordul, hogy valaki egyszer felperesként, máskor alperesként jelenik meg a forrásokban.⁶ A számolást tovább nehezíti, hogy nem mindig egyértelmű, ugyanarról a személyről van-e szó két különböző bejegyzésben. Szerencsére találkozunk olyan esetekkel, amikor ragadványnevek segítik ennek tisztázását, de a ritka neveknél is nagy rá az esély, hogy azonos személyekről van szó. Olykor pedig magából a szövegből, a perek körülményeiből következtethetünk erre. Ezek a tényezők segítettek többek között a fent említett példák esetében is. De sajnos egy olyan gyakori nevet látva, mint a Balog János, Nagy István vagy Kis Istvánné – ha nincs egyéb utalás a bejegyzésekben –, szinte lehetetlen megmondani, ugyanazt a személyt takarják-e. Mindent egybevetve megállapítható, hogy a perekben érintettek száma 365 (247 férfi és 118 nő) és 392 (268 férfi és 124 nő) közé esik.⁷

A perek részletes vizsgálata során külön kell kezelnünk az „egyszerű” sértegetéseket és mocskolódásokat, valamint a hamis vádaskodást és különféle rágalmakat. A korábbiakhoz hasonlóan itt sem mindig egyszerű a perek besorolása, hiszen a vádokban voltak átfedések, s a megfogalmazás sem mindig egyértelmű.

A peranyagokat vizsgálva nem mindig derül ki a pontos vád. Nyolc esetben csupán arról tájékoztatnak, hogy „diffamatio” történt. Ez lehet többek között sértegetés, rágalmazás, hamis hír keltése a felperesről. A Molnár Istvánné és Csanálosi Jánosné között zajló perből sem derül ki, mivel gázolt Csanálosiné a másik asszony becsületébe, pedig három bejegyzést is találunk az ügyről. A pereskedés 1703 júniusában kezdődött, és a következő hónapban már meg is született az ítélet. Ebből megtudjuk, hogy kezdetben Molnárné hajlott a peren kívüli megegyezésre, és hajlandónak mutatkozott eltekinteni a pertől, ha Csanálosiné megköveti őt, ám végül mégis úgy döntött, törvény elé viszi dolgát. Igazat is adott neki a bíróság, s az alperest 100 forint nyelvváltáság kifizetésére ítélték.⁸

Olykor a bejegyzésekből kiderül ugyan, hogy mocskolódásról, szidalmazásról van szó, de az már nem, hogy milyen sértések hangzottak el. Ezekhez nem ritkán valamilyen erőszakos cselekedet, támadás, testi sértés is párosult. Így volt ez Szegedi János esetében is, akit 1702 márciusában állítottak törvényszék elé, mert – több más bűne mellett – szüleire támadt, s őket „nyelvével megmocskolta”.⁹ Ám egy egy héttel későbbi bejegyzésből megtudjuk, hogy végül „ugyan szüleinek törekedésire meggratiztatott”, vagyis kegyelmet kapott, azzal a feltétellel, „hogy többé abb[an] magát ne[m] egyelítí, szüleit illendő tisztesség[en] tartya”.¹⁰ A szülők ellen irányuló mocskolódásra, rossz bánásmódra több példát is találunk. Borbély

⁴ Bihari Jánosnéra l. *uo.* 24. k. 782–783. 1700. aug. 30.; Rimaszombati Szabó Jánosra l. *uo.* 124. 1694. jún. 17.; 194–195. 1695. jan. 13.; 259. 1695. ápr. 21.

⁵ *Uo.* 25. k. 454. 1702. nov. 23.; 461. 1702. dec. 2.

⁶ L. pl. Kerékgyártó András. Felperesként l. *uo.* 24. k. 764. 1700. júl. 10. Felperesként l. *uo.* 766. 1700. júl. 12.

⁷ A minimum létszám meghatározásához azokat a neveket is egyszer vettem figyelembe, amelyek biztosan azonos személyeket takartak, valamint azokat is, amelyeknél ez nem állapítható meg egyértelműen. A maximum létszám megadásához pedig csupán az egyértelműen azonos személyeket takaró neveket számoltam egyszer, s azon nevek esetében, ahol különböző személyekről lehet szó, minden előfordulást külön személynek számoltam.

⁸ MNL HBML IV.1011.a 25. k. 620. 1703. jún. 18.; 628. 1703. jún. 30.; 641. 1703. júl. 14.

⁹ *Uo.* 319. 1702. márc. 6.

¹⁰ *Uo.* 322. 1702. márc. 13.

Györggyel kapcsolatban ugyan nem jegyezték fel támadást, testi sértést, de kiemelték, hogy „*édesannyját rosszul tartvá[n], cselédyit réabocsátván, azzal is mocskolatván*” akartak eljárást indítani ellene 1699 márciusában. Kérésére azonban neki is megkegyelmeztek, és eltekintettek a pertől. Cserébe meg kellett követnie édesanyját a tanács előtt, s meg kellett ígérnie, hogy házához visszafogadja és ezután jól, istenesen tartja.¹¹ Nyomdafestéket nem tűró módon mocskolta elhunyt édesapját Szappanos Szabó István, miután megtudta, hogy apja végrendelezett, s a szerint kell eljárni. Tettét tovább súlyosbította, hogy édesapja mellett a végrendeletet eligazító előljárókat is mocskolta „*ocsmán beszédeket mondván*”. Mindezek miatt arra ítélték, hogy háromszor verje meg furatossal a hóhér a piacon, majd tegyék nyakvasba, legközelebb pedig halál lesz a büntetése.¹²

Többször olvashatunk a feleség szidalmazásáról is, amely ugyancsak gyakran együtt járt családon belüli erőszakkal. Az általam vizsgált hat esetből négyben szintén erről volt szó. Mind közül a legsúlyosabbak a Szolnoki István elleni vádak. A férfi nemcsak szidalmazta feleségét, de kezdettől fogva rosszul tartotta és bántalmazta is. Végül pedig olyan kegyetlenül megverte 1694. nyár elején, hogy az asszony behalt a sérüléseibe. Szolnoki tagadta, hogy ő okozta a halálát, sőt azt is, hogy rosszul bánt vele. Állítása szerint „*a' melly éczaka megholt, az udvaron azon estve megkerengvén elesett, és vért kezdett hánni, mivel a' sülly megfakatt benne*”. Azonban bebizonyosodott, hogy Szolnokiné egészséges volt, s kétség kívül a verésbe halt bele. A férfit ezért halálra, fejesztésre ítélték, azzal súlyosbítva, hogy lófarkon vigyék a büntetés helyére.¹³ Szürke András saját felesége, Kerékgyártó Anna hívta perbe 1700 márciusában, mert amellet, hogy „*tatár hermez szíjára valónak, hóhér pallosára valónak, eb ágyából születettnek szíttá*”, még súlyosan bántalmazta is. Azzal vádolta férjét, hogy bezárta a pitvarba és egy hasábfával leütötte, betörve a fejét, továbbá korábban is többször megverte, és megfenyegette, hogy „*vérit kiontya, a' kezét elvágja, szemit kiver?*”. A vádlott napot kért, hogy felkészülhessen a védekezésre, s az ügy következő tárgyalásán már ő is hosszasan sorolta, milyen részeges, tékozló és szófogadatlan asszony a neje, aki többek között ebnek, kutyanak s gyilkosnak szidta férjét. A tanúvallomások mindkettejük állításait igazolták, így a férjnek büntetést kellett fizetnie az erőszakért és a mocskolódásért is, az asszonynak pedig a mocskolódásért.¹⁴ Az egyik tanú szerint az asszonyt nemcsak a férje, de az apósa is megverte, míg egy másik szerint időnként az anyósa is megpirongatta. De az is kiderül, hogy Kerékgyártó Anna is szidalmazta apósát.¹⁵ A konfliktus tehát nemcsak a házastársak között állt fenn, de azok szüleivel is (legalábbis az asszony esetében).

A fenti példák egy része is mutatja, hogy a jegyzőkönyvek számos esetben megőrizték, miféle sértésekkel illették egymást a városlakók a vizsgált időszakban. Ezek tanulmányozása során a legkülönfélébb mocskolódásokkal találkozhatunk, amelyek között akadnak

¹¹ Uo. 24. k. 433. 1699. márc. 16.

¹² Uo. 25. k. 636. 1703. júl. 9.; 640. 1703. júl. 12.

¹³ Uo. 23. k. 120–121. 1694. jún. 14.; 138. 1694. júl. 5.

¹⁴ Uo. 24. k. 658. 1700. márc. 8.; 661–662. 1700. márc. 13.; 663–665. 1700. márc. 15.; 728. 1700. jún. 12.

¹⁵ MNL HBML IV.1018.e 2. k. 259–262. 1700. márc. 13. További adalék az ügyszöveghez, hogy egy évvel a pereskedés után az asszony ismét perbe hívta Szürke András, ekkor már mint volt férjét, és a nyolcévnyi házasság alatti szolgálatának bérét, valamint a neki készített szoknyát és jegyruhát kívánta megkapni. A tanács azonban úgy határozott, hogy mivel felesége és nem szolgálója volt a férfinak, ezért a volt férj semmivel nem tartozik. MNL HBML IV.1011.a 25. k. 174. 1701. júl. 12.

nyomdafestéket nem tűrő gyalázkodások is. Sőt olyanok is, amelyeknek már az olvasásába is belepirul a kutató.

Igen gyakori volt, hogy valakit „*kutya lelkeinek*”, „*eb születtenek*” s hasonlóknak mocskoltak. Károlyi Istvánt például azért ítélték 1695 júliusában 200 forint kifizetésére, mert rátámadt Veresmarti Jánosra, s mellé őt „*kutya lelke, eb születte, fattya*” jelzőkkel illette.¹⁶ De Kodormány György is azért perelte Nagy Mihályt 1698 novemberében, mert a férfi őt kutyának, orcátlan kutyának nevezte, s ezt sok ízben megismételte, hangosan is kiáltotta. Ítélet sajnos nem maradt fenn az ügyel kapcsolatban, de a felperes nyelvváltság kiszabását kívánta.¹⁷ Kerékgyártó András pedig azért hívta törvény elé Adám Szűcs Jánost 1700 júliusában, mert állítása szerint a férfi „*kutya valagából, kutya picájából esettnek szidalmazta*”, ráadásul még meg is verte. Ezeket azonban nem sikerült bizonyítania, így a vádlottat felmentették.¹⁸

Ki kell emelnünk a tanács, a városvezetés elleni mocskolódásokat, hiszen ezek külön csoportot képeztek.¹⁹ Már láttuk, hogy Szappanos Szabó István nem riadt vissza attól, hogy mérgében előljáróit szidalmazza, és nem ő volt az egyetlen. Az övével együtt összesen tíz idetartozó ügyről számolnak be a vizsgált jegyzőkönyvek.²⁰ Balog János szájából hangozhatott el a címünkben is szereplő szemtelen kijelentés: „*Perelhyenek az ördögök véllé!*” A férfit 1694 februárjában állították törvényszék elé, és a vád szerint egyéb mocskos szókkal is illette a tanács egyik tagját, Szabó Sámuel. Ilyen volt például, hogy „*ebnek kell tanácsbeli embersége*”, de találunk ennél vulgárisabb kifejezést is a bejegyzésben. Sajnos az ítélet nem maradt fenn, és mivel Balog mindent tagadott, nem tudjuk, valóban elhangzottak-e a sértések.²¹ Hozzá hasonlóan Desericzki András büntetését sem találjuk meg a jegyzőkönyvben. Ő már nem csupán egyetlen tanácstagot sértett meg, hanem a vád szerint a „*becsülletes tanácsbeli személyeket, személy szerint és közönségesen a' N[emes] Tanácsot illetlen szókkal mocskolta*” 1701 májusában.²² Különösen szemtelen volt Csáki János is, akivel egy 1701. júniusi bejegyzésben találkozunk. Csáki amellet, hogy a csapszéken összeveszett és összeverekedett a többi vendéggel, még szitkozódott is, s illetlenül beszélt. Ráadásul azt is mondta, hogy „*neki a' bíró sem parancsol*”. Kérésére az esküdtek eltekintettek a keményebb büntetéstől, s megelégedtek azzal, hogy a férfi kövesse meg a tanácsot. Ám kikötötték, hogy többé nem viselkedhet ilyen éretlenül, másként súlyosabb következményekkel kell számolnia. Az ítéletből arra következtethetünk, hogy nemcsak a bírót, de a tanácsot is megsértette.²³

A mocskolódás mellett a különféle rágalmak sem voltak ritkák a korabeli Debrecenben. Nagyon gyakran találkozunk a vizsgált forrásokban azzal, hogy valakit rossz, tisztességtelen, megbízhatatlan embernek neveznek. Ez, vagy ezzel összefüggő kijelentések

¹⁶ Uo. 23. k. 303–304. 1695. júl. 4.

¹⁷ Uo. 24. k. 329. 1698. nov. 27.

¹⁸ Uo. 764. 1700. júl. 10.; 805. 1700. okt. 11.

¹⁹ Hajdu Lajos az előljárók becsmérést a politikai bűncselekmények csoportjába sorolja, s a hatóság elleni tisztetlenséget Kállay István is külön kategóriaként kezeli. L. Hajdu 1985. 281–282.; Kállay 1996. 281–284.

²⁰ Ide nem értve azokat a pereket, amelyekben a vádlottak nem egyszerűen szidalmazták, de meg is rágalmazták, tisztességtelenségnek nevezték a városvezetőket, tisztségviselőket. Ezekről a perekről később lesz szó.

²¹ MNL HBML IV.1011.a 23. k. 98. 1694. febr. 11. A választott hites közönség (electa iurata communitas) tagjai között 1694-ben két Szabó Sámuel is szerepel (Szatthmári Szabó Sámuel és Debreczeni Szabó Sámuel), s egyikük vásárbíró is volt ekkor. Uo. 90. 1694. jan.; 93. 1694. jan. 2.

²² Uo. 25. k. 131. 1701. máj. 30.

²³ Uo. 156–157. 1701. jún. 18.

több mint ötvenszer szerepelnek a vádak között. Képes Gáspár ellen Ungvári Sámuel indított pert 1695 februárjában, mert a férfi „*hamisnak mondotta, hamis embernek kiáltotta*” az utca hallatára.²⁴ Varjas Jánosnét pedig állítólag Víg Mihály „*hamissolta, rosszalta*” Komáromi György malmos házában 1698 nyarán.²⁵ Sajnos egyik esetben sem ismerjük az ítéletet. Nyelvváltságot kellett viszont fizetnie 1700 júliusában annak a Szücs Istvánnak, aki részegen „*orvátlan, kétpalástú, rossz asszony*” nevezte Rác Pálnét, miután az asszonyt Szücs kocsisa felengedte a férfi szekere.²⁶ Szintén nyelvváltság volt a büntetése ugyanez év novemberében Bihari Jánosnénak is, amiért Portörő Istvánnét a piacon, több más kijelentés mellett, azzal gyalázta, hogy „*hamis, tökéletlen, csalárd asszony*”.²⁷

Tizennégyszer szerepel a rágalmak között a hamis hitű vagy hamis lelkű, amely szintén a tisztességtelen, megbízhatatlan, hazug emberek jelzője volt, és nagyon komolyan vették a korszakban. Ezt mutatja Csabai Mihály esete is, akinek azért kellett törvényszék elé állnia 1701 decemberében, mert „*hamis hitűnek mondották, jól tutta, benne hever*”. Vagyis tudta, minek nevezték, mégsem indított pert miatta. Ez pedig azt a látszatot keltette, hogy a szóbeszéd igaz. Védőbeszédéből azonban kiderül, hogy Csabai már kezdeményezte az eljárást, ezért nem marasztalták el az ügyben.²⁸ S valóban, rögtön az ezt követő bejegyzésben arról olvashatunk, hogy a férfi azzal vádolt egy bizonyos Csató Menyhártot, hogy a szappanos céhben és a bíró előtt is azt állította róla, hogy őt (mármint Csabai Mihályt) valaki hamis hitűnek mondta, azt állítva, hogy hamisan esküdt, s nem méltó a céhtagságra sem. Csató szerint Oros István volt a befeketítő, aki ezt nem is tagadta, de igyekezett bebizonyítani, hogy „*az A[ctor] hiti után Dikó Istvánnak alkalmas javait elő ne[m] attá*”, mely miatt jogosak a róla tett kijelentései. Orosnak végül ezt nem sikerült igazolnia, így nyelvváltságra ítélték.²⁹ Előfordult, hogy a vádlott is tudott bizonyítani néhány terhelő információt a felperesről, ám így sem sikerült elkerülnie a büntetést. Pataki Jánosnét Ballabas István és felesége, Vadászi Judit hívta törvény elé 1695 júniusában, mert a férfit hamis hitűnek, hamis lelkűnek, az asszonyt pedig kurvának (sic), fertelmesnek mocskolta. Patakinénak ugyan sikerült bizonyítania, hogy amikor egyik éjszaka kérdőre vonták a későn hazaérkező Vadászi Juditot, a nő azt felelte, hogy a szeretőjénél járt, azonban az esküdtek szerint ez „*ne[m] elégséges ok arra, hogy mocskolhatta volna*”, ezért őt is nyelvváltsággal büntették.³⁰

Ugyancsak a tisztességtelen ember látszatát keltették azok a vádak is, amelyekkel Szalontai Szabó János rágalmazta Kőrösi Szabó Jánost Varga György házában egy mulatozás során 1702-ben. Szalontai, miután megártott neki a sok bor, azt állította Kőrösiről, hogy Erdélyben elárulta őt, s pribéknek, töröknek is nevezte őt árulásáért.³¹ A tanúvallomásokból az is kiderül, hogy Szalontai pontosan mivel gyanúsította a férfit. „*Hiszem áruló az, a' ki egy úton jár az emberrel, s a' harminczadon előadja*.”³² Arról nem kapunk további információt, hogy valójában mi is történt Erdélyben, de a pereskedés azzal zárult, hogy Szalontai

²⁴ MNL HBML IV.1011.a 23. k. 219. 1695. febr. 28.

²⁵ Uo. 24. k. 405. 1699. febr. 16.

²⁶ Uo. 746. 1700. jún. 28.; 749. 1700. júl. 3.

²⁷ Uo. 782–783. 1700. aug. 30.; 814. 1700. nov. 27.

²⁸ Uo. 25. k. 259. 1701. dec. 15.

²⁹ Uo. 259. 1701. dec. 15.; 259–261. 1701. dec. 15.; 321–322. 1702. márc. 13.

³⁰ Uo. 23. k. 289–290. 1695. jún. 16.; 304. 1695. júl. 4.

³¹ Uo. 25. k. 429–430. 1702. szept. 9.

³² MNL HBML IV.1018.e 2. k. 506. 1702. szept. 9.

Szabó Jánosnak nyelvváltságot kellett fizetnie, amiért árulónak, pribéknek nevezte a felperest.³³ Hasonló a helyzet Sajtos György és Faragó István esetében is. Sajtos azért hívta perbe 1699 februárjában Faragót, mert a férfi rátámadt a csapszéken, miközben azzal rágalmazta: „*Te árultál bé, lélek beste, kurva fia [sic] az só királynak?*”, s pribék lelkűnek is kiáltotta, amellyel máshol is mocskolta. Sajnos az ítélet nem maradt fenn, így nem tudhatjuk, hogy Faragó valóban árulónak nevezte-e a férfit, ahogyan azt sem, hogy ha így volt, Sajtos György rászolgált-e erre.³⁴

Számos hasonló esettel találkozunk a jegyzőkönyvben. Alföldi Gergely például azért pereskedett Bene Istvánnal, mert a férfi többször is azzal gyalázta, hogy nem méltó sem a városban lakásra, sem a céhtagságra.³⁵ Sajnos ezúttal sem derül fény a per kimenetelére, de a tanúvallomásokból megtudunk néhány érdekes részletet az ügyről. Kiderül, hogy Bene István Alföldi Gergely mostohaafia volt, s nemcsak őt, de a fiát is mocskolta. Az egyik tanú hallotta, amint Bene így nyilatkozott mostohaapjáról: „*a vénember csak annak az istenkáromló fiának hitte el szavát, az városban sem kellene tartani, csak ki kellene csapni?*”. Egy másik tanú szerint, amikor Alföldi számon kérte Benét, miért mondja azt a fiáról, hogy nem méltó arra, hogy Debrecenben lakjon, sem arra, hogy céhtag legyen, a férfi így válaszolt: „*azért mondtam, most is azt mondom, mert te az én megholt anyámat sokat szidalmaztad?*”.³⁶ Ezek alapján úgy tűnik, hogy Bene ezekkel a sértésekkel elsősorban nem a felperest, hanem annak fiát mocskolta, ám a vádban nincs erre vonatkozó utalás. Természetesen attól függetlenül, hogy ez nem maradt fenn a tanúvallomásokban, Bene az idősebb Alföldiről is állíthatta, hogy nem méltó a céhtagságra, s így már érthető lenne, miért nem említik a vádban a felperes fiát is sértettként.

Érdeemes megemlítenünk Albisi Ferenc és Szattmári Ferenc 1697 júniusában kezdődő perét. Az eset azért érdekes, mert két ügyvéd pereskedéséről van szó. A vád szerint Szattmári azzal gyanúsította Albisi Ferencet, hogy „*principalissának perit szántszándékkal vesztette el?*”.³⁷ S egyelőre ennyi információval meg is kell elégednünk, mert sem ítélet, sem tanúvallomások nem maradtak fenn az esettel kapcsolatban. Nem Albisi volt az egyetlen ügyvéd, aki rágalmazás miatt kezdeményezett eljárást. Szenttamási István Szücs Jánosnét hívta perbe, mert az asszony azt állította róla, hogy „*Kerékgyártó András causáját felibül vállalta fel?*”. Az asszony Füleki Jánosra adta tovább a szavatyt, Füleki pedig magára Kerékgyártóra, akinek nyelvváltságot kellett fizetnie ezért.³⁸

Előfordult olyan is, hogy valakit „*bóhér lelkűnek?*” vagy „*ármányos lelkűnek?*” mocskoltak, de még lehetne szemezgetni a hasonló perekből.³⁹

Itt is külön kell foglalkoznunk a városvezetés, a tisztségviselők, illetve a város dolgában eljáró személyek elleni rágalmakkal. Kilenc ilyen esetet találunk a vizsgált forrásokban, ezekből kettőben engedetlenségről is, háromban pedig egyenesen pártütésről olvashatunk. 100 forint nyelvváltságra ítélték Diószegi Pétert 1693 decemberében, mert azzal

³³ MNL HBML IV.1011.a 25. k. 472. 1702. dec. 16.

³⁴ *Uo.* 24. k. 417. 1699. febr. 26.

³⁵ *Uo.* 25. k. 157. 1701. jún. 18.

³⁶ MNL HBML IV.1018.e 2. k. 383. 1701. jún. 18.

³⁷ MNL HBML IV.1011.a 24. k. 82–83. 1697. jún. 24.

³⁸ *Uo.* 764. 1700. júl. 10.; 765. 1700. júl. 12.; 766. 1700. júl. 12. További érdekesség, hogy arról a Kerékgyártó Andrásról van szó, aki Ádám Szücs Jánost perelte ugyanekkor testi sértésért és mocskolódásért, így logikus a feltételezés, hogy Szücs Jánosné Ádám Szücs János felesége, esetleg édesanyja lehetett. L. fentebb.

³⁹ Hóhér lelkűre l. MNL HBML IV.1011.a 25. k. 239. 1701. nov. 21. Ármányos lelkűre l. *uo.* 447. 1702. okt. 2.

vádolta a boltbírákat, hogy miattuk nem lehet elküldeni a görögöket Debrecenből, ők tartják benn és oltalmazzák őket, mert „*selyemövet adnak nekik a görögök*”. Diószegi állítólag nem emlékezett rá, hogy ezt mondta, de mivel „*az bites boltbíró szemében mondotta [...], hogy szájából hallotta az allegált mocskos szót*”, ezért elítélték.⁴⁰ Fényes Istvánt és Kolosvári Istvánt a rágalmazás mellett engedetlenkedéssel is vádolták. Mindketten 1695. március elején, „*a' közönséges szükségre adandó szekerek kiállításának alkalmosságával*” tagadták meg az együttműködést, azzal az indokkal, hogy ők nem adnak szekeret, amíg az esküdtek sem adnak. Kolosvári még azt is hozzátette, hogy az esküdtek „*semmit ne[m] szolgálnak*”, emellett éjszaka társaival összegyűlve mocskolta a tanácsot és az esküdteket. Fényesnek valamivel kisebb volt a bűne, ugyanis ő csupán egyetlen esküdtet nevezett hamisnak, igaz, már ez is hatalmas tiszteletlenségnek számított. Sajnos egyikük ítéletét sem ismerjük.⁴¹ Majtini András pedig amellet, hogy többször „*mocskolta, hamissolta, szidalmazta*” a szenátust és a prédikátorokat, még a henteseket is a boltbírák ellen uszította. Mindezt „*mélto volna az halálra, mindazáltal árváira nézve élete meghagyattatik, hanem böhér kezé[en] adattatván megszalmaszorósztassék, nyelvinél fogva kivitetten, az várasrul kivezettsék in perpetuum auxilium, és az háza is elhányattassék*”.⁴²

Igen változatosak voltak az egyéb bűncselekményekkel kapcsolatos rágalmak is. A hamis vádaskodások közül az egyik leggyakoribb a tolvajnak, lopónak, prédálónak nevezés volt, amellyel huszonhárom alkalommal találkozunk a vizsgált jegyzőkönyvekben. A korábbi évtizedekhez, évszázadokhoz hasonlóan a vizsgált tizenegy évre is jellemző, hogy a férfiaknál volt gyakoribb ez a fajta vádaskodás, igaz több példát találunk nőkre is a tolvajnak mondottak, s a tolvajnak nevezők között is.⁴³ Kis Benedek 1696 februárjában hívta törvényszék elé Balog Jánosné Körhöny Erzsébetet, mert az asszony az utca hallatára azzal gyanúsította, hogy mind az ő, mind nénye tyúkját ellopta, s megette. A férfinak azonban semmit nem sikerült bebizonyítania, így Balognét felmentették, ráadásul a felperesnek még fizetnie is kellett a meg nem érdemelt pereskedésért (in poena indebitae actionis). A férfi nem fogadta el az ítéletet, és új eljárást kért, azonban erről már nem tudósít a jegyzőkönyv.⁴⁴ Szintén felmentették Pap Gábort is, akit Lipcsei Ferenc citált a bíróság elé 1697 szeptemberében, mondván, őt „*azzal diffamálta, hogy búzáját verméből ellopta*”. Az alperes védőbeszédében elmondta, hogy erős jelekből gyanakodott a férfira, ám mivel az a törvény előtt tisztázta magát és felmentették, most nem tartozik neki semmivel. Az esküdtek is úgy ítélték meg, hogy Lipcseinek meg kell elégednie a korábbi felmentésével.⁴⁵ Sikeresen bizonyított ugyanez év nyarán felperesként Varga Andrásné, akit Nagy Mihály rágalmazott azzal, hogy „*batalmasul, tolvajul*” vette el a viaszát. A tanúk igazolták az elhangzottakat, és Nagy Mihályt nyelvváltásig fizetésére ítélte a bíróság.⁴⁶

⁴⁰ MNL HBML IV.1011.a 23. k. 78–79. 1693. dec. 14.

⁴¹ Fényes Istvánra l. *uo.* 225. 1695. márc. 7. Kolosvári Istvánra l. *uo.*

⁴² *Uo.* 65–66. 1693. nov. 27.; 75. 1693. dec. Több mint két évvel később Majtini visszatérhetett Debrecenbe azzal a feltétellel, hogy kövesse meg a tanácsot és adjon magáról reverzálist. L. *uo.* 407. 1696. márc. 27.

⁴³ 16. század közepi és 17. század eleji adatokat vizsgált Szendiné Orvos Erzsébet. L. Szendiné 2005. 78. De Bónis György is a férfiak ellen használt rágalmak közé sorolja a „tolvaj” kifejezést. L. Bónis 1962. 247–248.

⁴⁴ MNL HBML IV.1011.a 23. k. 370. 1696. febr. 6.; 387. 1696. márc. 11. A be nem bizonyított váddal való gyanúsítás is becsületsértésnek számított. Sőt voltak, akik a bíróság félrevezetését látták az ilyen esetekben. L. Kállay 1996. 324–325.

⁴⁵ MNL HBML IV.1011.a 24. k. 113. 1697. szept. 5. A lopás miatt indított perre l. *uo.* 87. 1697. jún. 27.

⁴⁶ *Uo.* 23. k. 422. 1696. máj. 21.; 432. 1696. júl. 2.

Az idevonatkozó bejegyzéseket olvasva igen változatos azon tárgyak, értékek listája, amelyek ellopásával meggyanúsították egymást a lakosok. Az eddig felsoroltak között már láthatunk tyúkot, búzát és viaszt. Ezeken kívül találunk még borsot, tűt és pénzt is.⁴⁷ De nem mindig derül ki, hogy minek az eltulajdonításával rágalmazták a felpereseket. Mészáros Dániel például azért perelte Mészáros Bálintot, mert őt lopónak mondta, s ugyanígy Czeglédi Mihályné is Aros Mihálynét.⁴⁸ Kecskeméti Szabó Mihály pedig azért hívta törvényszék elé Balog Szabó Jánost 1703 novemberében, mert „*Ormós Mihály ezébmester ur[am] házában az szabó ezéh előtt azszal diffamálta, hogy némely javait az A[ctor] ellopta*”. Az előző két ügy kimenetelét nem ismerjük, de Balog Szabó Jánosnak nyelvváltságot kellett fizetnie a méltatlan gyalázásért.⁴⁹

Igen sok, ötvenhét nemiséggel kapcsolatos rágalmat találunk a vizsgált forrásokban. Ebből húsz esetben olyan férfiak indítottak pert, akikről paráznaság miatt törvényszék elé állított leányok, asszonyok vallották, hogy velük vétkeztek. A nők szinte mindegyike – a húsból tizenhat – azt is mondta, hogy a felperes teherbe ejtette. Lacza Erzsébetet 1697 szeptemberében állították a bíróság elé, mert paráznaság következtében teherbe esett. A nő Gulyás Mihályra vallott, ám a férfi pert indított a rágalom miatt, amely során sikeresen tisztázta magát, így Lacza Erzsébetet arra ítélték, hogy „*az hamis vallás tételért nyelvénél fogva kivitettséke, paráznaságáért pedig megvesszőztesseke hóhér által*”.⁵⁰ Fejértói Borbély János is sikeresen purgálta magát 1698 júniusában, miután Nagy Jánosné Kovács Dorkó „*azszal diffamálta, hogy a' nálla lévő gyermeke az A[ctor]tul való*”. Az asszonynak a rágalmazásért nyelvváltságot kellett fizetnie, paráznaságáért pedig szalmakoszorúval a fején megverte a hóhér.⁵¹ Ugyanebben a hónapban nyelvváltságra ítélték Bocsok Mihályné Füsüs Máriát is, aki Ördög Györgyöt nevezte meg gyermeke apjaként, de sorolhatnánk még a hasonló ügyeket.⁵²

A vizsgált években öt nő adott be keresetet amiatt – vagy amiatt is –, mert kurvának (sic) nevezték. Erdődi Péterné ellen pedig a magisztrátus fiskálisa indított eljárást 1701 szeptemberében, mert „*más becsülletes asszont megmocsokolt, kurva lelkűnek (sic), kurva lelkű kurvának (sic), hamis lelkűnek mondott*”. Az ítéletet sajnos nem ismerjük.⁵³ Nagyon érdekes Pocsai Szabó Mihályné Bodor Anna és Almási Györgyné Borbély Mária pere. Pocsainé azért citálta törvény elé Almásinét, mert az asszony mások előtt nyilvánvaló, híres kurvának (sic) nevezte, sőt, másokat is erre buzdított. „*Komámasszony, ezt a' fűsűcsináló szomszéd lakóját, a' só áruló asszont valahol találod, csak híres kurvának [sic] mondgyad, mert az:*” – mondta

⁴⁷ Borsra l. pl. *uo.* 24. k. 228. 1698. ápr. 17. Türe l. *uo.* 764–765. 1700. júl. 10. Pénzre l. pl. *uo.* 23. k. 262. 1695. ápr. 25.

⁴⁸ Mészárosékra l. *uo.* 17. 1693. ápr. 13. Czeglédi Mihálynéékra l. *uo.* 25. 1693. jún. 1.

⁴⁹ *Uo.* 25. k. 677–679. 1703. nov. 19. Az ügygel kapcsolatban meg kell említenünk, hogy a bíróság azért ítélte méltatlan gyalázásnak az esetet, mert a lopást már korábban kivizsgálták, és Balog Szabó János akkor megelégedett az eredménnyel. L. *uo.*

⁵⁰ *Uo.* 24. k. 111. 1697. szept. 2.; 115. 1697. szept. 9.

⁵¹ *Uo.* 260. 1698. jún. 16.; 264. 1698. jún. 23. További adalék az esethez, hogy az asszony férje ellen is indult eljárás, mert a vád szerint, miután tudomást szerzett felesége félrelépéséről és más férfitól való terhességéről, továbbra is vele élt. Mindezt azonban nem sikerült bizonyítani, így Nagy Jánost felmentették. *Uo.* 260–261. 1698. jún. 16.; 266. 1698. jún. 26.

⁵² *Uo.* 258–259. 1698. jún. 16. Az asszonyt a paráznaság miatt arra ítélték, hogy verje ki a hóhér a városból. *Uo.* 255. 1698. jún. 12.

⁵³ *Uo.* 25. k. 195. 1701. szept. 1.

az egyik asszonynak. Pocsainé tanúi igazolták a mocskos beszédet, ezért Almásinét nyelvváltságra ítélték. Ám a vádlott ragaszkodott az igazához, s kérte az elbocsátását, hogy bizonyíthassa a felperes „*paráznaságának jelét, úgymint házban, ölb[an], boltb[an] suspecto tempore nőtelen legényekkel való társalkodását, lappangását, bézárkózását, csókolódását, sőt nyilvánvaló paráznaságát is*”.⁵⁴ Almásiné sikerrel járt. Az általa állított tanúk vallomásai több mint hét oldalon keresztül olvashatóak a büntető-törvényszéki jegyzőkönyvben, s mivel alátámasztották az asszony által elmondottakat, Almásinét felmentették a rágalmazás vádja alól.⁵⁵ Pocsai Szabó Mihályné ellen pedig eljárás indult paráznaság miatt.⁵⁶

Hét felperest gyaláztak azzal, hogy kurva fiai (sic), s a fattyú is megjelenik négyszer mint jelző. Ezek között van átfedés, négy esetben egyszerre jelenik meg ez a két sértés. Szabó Sámuel például a deákokat nevezte tolvajnak, s „*bestye fattyú, kurva [sic] fiainak*” 1698 augusztusában.⁵⁷ Szűcs Gáspár pedig ifjabb Mártha Istvánt szidta „*bestye fattyú, kurva asszony fiának [sic]*”.⁵⁸ Az első férfi büntetése nem maradt ránk, a Szűcs Gáspár ellen hozott ítéletben pedig azt olvashatjuk, hogy elengedték az erőszakért és a mocskolódásért járó bírságot, cserébe a férfinak meg kellett elégítenie a sértettet.⁵⁹

A fent felsoroltakon kívül még huszonnégyszer jelenik meg valamilyen formában a paráznaság a rágalmakban. Molnár János azért hívta perbe Mészáros Mártont 1695 áprilisában, mert a férfi foltot ejtett Molnár és felesége becsületén is. Mészáros azt mondta róla, hogy felesége vonakodott hozzá menni, s amikor a férj az okát kérdezte, az asszony így felelt: „*[...] mert azt hallotta[m], hogy k[egye]lmed a' szolgálóját felcsinálta*”. A történet még nem ér véget, mert Mészáros szerint erre Molnár így válaszolt: „*Téged meg azzal szöllottanak előtte[m], hogy deákok szeretője voltál volna*.”⁶⁰ Mészáros egy Kis Istvánné nevű asszonyra adta tovább a szavatyt, akin az rajta is maradt, így nyelvváltságra ítélték.⁶¹ A korábban említett Kerékgyártó Annához hasonlóan saját férje ellen kezdeményezett eljárást Tót Istvánné Monos Anna is 1697 februárjában. Őt is bántalmazta a férje, emellett, ha meglátta, hogy az asszony más férfival beszélgetett, rögtön vádolni kezdte: „*ez a' kurvád [sic], ez a' latrod*”. A férfi azzal védekezett, volt rá oka, hogy megüsse a nőt, a sértegetést, gyanúsítgatást pedig tagadta. Az ítéletet sajnos nem ismerjük, így nem tudjuk, mi is az igazság.⁶² Ugyanígy tett Víg Jánosné Nyirő Erzsébet is 1699 februárjában, akit szintén vert a férje, s nyilvánvaló paráznának, boszorkánynak is kiáltotta, azt is állítva, hogy „*a'melhy gyermek most nálla vagyon, az sem ótúle való*”. A férfi olyan sokszor mocskolta feleségét, hogy háromszoros nyelvváltságot kellett fizetnie.⁶³

⁵⁴ Uo. 24. k. 35–36. 1697. márc. 4.; 44. 1697. márc. 21.

⁵⁵ Uo. 64. 1697. máj. 9.; MNL HBML IV.1018.e 2. k. 54–61. 1697. márc. 21.

⁵⁶ MNL HBML IV.1011.a 24. k. 70. 1697. jún. 13. Érdekes, hogy mennyire másként végződött a két asszony pere, mint Pataki Jánosné és a Ballabas-házaspár ügye. L. fentebb.

⁵⁷ Uo. 297–298. 1698. aug. 28.

⁵⁸ Uo. 23. k. 157–158. 1694. szept. 20.

⁵⁹ Uo. 210. 1695. febr. 14. A megelégités nem történt meg az előírt határidőig, s nem találunk róla több információt a vizsgált jegyzőkönyvekben. Uo. 213. 1695. febr. 17.

⁶⁰ Uo. 265. 1695. ápr. 28.

⁶¹ Uo. 266. 1695. ápr. 30. Hónapokkal az ítélet kimondása után Molnár János ismét perelte Kis Istvánnét, de ebből a bejegyzésből nem derül ki, mi a vád. Uo. 325. 1695. dec. 15.

⁶² Uo. 24. k. 32. 1697. febr. 28.; 36. 1697. márc. 4.

⁶³ Uo. 406. 1699. febr. 16.; 412–413. 1699. febr. 23.; 509–510. 1699. júl. 2. A házaspárt korábban már kibékítette a tanács, és nyolc évvel a pereskedés után nagy valószínűséggel ismét. Uo. 208–209. 1698. febr. 13.; Uo. 27. k. 282. 1707. okt. 12.

Nem Nyirő Erzsébet volt az egyetlen asszony, akit azzal rágalmaztak, hogy nem a férje gyermekét várja. Vasas Andrásné Vasas Mihályné hozta igen kellemetlen helyzetbe, amikor azt mondta az asszony férjének, hogy felesége nem az ő gyermekét hordja a szíve alatt. Az asszony több településen is mocskolta a felperest, azt állítva róla, hogy „*fattyat vetett*”, ezért nyelvváltásra ítélték.⁶⁴ Kis Jánosnénak is ez lett a büntetése 1703 februárjában. Szűcs Györgynét gyalázta mások előtt ilyen szavakkal: „*Ugyan ne[m] vetett az én valagam fattyat, mint a' tiéd.*”⁶⁵

Az említett huszonnégy perben az eddig bemutatottakon kívül még számos érdekes esetre bukkanhatunk. Zlattya Lászlónét például bigámistának mondták, míg Kovács Andrásról azt terjesztették, hogy „*feleségével hitetlenül él*”. Egyik esetben sem maradt fenn az ítélet.⁶⁶ Cifra történet keringett Fekete Mihályról is 1695 őszén. A férfi állítólag Balog János szolgáját kergette leeresztett gatyával, miközben szeméremtestét a kezében tartotta. A leányt az udvaron és az utcán is üldözte, s ha Szendrei István nem mentette volna meg tőle, meg is erőszakolta volna. Fekete egy Szabó Mihály nevű férfit citált az ügy miatt, aki Balog Szabó Jánost nevezte meg forrásának, „*kei is magára vévén azon szavatyt, referálhya magát Szendrei Istvánra*”. A per még hónapokig elhúzódott, ám az ítélet itt sem derül ki a bejegyzésekből.⁶⁷ Simon Péter is azért pereskedett Atal Istvánnéval 1701 júliusában, mert az asszony szerint „*erőszakot akart rajta tenni*”, még az ingalját is elszakította a dulakodásban.⁶⁸ A per kimenetelét itt is homály fedi, de megmaradtak az ügyvel kapcsolatos tanúvallomások. Az asszony négy tanút állított, akik közül kettő csak arról tudott beszélni, hogy az alperes elpanaszolta neki az esetet. A másik kettőnek viszont a panaszkodás előttről is volt valamennyi információja. Egyikük azt állította, hogy az ölban volt a két féllal, amikor a felperes rádőlt az ágyban fekvő asszonyra mondván: „*Majd meghteszem, eb leányya.*”⁶⁹ Simon Péter csupán két tanút hozott, akik egybehangzóan állították, hogy Atal Istvánné már rongyosan vette az ingalját, s az nem a dulakodás közben szakadt el. Emellett az egyikük által felidézett történetből az derül ki, hogy az asszonynak igen rossz volt a kapcsolata a felperes feleségével. A tanú így idézte fel a vádlott szavait: „*No, ugyan csak fecseg Balyik Panda /: ez az A[ctor] felesége:/ [...], nem tud hallgatni. De olyat ejtek rajta rövid nap, hogy az ucza megcsudálkozik belé. Míg él, sem felejtí el.*”⁷⁰

De olyan sértésekről is olvashatunk, hogy valakivel nem hált együtt a neje, vagy szexuális együttlétet ígért a vádlottnak.⁷¹ A hajadon Sándor Annát többek között azzal mocskolta Kovács Máténé, hogy szépen illik a fejébe a konty, vagyis már nem leány.⁷² Árva Jánosné pedig úgy próbálta elválasztani lányát a vejétől, hogy bestialitással rágalmaztta meg a férfit.⁷³

⁶⁴ Uo. 24. k. 552–553. 1699. szept. 24.; 562. 1699. okt. 5.

⁶⁵ Uo. 25. k. 524. 1703. febr. 15.; 541. 1703. márc. 5.

⁶⁶ Zlattya Lászlónéra l. no. 201–202. 1701. szept. 8. Kovács Andrásra l. no. 24. k. 47–48. 1697. márc. 25.; 56. 1697. ápr. 25.

⁶⁷ Uo. 23. k. 321. 1695. nov. 24.; 323–324. 1695. dec. 12.; 324–325. 1695. dec. 15.; 345. 1696. jan. 9.; 373. 1696. febr. 13.; 406. 1696. márc. 26.

⁶⁸ Uo. 25. k. 173. 1701. júl. 12.

⁶⁹ MNL HBML IV.1018.e 2. k. 400–401. 1701. júl. 12.

⁷⁰ Uo. 414.

⁷¹ Előbbire l. MNL HBML IV.1011.a 24. k. 713. 1700. máj. 15. Utóbbira l. no. 593. 1699. dec. 10.

⁷² Uo. 132. 1697. nov. 13.

⁷³ Uo. 456–457. 1699. ápr. 6.; 509. 1699. júl. 2.

Nagyon érdekes, hogy a korábbi évszázadhoz képest eltérés mutatkozik a nemek szerinti megoszlás tekintetében ezeknél a pereknél. Míg korábban a nőkkel szemben voltak jóval gyakoribbak a nemiséggel kapcsolatos rágalmak, addig ebben a tizenegy évben azt tapasztaljuk, hogy több mint kétszer annyi férfi esett áldozatul az efféle rágalmaknak, mint amennyi nő.⁷⁴ Érdeemes azonban azt is megemlítenünk, hogy a rágalmazók között viszont közel négyszer annyi nőt találunk, mint férfit.

Boszorkánynak, ördög tagjának is többeket szidtak. Láthattuk, hogy Nyirő Erzsébetet saját férje kiáltotta boszorkánynak. Az efféle gyanúsítás tizenegyszer jelenik meg a vizsgált perekben. Szatthmári Mátyásnéról csupán annyi derül ki, hogy a vád szerint „*más keresztjén asszont boszorkánnak mondott*”, de rendszerint a sértett fél hívta perbe a rágalmazót.⁷⁵ Oláh Jánosné Géczy Benedek és felesége perelte 1699 februárjától, mert több más mellett azt állította róluk, hogy „*öt megették*”, vagyis megbetegítették, rontást hoztak rá. Bizonyították igazukat, ezért Oláhnénak nyelvváltságot kellett fizetnie.⁷⁶ Paisos Istvánné Juhász Erzsébet Tepte Istvánnét citálta 1702 júliusában, mert az asszony egybekel azzal is vádolta, hogy „*a' maga gyermekét maga rontotta meg, melyből soba meg ne[m] gyógyul*”, vagyis rontást hozott a saját gyermekére. Az ítéletet sajnos nem ismerjük.⁷⁷ Bosó András viszont nyelvváltságra ítélték, miután vén boszorkánynak nevezte Kovács Andrásné Pálffy Erzsébetet ugyanez év novemberében.⁷⁸ Detki Péterné Bottyáni Mihálynét szidta ördög tagjának 1698 júliusában, hozzátéve azt is, hogy „*megérdemlette volna, hogy eddig az házát elbánták volna, mert nála minden rosszak helyét találják*”.⁷⁹

Ez utóbbi sértés, hogy valaki mindenféle rossz embert befogad a házába, máshol is előkerül. Özvegy Szabó Imrénét is azzal diffamálta Szabó Andrásné 1697 júniusában, hogy „*a' mely ház[an] lakik az A[ctor], abb[an] mind paráznát, orvot, gyilkost, hamis hitűt befogad*”.⁸⁰ De Józán András házát is hasonló vádak érték. Bíró Istvánné kiáltotta teli torokból 1700 augusztusában, hogy a férfi háza „*kurvák [sic] barlangja, s paráznák háza*”.⁸¹ Sajnos egyik ítélet sem maradt fenn, bár valószínű, hogy Józán András megnyerte a pert, mivel tanúkkal is igazolta az elhangzottakat.⁸²

A korabeli városlakók nem riadtak vissza az egyéb vádaskodásoktól sem. Galgóczi Gergelyt például a vád szerint Nagy András nevezte káromkodónak 1693-ban, azt is kiemelve, hogy megérdemelte volna, hogy kövekkel agyonverjék emiatt.⁸³ Bihari Jánosné

⁷⁴ Szendiné 2005. 79. Bónis György Buda és Pest vizsgálata során szintén azt tapasztalja, hogy inkább a nők ellen fordultak elő a nemiséggel kapcsolatos rágalmak. L. Bónis 1962. 253.

⁷⁵ Szatthmári Mátyásnéra l. MNL HBML IV.1011.a 25. k. 195. 1701. szept. 1.

⁷⁶ *Uo.* 24. k. 406. 1699. febr. 16.; 414. 1699. febr. 23.; 423. 1699. márc. 2.; 438. 1699. márc. 19.

⁷⁷ *Uo.* 25. k. 403. 1702. júl. 15.

⁷⁸ *Uo.* 457. 1702. nov. 27.; 473. 1702. dec. 16. Bosó ekkor szintén perelte az asszonyt rágalmazás és erőszakos fellépés miatt, ám a pert elveszítette. *Uo.* 473. 1702. dec. 16.; 525–526. 1703. febr. 17.; 541. 1703. márc. 5. Az asszony időközben megnyert még egy mocskolódással kapcsolatos pert a férffal szemben. *Uo.* 517. 1703. febr. 3.

⁷⁹ *Uo.* 24. k. 296–297. 1698. aug. 28.

⁸⁰ *Uo.* 71. 1697. jún. 13.

⁸¹ *Uo.* 787. 1700. szept. 2.

⁸² MNL HBML IV.1018.e 2. k. 305–306. 1700. szept. 2. További érdekesség, hogy a vádlottat ugyanekkor Józán András felesége is perbe fogta, mert őt nyilvánvaló kurvának (sic) nevezte. MNL HBML IV.1011.a 24. k. 788. 1700. szept. 2.

⁸³ *Uo.* 23. k. 26. 1693. jún. 9.

Portörő Istvánt nevezte gyilkosnak, amely miatt nyelvváltságra ítélték.⁸⁴ Bükkösi Györgyről pedig azt terjesztették a következő évben, hogy hamis pénzt, kék színű, rossz német forintot ver.⁸⁵ Szintén hamis pénzzel hozták összefüggésbe a kolozsvári Fogarasi Istvánt is 1695 decemberében. A Debrecenben lakó Kőrösi István állította róla, hogy hamis pénzt használ, s hogy neki is azzal fizetett. Fogarasi szerint a férfi ennek igazolására még arra is vetemedett, hogy másoknak fizessen hamis tanúskodásért.⁸⁶ Bihari Jánosné esetén kívül egyik itt felsorolt per kimenetelét sem tudjuk meg a vizsgált forrásokból.

Még számos érdekes és izgalmas pereskedést ki lehetne emelni, azonban a dolgozat terjedelme erre most nem ad lehetőséget. Összességében elmondható, hogy a korabeli debreceniek nagyon kreatívak voltak, ha ellenségeik sértegetéséről, bemocskolásáról volt szó.⁸⁷ Gyakran nem derül ki, milyen kapcsolatban állt egymással a sértett és a vádlott, de találunk példát rokonokra, házastársakra, sógorokra és szomszédokra is.⁸⁸ Láthattuk, hogy a kor emberei mennyire érzékenyek voltak, ha becsületsértésről volt szó. Ezt az érzékenységet, s a téma komolyságát az ítéletek is jól tükrözik. Még úgy is, hogy kilencvenöt per kimenetelét nem találjuk meg a vizsgált jegyzőkönyvekben. Valamint volt olyan eset is, ahol a becsületsértés mellett valamilyen egyéb vád is szerepelt, és az ítéletben már nem esett szó a mocskolódásról.⁸⁹ A fennmaradt ítéletek nagy része, több mint negyven, nyelvváltságról tanúskodik, melynek összegét több bejegyzésben is 100 forintban határozták meg.⁹⁰ Találkozunk azonban kisebb bírsággal is. Kun Istvánt 12 forint kifizetésére ítélték, amiért Fazokas Szabó Mihályt „*illetlen szókékal, boglya, oldal, tyukemonyas, kórságos szabónak kiáltotta*” 1699-ben. Azt is kikötötték, hogy ha a férfi ezt nem fizeti be, akkor „*két nap a' kalodában szenvedgyen, s megplagaltassék*”.⁹¹ Az esküdtek többeket felszólítottak a sértett fél megkövetésére is, amelyhez olykor reverzális adása is párosult.⁹² De találunk példát arra is, hogy a deliberatumban csak a felek közti megegyezést rögzítették.⁹³ Paráznáknál találkozunk azzal a büntetéssel, hogy nyelvüknél fogva vigye ki őket a hóhér a büntetés helyére, amiért ártatlan férfiakra vallottak, vagy legalábbis olyanokra, akik purgálták magukat.⁹⁴ Ahogyan arra már láthattunk példát, nem mindenki tudta bizonyítani vélt vagy valós sérelmét. Összesen tizenkét felmentő ítélet született.⁹⁵

De nem is szabad meglepődnünk azon, hogy a korabeli városlakók ennyire komolyan vették a különféle sértéseket és rágalmakat, s hogy ilyen fontosnak tartották mielőbbi

⁸⁴ Uo. 24. k. 783. 1700. aug. 30.; 814. 1700. nov. 27.

⁸⁵ Uo. 23. k. 125. 1694. jún. 17.

⁸⁶ Uo. 355–357. 1696. jan. 19.

⁸⁷ Nemcsak a korabeli Debrecenben találkozunk ilyen változatos vádakkal. Bónis György Buda és Pest polgáraitól hoz számos érdekes példát, Kállay István pedig a fehérvári lakosok pereskedéseiből nyújt színes összefoglalást. Természetesen több hasonlóság is megfigyelhető a három város pereskedéseiben. L. Bónis 1962. 247–256.

⁸⁸ Rokonokra l. pl. MNL HBML IV.1011.a 25. k. 319. 1702. márc. 6. Házastársakra l. pl. uo. 24. k. 32. 1697. febr. 28. Sógorokra l. pl. uo. 77. 1697. jún. 20. Szomszédokra l. pl. uo. 25. k. 473. 1702. dec. 16.

⁸⁹ L. pl. uo. 24. k. 324–326. 1698. nov. 24.; 331. 1698. dec. 1.

⁹⁰ L. pl. a már említett Csanálosi Jánosné esetét.

⁹¹ MNL HBML IV.1011.a 24. k. 567–568. 1699. okt. 12.

⁹² L. pl. uo. 23. k. 407. 1696. márc. 27.

⁹³ L. pl. uo. 24. k. 228. 1698. ápr. 17. A felek megegyezése Kállay szerint már „az első időkbén” gyakorlattá vált, s a megegyezés azon fajtája, amikor az alperes reverzálisban kötelezi magát arra, hogy a jövőben tartózkodik a hasonló cselekedetektől, csak a polgárok számára volt engedélyezve. L. Kállay 1996. 322.

⁹⁴ L. pl. MNL HBML IV.1011.a 25. k. 468–469. 1702. dec. 14.

⁹⁵ L. pl. Ádám Szűcs János esetét.

tisztázásukat a vádak alól, hiszen ezeknek az embereknek sok esetben a megélhetésük múlt a becsületükön. Bónis György szerint „*a becsületen esett folt a kisváros lakójának valóban polgári halált jelentett, s ezért sietett kiki megvédeni ezt a kincsét*”.⁹⁶

Rita Papp

„The Devils Shoulde Squabble with Him!” – Abuse, Slander, and Libel in Debrecen between 1693 and 1703

In my study, I examine litigations in the city of Debrecen on insults and slanders based on magistrate and courthouse minutes between 1693 and 1703. First, I present the various insults and abuses based on examples, then the slanders and false accusations. The libel was considered a *delicta privata* act, that is, it was a private crime, and it was taken very seriously in the era, as in many cases, the subsistence of the contemporary citizens depended on their reputation.

---

⁹⁶ Bónis 1962. 247.; Szendiné 2005. 78.

Források

- MNL HBML Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára
- IV.1011.a Debrecen Város Tanácsának iratai. Tanácsülési és közgyűlési jegyzőkönyvek.
- IV.1018.e Debrecen Város Törvényszéke iratai. Büntető-törvényszéki jegyzőkönyvek.

Szakirodalom

- Bónis 1962. Bónis György: Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után (1686–1708). (Budapest várostörténeti monográfiái 23.) Bp., 1962. Online: <http://mek.oszk.hu/09100/09162/> (Utolsó letöltés: 2014. 02. 05.)
- Hajdu 1985. Hajdu Lajos: Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában. Bp., 1985.
- Kállay 1996. Kállay István: Városi bíraskodás Magyarországon 1686–1848. Bp., 1996.
- Komoróczy 1981. Komoróczy György: A városigazgatás 1693–1716 között. In: Debrecen története. 2. kötet. Szerk.: Ráczy István. Debrecen, 1981.
- M. Antalóczy 2001. M. Antalóczy Ildikó: Bűnözés és büntetés Debrecenben a XVIII. század közepén. Debrecen, 2001.
- Stipta 1998. Stipta István: A magyar bírósági rendszer története. Debrecen, 1998.
- Szendiné 2005. Szendiné Orvos Erzsébet: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1606–1610. Doktori (PhD) értekezés. DE BTK. Debrecen, 2005.

Szendiné Orvos Erzsébet

„...pusztítsd el Úristen az mi vétkeinket az Te örökségedre, hogy itt az helyen, az Te nevedet hálaadással tisztelhessük és dicsérhessünk mindörökké...”

Forrásválogatás a debreceni magisztrátusi jegyzőkönyvek kivonataiból
1551–1685

Bevezetés

A három ország határán fekvő, később „kálvinista Rómának” nevezett Debrecenben már igen korán eljutott az egyházi élet megújítását célzó szellemi mozgalom, a reformáció híre. Egyrészt a messze földeken is kereskedő polgárai, másrészt a külföldi egyetemeken tanuló debreceni diákok hozták híret Luther Márton tevékenységének. Egyes vélekedések szerint 1531-ben már elindult a városban az evangélikus hittérítés, bár ekkor még erős katolikus befolyás alatt állt a mezőváros.¹ Nagy változás 1536-ban történik, amikor az új földesúr, Enyingi Török Bálint – élve patrónusi jogával – egy bizonyos Bálint nevű református papot hozott magával. A reformáció elterjedését bizonyítja, hogy 1551-ben Debrecenben már zsinatot tartottak, tehát a mezőváros egyik gócpontja lehetett a folyamatosan kibontakozó reformációnak. Ebben nagy szerepe lehetett Kálmáncsehi Sánta Márton prédikátornak, aki a helvét irányzat zwingliánus változatát vallotta, és ezt az irányzatot „magyar vallás”-ként dicsérte. Bár 1552-ben a protestáns prédikátorok kiközösítették, és el kellett hagynia Debrecent, 1557-ben azonban már ő lett a helvét alapon reformált tiszántúli egyházkerület püspöke.

Kálmáncsehi halála után Török János megpróbálta helyreállítani a lutheri irányzatot Debrecenben, ezért 1558-ban Méliusz Juhász Pétert hívta meg másodpapnak. Méliusz kezdetben valóban a lutheri irányzatot követte, de hamar helvét irányba fordult. 1561-től szuperintendensként egyik hitvitát a másik után kezdeményezte, több zsinatot is összehívott Debrecenben, melyeknek határozatai később hitvallás formájában megjelentek nyomtatásban. A hitvitázó Méliusz, akinek elsődleges célja a reformáció tiszántúli elterjesztése és megszilárdítása volt, hamar felismerte a könyvnyomtatásban rejlő óriási lehetőséget. Tárt karokkal fogadta Kassáról az új hit erős városába menekülő Huszár

¹ A ferences rendi szerzetesek 1552-ig prédikáltak felváltva a lutheránusokkal a Szent András templomban, akkor azonban Török János, Török Bálint buzgó lutheránus fia eltávolította a ferenceseket a városból.

Gál nyomdász-prédikátort, s helyezte el saját Hatvan utcai házában tipográfiai felszerelésével együtt 1561 decemberében.² A nyomda hamar megkezdte működését, és egymás után adta ki Méliusz könyveit. Egy évtized alatt 44 műve jelent meg nyomtatásban, melyekben gyilkos erővel sújtott le ellenfeleire. Első könyvét „*a magyarországi jámbor és keresztyén áros népeknek*” ajánlotta, ezzel is kifejezve azt a hitelvét, hogy „*az igaz, Isten szerint való kalmárság és kereskedés jó és kedves Isten előtt.*” Megnyugodhattak a cívispolgárok: a kereskedéssel szerzett vagyon nem számított bűnnek, sőt püspökük becsületes és tisztos foglalkozásnak tartotta.³ A kálvini hit terjedésében a nyomda mellett igen nagy szerepe volt az 1538-tól működő Kollégiumnak is, melynek helyén már a 15. században működött városi iskola. Országos hírvé ugyan a váradi tanárok Debrecenbe menekülése után vált, particulái révén azonban már a 16. században igen nagy területen éreztette hatását.⁴ A Kollégium – európai minta alapján – többszintes oktatási intézmény volt, amelyben egymásra épült az elemi iskola két (később négy), a gimnázium hat és az akadémia (később főiskola) két-három osztálya.⁵

Méliusz tevékenysége nyomán tehát rohamosan növekedett Debrecen szellemi hatósugara. Fontossá vált ugyanakkor, hogy az általa vezetett egyház életét szilárd alapokra helyezték. Ezzel a céllal hívta össze 1567. február 24-26. napjaira a debreceni zsinatot, ahol már tizenhét tiszántúli esperesség képviselőinek közös akaratát nyilvánították ki. Elfogadták Méliusz 74 cikkelyből álló egyházi törvényeit⁶ is, melyek „*az egyházi közügyek fenntartására s a keresztyén életnek az összes rendekben szükséges szabályozására*” irányultak. A 74. törvénycikk utáni záradékban pedig kimondták a II. Helvét Hitvallás elfogadását.⁷

Méliusz nem volt hosszú életű, 1572-ben, 36 éves korában halt meg egy rejtélyes betegségben. Rövid idő alatt azonban gyökeresen átalakította a debreceni polgárok közgondolkodását. A cívisek értékrendjét azonban nem tudta, de nem is akarta megváltoztatni, hanem beépítette reformátori művébe. Neki tulajdoníthatjuk a város és a reformáció ügyének összeforrását. A városi tanács döntött a lelkészek és a tanárok megbízatásáról; a város kezelte az egyház anyagi ügyeit, de a polgárok is hozzájárultak a Kollégium és az Eklézsia fenntartásához: végrendeletükben mindig megemlékeztek róluk.

Méliusz halála után Debrecen egyházi tekintélye és súlya tovább növekedett.⁸ Az 1570-es években azonban jelentős változások történtek Európa vallási életében: táma-

² A nyomdát később a debreceni egyház és a város közösen működtette. Itt készült a 16-17. századi magyar nyelvű nyomtatványok jelentős része.

³ Tanítása szerint azonban az Isten által adott anyagi javakkal az embertársak és a haza javára kell gazdálkodni, mintha nem kizárólagos tulajdonosai, hanem Isten ajándékának gondnokai lennének a református keresztyének.

⁴ A kollégium növendéke volt például Szenczi Molnár Albert író, műfordító, a polgárosodó magyar irodalom korai képviselője is, a tanárok közül pedig meg kell említeni Alvinczi Pétert, a neves református prédikátort, aki Bocskai és Bethlen tanácsadója is volt.

⁵ A Kollégium rektorai csak az idősebb diákokat tanították, a kisebbek tanítói a tehetséges nagydiákok voltak.

⁶ A debreceni helvét hitvallás szerint a templomokban nem volt helye a képeknek és szobroknak, az úrvacsorát kenyérrel és borral kellett kiszolgáltatni. Eltörölték a pápi rendet, mint szentséget, a pápi nőtlenséget. Az istentisztelet nyelve teljes egészében magyar lett. Az egyházkormányzat élén az egyháztanács állt.

⁷ A II. Helvét Hitvallást 1566-ban fogadta el a német birodalmi gyűlés, mint a német reformátusok hitvallását. Ettől kezdve nevezték őket helvét hitvallású evangélikusoknak, míg a lutheránusokat ágostai hitvallású evangélikusoknak. A magyar reformátusokat 1881-től az evangélium szerint reformáltak (ev. ref.) hívták hivatalosan, és csak 1904-től nevezték őket reformátusoknak.

⁸ Nőtt a lelkészek száma, 1704-től már öt prédikátort hívnak a városba.

dásba lendült az ellenreformáció és a hatalmi konfliktusok is vallásháborúk köntösében robbantak ki. Genfben kialakult a református ortodoxia, mely dogmává merevítette a kálvini hittételeket, és harcos politikai ideológiává fejlesztette azokat. Méliusz utóda, Gönczi Kovács György felismerte a változások szükségességét, ezért 1577-ben átdolgozta és leegyszerűsítette Méliusz egyházi törvénykönyvét, mely az „Articuli minores” címet kapta. Utódai, Hodászi Pap Lukács, Kismarjai Veszelin Pál, illetve Keresszegi Hermann István a tiszántúli nagybirtokos patrónusok mellett élvezték a református fejedelmek, Bocskai, Bethlen és Rákóczi György támogatását, anyagi segítségét is. Bethlen Gábor adományának köszönhetően építették fel például az András templomot, melynek harangját Rákóczi György hozatta Gyulafehérvárról. 1647-ben Szoboszlai Miklóst, a harmadik papi állásra pedig Nógrádi Mátyást hívták meg a debreceniek, akik már a puritán mozgalom jelentős képviselői voltak. A tanács számos tagja rokonszenvezett velük, mint például Balyk András, vagy Dobozy (II.) István. Komáromi Csipkés György Debrecen legnehezebb időszakában tartotta a lelket a város lakóiban, türelemre, helytállásra, áldozatkészésre buzdítva hallgatóit. A német- és törökidulások, tűzvészek, járványok mellett egyre nagyobb veszélyt jelentett ugyanis az ellenreformáció, és a protestáns lelkészek üldözése az 1671 és 1681 közti ún. „gyász” évtizedben. Debrecen ekkor válik a lelki-szellemi ellenállás központjává és hídfőállásává a bujdosó lelkipásztoroknak. Az ellenállás nem maradt megtorlatlanul: 1675-ben Strassoldo császári generális megszállta a várost, és mivel vezetői nem adták ki a keresetteket, maga szedte össze a bujdosó lelkészeket és kurucokat, a várost pedig kegyetlenül kirabolta.

A megpróbáltatások idején, a 70-es években a magyar puritanizmusnak számos jeles képviselője tevékenykedett Debrecenben. Kiemelhetjük közülük Köleséri Sámuel hitépítő és személyiségnevelő munkásságát, aki 1672-től 1683-ig, haláláig volt másodpap a városban. Vigasztalni és buzdítani akarta Debrecen népét, mondván: „*a keresztények iskolája világosságnak iskolája, a szenvedés a keresztények isteni tudománya.*”⁹ A passzív belenyugvás helyett azonban aktív hitéletre buzdított, melyben nagy szerepet szánt a családfőnek, aki a házi istentisztelet legfőbb eszköze volt. Szorgalmazta az intézményes nőoktatást, hogy mindkét nem elsajátítsa az olvasást. A puritanizmusnak azonban súlyos kilengései is voltak: 1681-től kezdve tizenkét év alatt tizenkét boszorkánypert indítottak, melyek közül nyolc végződött halálos ítélettel. Debrecen a 80-as évek eseményei lelki válságba sodorták. Nőtt az erkölcsi lazaság, megnőtt a házasságtörések és válások száma, újra erőre kapott a babonáság, ezért égettek boszorkányokat.

Debrecen helyzete egyre bonyolultabbá válik, amikor 1691-ben a Habsburgok uralma alá kerül. Kiutat jelentett számára a szabad királyi városi cím megszerzése 1693-ban, ami azonban azzal járt, hogy a városnak be kellett engedni a más vallású, nemzetiségű lakosokat. Az autonómiáját, magyarságát, vallását védő város szinte küldetésének érezte ezután a magyarországi reformáció védelmét, ami a Habsburgok támadásaival szemben először védekezésben és támadásban, később pedig elzárkózásban nyilvánult meg.

⁹ Köleséri 1677. 14.

1.

Debrecen város magisztrátusának statútuma a vasárnapi adásvétel korlátozásáról az istentiszteletre való tekintettel.

Debrecen, 1551. augusztus 27.

A tanács úgy határozott, hogy vasárnap tíz óráig, ameddig az istentisztelet a templomban el nem végződik, senki debreceni lakos ne merészeljen bármit eladni a boltokban, sátrakban vagy kapuk alatt, sem vásárolni, mert ha közülük bárki elad vagy vesz valamit, a vásárbírónak joga legyen elkobozni és a város javára fordítani. Tilalmas lesz a külső helyekről valónak is, azok se merészeljenek bármit is eladni, mert ha a városnak ezt a rendelt és most újból kiadott törvényét ismerve valamit eladnának, az áru elkobozása által szenvedett káron fele részben az eladó, fele részben a vevő osztozzék.¹⁰

2.

A Szent Miklós kápolna felszerelésének elhelyezéséről.¹¹

Debrecen, 1555. március 5.

Ugyancsak aznap a tanács határozatából Kalmár (Kalmar) István az elmúlt évi bíró, Tulogdi Szabó (Thwlogdi Zabo) János esküdt révén Deák (Literatus) Márton jegyző jelenlétében Bakóci (Bakoci) István kezeibe adta a Szent Miklós kápolna (sacellum sancti Nicolai) azon pénzét, amelyet Tatár (Tatar) István és Domokos (-) Ambrus városgazdák (magistri oeconomii) az ő kezéhez adtak bírósága idején: 20 forint 10 dénárt, egy rézkelyhet, amelynek csak a felső része volt részben ezüsből készítve egy réztállal együtt. Ugyancsak odaadott egy másik ezüst serleget tál nélkül, egy fára erősített, törött rézkeresztet, egy kis rézkeresztet, felül megerősítetlenül, ismét egy ezüst kelyhet ezüst táljával. Ennek a kehelynek alsó része rézből van. Továbbá egy papi felsőruhát, atlaszból¹² való vörös kazulát¹³ (casulam rubram de atlacz), ingével, stólájával¹⁴ és vállravetőjével (humerales). Aztán egy másik régi fekete atlaszból való kazulát, két hitvány inggel, egy hitvány és ócska, az oltárhoz való kéztörölt (manutergium).¹⁵

---

¹⁰ MNL HBML IV.1011.a 1. k. 348/1. (Balogh 1982. 71.) A bejegyzés a reformáció elterjedtségét bizonyítja Debrecenben a 16. század közepén. Debrecen ugyanakkor egyik góca is volt a Tiszántúlon kibontakozó reformációnak, amelyet az első „debreceni zsinat” is bizonyít, melyet szintén 1551-ben tartottak. Földvári 1940. 160–161.; Balogh 1982. 71.

¹¹ Bár a katolikus kegyzereket száműzik a templomokból, azért a középkori katolicizmus rítusai még sokáig továbbéltek egyrészt az ünnepi szokásokban, másrészt a vallásos cselekményekben. A Szent András-templom középkori nevét is csak a reformáció győzelme után, két nemzedék múlva törlik el.

¹² Atlasz: Különleges módon, általában selyemből szőtt, az egyik oldalán fényes felületű kelme-fajta.

¹³ Kazula: miseruha.

¹⁴ Stóla: nyakban viselt szövetsík a római katolikus liturgikus öltözet részeként.

¹⁵ MNL HBML IV.1011.a 1. k. 591/2. (Balogh 1983. 40–41.) A reformációval megváltoztak a templomok figurális díszítései is, ezért a Szent Miklós kápolna felszerelése sem maradhatott eredeti helyén. A magisztrátus először egy magánembernél, Bakóczi Istvánnál helyezte el. További sorsáról nincs tudomásunk. Balogh 1983. 40–41.

3.

Tanácsi határozat a Kollégium diákjainak temetéseknél való részvételéről és fizetéséről.¹⁶

Debrecen, 1556. május 21.

Elhatároztuk azt is, hogy amikor halotthoz vagy temetésre a tanulók közül bárkit a nyugvóhelyre való kikísérésére küldenek, amikor énekkel kísérik ki az iskolamesterek a diákokkal, 16 dénár fizetést kapjanak; a 16 dénár fele részét az iskolamester kapja, a másik része a szegény diákok hasznára járjon, akiknek semmi jövedelmük nincs.¹⁷

4.

Tűzvészek Debrecenben.

Debrecen, 1564. szeptember 4., 6., és 8.

Örök és elmúlhatatlan emlékeztető jelen évben városunk három rendbeli égéséről.

A kegyes Mária születése előtti második napon (szept. 4.) tűz keletkezett, veszedelmes tűzvész a Burgundia utcán (in platea Bwrgondia) Kerékgyártó János házából, amely tűzvész valamennyi utcán, tudniillik a Cegléd (Zegled), Varga utca (Warga wcza), a Piacon (Theatro) és a Szent Miklós utcán (platea Divi Nicolai) igen sok házat elpusztított és megemésztett és sok jószágot megégetett, valamint más házak tetejét, sövényét és más épületeit teljesen hamuvá változtatott. Hasonlóképpen ugyanezen a héten a Csapó utcában (de platea Chyapo) Deák (Literatus) István házából, amely tűzvész ugyanezen utcában, valamint a Péterfia Jakab (Peterfy Jakab), Hatvan utcán (Hatwan wcza), a Mester (-) és Csemete (Chyemethe) utcán sok házat és igen sok épületet teljesen, másoknak a tetejét és a körülötte lévő épületeket porrá égetett, és ami a legnagyobb a többi között a legkiválóbb Szent András templomnak és tornyának a teteje is megégett,¹⁸ a torony csúcsán az érckakas is, amely sok éven át a melegtől, hidegtől és igen erős szelektől, vad viharoktól megőrződött, nappal és éjszaka álmatlanul állva mindenfelé vigyázott, a tűz lángját elviselni nem tudván, elromlani, lehullani és szokott helyét elhagyni kényszerült. Amely kakas ily veszedelemtől szánakozva és szerfölötti fájdalommal a templom csúcsáról leugrott, nyaka tört, így zuhant le a földre, nem kímélvén az életét, hűséges lelkét szerencsétlenül kilehelte és életét bevégezte. Így azon másodszeri tűzvészben a toronyban levő összes galamb a tűz lángjától megperzselődött, a fák elégték, így az itt levő óra is megégett és a ház, az épületek, valamint a templom, a papi, a templomszolgák, az eklézsia háza és épülete is¹⁹ az egész iskolával együtt azon tűzben elpusztultak. Ismét ugyanezen a héten Mária születésének napján (szept. 8.) harmadszor kelet-

---

¹⁶ A kollégiumi tanulóknak a város közösségéhez való szoros tartozását mutatja, hogy a diákok jelen voltak a temetéseknél és tevékenyen részt vettek a szertartásokban is.

¹⁷ MNL HBML IV.1011.a 1. k. 663/12.

¹⁸ A Szent András templom megfeketedett falai ezután még 62 éven át álltak pusztán. Újjáépítésüket Bethlen Gábor vezetésével indította el a már protestáns város 1626-ban. Az építkezést 1628-ban fejezték be Rákóczi György támogatásával.

¹⁹ Itt lakott akkoriban Méliusz Juhász Péter lelképásztor.

kezett tűz a Hatvan utcában (in platea Hathwan), ahol egy ház égett el a tűzben istállósval és más épületekkel együtt.²⁰

5.

Méliusz Juhász Péter rágalmazási pere.²¹

Debrecen, 1567. október 4.

Méliusz (Melius) Péter prédikátor úr és Márta bábaasszony között, akik ellen Katalin leány, aki szeme világtól megfosztattatott, valamilyen becstelen szavakat mondott, a mi jelenlétünkben a tanácsházában olyan megegyezés jött létre, hogy Katalin leány Péter urat és Márta bábaasszonyt bocsánatot kérve tőlük kiengesztelte, Péter úr és Márta asszony is megengedett neki, kölcsönösen kegyelmet kérve. A felek között olyan kötés tétetett, hogy ha ezután bármikor az említett leány bárhol erről az ügyről szemtelenül beszélne, és ezt a dolgot ismét előhozná, mezőn egy tanúval a városban kettővel bizonyítani lehetne, fővesztés büntetésével bűnhődjék, ugyanígy Péter és Márta asszony is, ha ezt az ügyet ezután felgerjesztenék, ugyanezt a büntetést kapják tanúságtétel alapján.²²

6.

Balázs csengeri papot paráznság miatt máglyahalálra ítéli Debrecen város magisztrátusa.²³

Debrecen, 1568. május 29.

Egy bizonyos Balázs áldozópap Csengerből (Chijenger) szoros bilincsből idehozott, felháborító és hallatlan paráznsággal vádolták, és ellene sok tanúvallomással a paráználkodás vádját összegyűjtötték és bizonyították, megégetésre ítélték, ma a városon kívül minden szánakozás nélkül tűzzel megégették és a tűz erejével húsból hamuvá vált.²⁴

---

²⁰ MNL HBML IV.1011.a 2. k. 30/5. (P. Szalay E. 1985. 31.)

²¹ A szűkszavú jegyzőkönyv a rágalmat nem említi. Valószínűsíthető, hogy mindkét fél részéről történt elítélendő dolog. Ez a határozat Méliusszal szemben a városi tanács elfogulatlan, független gondolkozására és eljárására vall. A város akkori főbírója Duskás Ferenc volt.

²² MNL HBML IV.1011.a 2. k. 204/1. Az eredeti latin szöveget fordította P. Szalay Emőke. (P. Szalay E. 1986. 38.)

²³ A bujaságot és a paráználkodást Méliusz Juhász Péter a legnagyobb bűnök egyikeként említette, amiért halállal kellett bűnhődni.

²⁴ MNL HBML IV.1011.a 2. k. 246/7. (P. Szalay E. 1987. 12.)

7.

Méliusz Juhász Péter és Somogyi Mátyás prédikátorsága idején hitelvi kérdésekben keletkezett per, melyben – a középkori szokásokat folytatva – Debrecen város magisztrátusa döntött.

Debrecen, 1571. október 6.

Méliusz (Melius) Péter úr, ezen Debrecen (Debreczen) város prédikátora és Patkó (Patko) Mihály lakosunk között egynémely per és viszálykodás támadt a vallás miatt, valamint Istenről szóló hitvallás miatt. Mivel Méliusz Péter úr Patkó Mihályt azzal vádolta, hogy Blandrata (Blandrata) György²⁵ és Dávid (David) Ferenc eretnokségében részes, nem különben Somogyi (Simigy) Máténak,²⁶ Méliusz Péter úr társának hitszakadása miatt. Ezért tisztos emberek közreműködésével az egész per és viszálykodás elsimult, és a nevezett Patkó Mihály Méliusz Péter úrtól bocsánatot kért. Kötelezték, hogy soha ezen eretnekek vezére, sem megátalkodott ne legyen.²⁷

8.

Méliusz Juhász Péter haláláról és temetéséről szóló magisztrátusi jegyzőkönyvi bejegyzés.

Debrecen, 1572. december 16.

Tiszteletes és legfőbb tudományokkal ékes férfi, Méliusz (Melius) Péter, a debreceni (Debreceniensis) egyház lelkipásztora²⁸ és más alsó-magyarországi részek egyházának legéberebb szuperintendense, december hónap hatodik napján, éj közeledtével, tizenegy órakor lelkét az Isten kezébe ajánlván, életét elvégezte. Aki a következő napon sokaknak könnyhullásával délután két órakor, hatalmas tömegtől kísérve a temető kertben kelet felől, a nagyobb domb csúcsán sírba temettetett. Erre egy nagy kő hengerítettett.²⁹

9.

Tanácsülési határozat arról, hogyan viselkedjenek a debreceni polgárok lakodalmakban és más vendégségekben.³⁰

Debrecen, 1574. december 28.

A szenátor urak a lakodalmi össszecsődületek és más lakmározások felől ilyen végzést tettek, hogy a lakodalmakban a lakmározás ne tartson tovább, csupán éjjeli tíz óráig. Ott pedig mindenki illendően és tisztességesen viselkedjék, a lármázástól és az illetlen szavaktól tartózkodva, ki-ki Isten-félelemben a kegyesség képét mutassa. A rossz

---

²⁵ Erdélyi reformátor, aki antitrinitárius elveket vallott.

²⁶ Az Erdélyi Unitárius Egyház megalapítója és első püspöke.

²⁷ MNL HBML IV.1011.a 3. k. 188/3. (P. Szalay E. 1989. 83.)

²⁸ Méliusz Juhász Péter 1561-től haláláig, 1572-ig volt Debrecen református püspöke.

²⁹ MNL HBML IV.1011.a 3. k. 328/1. (Balogh 1990. 71.)

³⁰ A határozat mutatja, hogy mennyire beleavatkozott a magisztrátus az egyének magánéletébe is, ha olyan jelenséget vett észre, mely rontotta a puritán erkölcsöt.

és ártalmas pipázástól ki-ki tartózkodjék, az ajtókat ne csapkodja, óvakodjék a tilalmas perlekedéstől és viszálykodástól. Ha valakit a lakodalmakban tíz óra után lakomázásban tetten érnek, ott illetlen lármát indít, olyan büntetést kapjon, hogy 15 napon át bilincsen őrizet alatt fogjuk tartani, ha annyi ideig tartó fogságot nem akarja kiállani, nem másként büntetődjék, mint 10 forint lefizetésével, amellyel kényszerüljön magát vonakodás nélkül megváltani.

Ezt pedig azért rendelték a szenátor urak, hogy mindenki óvakodjék, nehogy az Isten nevének tiszteletét és igéjét gonosz módra az ilyen szentségtörőktől meghallja. Ruhának való bársony osztogatását is ezúttal megtiltják, kivéve testvérek, rokonnak vagy sógornak; kölcsönösen ajándékozni meg van engedve, de az ajándék kikényszerített osztogatása a kigondolónak szándékolt nyereszkeskedése okából megtiltódik.³¹

10.

Méliusz Juhász Péter házának egyházi használatra való megvásárlása.

Debrecen, 1575. január 22.

Erzsébet asszonynak tisztelendő Méliusz (Melius) Péter a debreceni (Debreceniensis) egyház lelkipásztora özvegyének a főbíró úr, valamint a debreceni esküdtek és szenátorok által egy bizonyos házról kiadott és kibocsátott levelének mása 1575. év január 25-én.

Mi, Szabó (Zabo) Dávid főbíró, Debrecen város esküdtjei és szenátorai emlékezetül adjuk jelen levelünk értelmében mindenkinek, akit csak illet, hogy a néhai tiszteletes úrnak Debrecen egyháza kegyes emlékü igen éber lelkipásztorának, Méliusz Péter úrnak a Szent András templom sarkán, vagyis a Hatvan utcának nevezett (platea Hatwan utcza) utca északi részén lévő és fekvő kőházát összes tartozékaival együtt ezen Méliusz Péter özvegyétől, Erzsébet asszonytól biztos és meghatározott értékben az egyház használatára megvásároltuk. A ház árához egy házunkat, amely északról a debreceni plébánia, délről pedig a néhai nagyszombati (Tyrnaviensis) Szűcs (Zuch) Mihály házának szomszédságában van, amelyet mi megvásároltunk és az egyház használatára fordítottunk az előbb említett asszonynak, Méliusz Péter özvegyének, valamint leányainak, ugyanezen Méliusz Péter fogant Annának³² és Dorottyának a fiak, testvérek, örökösök és leszármazottak fiaira mindenről felevén egyformán bírni, birtokolni adtuk és elrendeltük. Végül adjuk és elrendeljük örök jogon és visszavonhatatlanul, senki ellentmondó nem lehet. Megemlékezvén pedig az előbb említett Méliusz Péter úr hűséges, éber szolgálatáról és az Isten tiszteletének elmozdításában végzett hív munkájáról halála után is, ezt a jóindulatot utódai, nemkülönben özvegye, valamint előbb említett leányai körül nem haboztunk megmutatni és kinyilvánítani úgy, hogy amíg az említett özvegy-asszony más férfival nem házasságba nem jutnak, Debrecen városában mindenféle adó és taksa, valamint szolgálatok alól, amelyek a debreceni polgárok között mindenkire vonatkoznak, általunk szabadok és mentesítettek. Ha pedig Isten úgy akarná, férjhez mennének, a mi házunk, amelyet neki rendeltünk és adtunk, mindenfajta

---

³¹ MNL HBML IV.1011.a 3. k. 504/1. (Balogh 1993. 61.)

³² Anna később a béltéki lelkipásztorhoz ment férjhez.

tulajdonosai és örökösei akkor az adók és bármiféle taksák fizetéseinek, valamint szolgálatok követelésének alávettesenek és köteleztesenek.³³

11.

Oláh Ambrusné boszorkányságáért ekléziát követ.³⁴

Debrecen, 1575. augusztus 30.

Dorottya nevű asszony, Oláh Ambrus felesége, aki esztelenségekkel valamint csalásokkal törekedett saját hasznára, azután megfogva és már az ítélőszéken törvény elé állítva könyörgött, hogy a szenátus előtt élő szóval vallhassa meg bűnét, kijelentve, hogy cselekedetét megbánta, ezért végül a szenátustól engedélyt nyert, hogy nyilvános istentiszteleten az egyháztól kegyelmet kérjen fővesztés alatt, hogyha pedig esztelenségét a következőkben is gyakorolná, ne késlekedjenek és elítéljék. Ezentúl még Vásáros (Vasaros) István kezeskedett érte.³⁵

12.

Fodor Péter végrendelete, melyben 100 forintot hagy a város iskolájában tanuló diákoknak.³⁶

Debrecen, 1586. március 19.

Az igen kiváló és nagyszerű férfi, Gönczy (Geonczy) György úr a saját és az iskolánkban tanuló diákok nevében és személyében előttünk személyesen megjelenve kijelentést tett oly módon, hogy a nemes Deák Fodor (Literatus Fodor) Péter debreceni lakos ebből a világból el akarván távozni vallásos kegyességből és a tanulás érdekében azon ifjaknak és diákoknak, akik a város iskolájában időznek és tanulmányokat folytatnak, végrendeletileg 100 forintot hagyott készpénzben, amelyet Tar (Thar) István, Kis (Kys) Boldizsár, Bornemissa (-) Ferenc az említett Deák Péter összes javainak gondnokai teljesen, egészen, fogyasztás nélkül kiadta és megfizette, előttünk erről őket megnyugtatta és mentesítette.³⁷

---

³³ MNL HBML IV.1011.a 3. k. 513/1. (P. Szalay E. 1994. 16.)

³⁴ Az ekléziakövetésről ez az első bejegyzés Debrecen város jegyzőkönyveiben. Az ekléziakövetés az úrvacsorától való eltiltásból, a bűnbánatból, majd a hívek közösségébe való visszavételből állt szintén ünnepléses cselekvésekkel. Méliusz idejében az ekléziakövetés még nem volt olyan szégyenletes és keserves, mint később. Az ekléziakövetést leginkább a halálbüntetés alól mentesített paráználkodókra rótták ki, de más bűnösöket is sújtottak vele.

³⁵ MNL HBML IV.1011.a 3. k. 583/3. (P. Szalay E. 1994. 56–57.)

³⁶ A kollégiumi diákok tanulmányait és az iskola fenntartását a város intézményes gondoskodása mellett magánadományok is segítették.

³⁷ MNL HBML IV.1011.a 4. k. 32/3. (P. Szalay E. 1995. 54.)

13.

A Szent András templom új harangjának megvásárlása.³⁸

Debrecen, 1589. március 1.

Nyakó (Niako) Bálint, Nagy (Nagy) Lőrinc, Török (Teoreok) Kelemen Angyalháza (Angialhaza) falu bírása és esküdtsége előttünk személyesen megjelenvén, kijelentették ezen módon, hogy ők a harangjukat nekünk, tudniillik Debrecen (Debreczen) mezőváros bírásának és esküdt polgárainak teljesen és egészen megfizetett és általunk felvett 29 forintért eladják és áruba bocsátják.³⁹

14.

Magisztrátusi jegyzőkönyvi bejegyzés Gönczy Kovács György, Debrecen prédikátorának halálhíréről.

Debrecen, 1595. május 26.

Gyászos ez a nap nekünk, Debrecen (Debrecen) mezőváros lakóinak és a magyarországi összes egyháznak, és nagyon siralmas is, mivel tisztelendő és tiszteletes, a halhatatlan emlékezetre méltó Isten dicsérő és Isten nyájának igen éber pásztora, Gönczy (Geonczy) György úr minden keresztény, legfőképpen azért a debreceniek gyászára este hét órakor meghalt.⁴⁰

15.

Balogh Mihály debreceni lakos hatalmaskodása, mellyel megsérti a Kollégium területiális jogát.⁴¹

Debrecen, 1598. január 19.

Balog Mihály, Falu Máté szolgája az Scholára ment volt, valami más hajdú legény után fegyveres kézzel, mivel hogy ott vagdalkozott, az schola szabadságát megrontotta, azért az törvény őtet megsűjosította volna, de törvényre nem bocsátnánk, az sok jámbor kérésekre megengedték neki, és vallja és fogadja, hogy ezután ez dologért se deákot, se egyéb rendbeli embert meg nem háborít, sem háboríttat, meg sem emlékezik róla, az ura is azonképpen köti magát. Ha pedig azt cselekednék, méltó büntetéssel ezen törvényre megbüntetessék.⁴²

---

³⁸ A gótikus Szent András templom 1564-ben a tűz martalékvá vált. Újjáépítése sokáig váratott magára az 1566. évi tatárjárás, a Karácsony Sándor-féle felkelés és a tizenöt éves háború miatt. Az istentiszteleteket a még álló északi oldalfalhoz épített toldaléképületben tartották, új harangot pedig csak 1589-ben vásároltak egy elnéptelenedő környékbeli falutól.

³⁹ MNL HBML IV.1011.a 4. k. 174/2. (Balogh 1997. 19.)

⁴⁰ MNL HBML IV.1011.a 5. k. 166/1. (Balogh 2001. 47.)

⁴¹ A Kollégium területiális jogának megsértése is főbenjáró bűnnek számított, szigorúan büntették.

⁴² MNL HBML IV.1011.a 5. k. 425/1. (Balogh 2002. 104.)

16.

A hitüket elhagyó Dus Katát és Tóth Jánost fejvesztés terhe mellett Debrecen városából kiűzik.⁴³

Debrecen, 1598. március 14.

Mínthogy Tót (Thot) János és Katalin, Dus Benedek leánya innen elmenvén, hiteket megtagadván orosz pap által eskütnének öszve az házasságra, azért végeztük felőlök, hogy innen elmenjenek, mint hiti hagyottak az vásárról, és soha Debreczenben (Debreczen) se lakni, se másképpen ne merjenek jönni, mert ki itt látja, mindjárt bemondják, fejek vétessék.⁴⁴

17.

Magisztrátusi jegyzőkönyvi bejegyzés, mely szerint Debrecen város előljárói Nagy Imrénét bűbájossággal és varázslással vádolják.⁴⁵

Debrecen, 1599. szeptember 11.

Bíró uram, mint magisztrátus és actor⁴⁶ Nagy (Nagi) Imréné alperes ellen bizonyítsa meg, hogy maga vallotta, hogy az orvosságért hagyva testámentumban hattak neki. Annak felette oldó-kötő, és az Isten igéjét babonáságra ferdítette bűjös-bájos és varázsló.⁴⁷

18.

Magisztrátusi jegyzőkönyvi bejegyzés Debrecen város Isten és ember által megteremtett védelméről.⁴⁸

Debrecen, 1606. december 10.

Hogy noha ez mi városnak csak árokkal és tövistöltéssel kerítetve körül, mindaz által az Isten ü felsége annyi sok veszedelmes állapotban kegyetlen ellenségek ellen is erőssé tőtte, és megoltalmazott ez városunkban bennünket: mégis ezután is ugyanezen kerítés erősségünk leszen Isten után, s keresztény vigyázásunk után pedig az Úristen így tart, meg kell tartanunk, vagy Isten csendességét adván különben erősítenünk kelletik. Eddig sok rendbeli ember meghányta, s fogta lakatunkat, leverte, kiből fogyatkozásunk esett, hogy azután az mi essék, az ki ezt meghányná, az ellen büntetést végeztünk.

Hogy semmi rendbeli ember, se itt való, se pedig kívül való nemes ember vagy hajdú, senki és semmi rend ez városunk kerítését, sőt egy sem más felől, sehonnán meg

---

⁴³ Méliusz főbenjáró bűnnek tartotta a hitszegést, s az ő általa vallott hitigazságtól való eltérést.

⁴⁴ MNL HBML IV.1011.a 5. k. 451/14. (Balogh 2002. 118.)

⁴⁵ A boszorkányságot, varázslást, bűvölés-bájolást a reformátorok is az ördögökre vitték vissza. Ha pedig a megszállt emberekből az ördögöket kiűzni nem sikerült, akkor halálra kellett őket adni, hogy megszabaduljon tőlük az emberiség. Méliusz az igézést, a jövendölést gonosz babonának tartotta, ezért megtiltotta őket.

⁴⁶ Actor: felperes.

⁴⁷ MNL HBML IV.1011.a 5. k. 74/5. (Balogh 2006. 129.)

⁴⁸ A határozat ugyan a város védelmét szolgálja, de benne van az immár önállóvá vált, a földesúri függés alól kiszabadult „debreceni republica” öntudata is. A város megmaradásában ugyanakkor nagyon nagy szerepe volt a hitnek, a magasabb gondviselésnek.

ne merje hányni, és általhágni, se ki, se be ne menjen. A kapuról egyikről se nagyról, se kicsinről az lakatot le ne merje verni, mert ha valaki, akárki legyen, ez ellen cselekszik, a fél keze (...) elvágatassék....

Ugyancsak így határoztunk, hogy vasárnap nap, míglen az déleesti prédikáció meg nem lesz, semmiféle szekerezt az sorompókon be nem kell bocsátani, így is járni.⁴⁹

19.

Debrecen város tanácsának határozata a tánc és a vigalom szabályozásáról.⁵⁰

Debrecen, 1610. május 16.

Az Úr napján a szenátorok gyülekezete így határozott.

Mivel az Úristen még az ostort közölünk ki nem vötte, hanem napról napra nevededik, az táncolást penigh elkezdtek sok rendbeliek az régi tilalom ellen, annak okáért valamíg az Úristen csendes állapotot nem hoz, és az tanács végezésből meg nem engedi, senki táncolni ne merjen, és hegedülni, lantolni, és virginálni.⁵¹ Ha az gazda vagy itt való emberrel hegedültet, az vagy másunnan hoz, az gazdát az mely hozza és hegedültet vele bíró uram az féle hegedültető gazdát tizenötöd napig vitesse az fogházba és ott tartassa. Az hegedúst is vigyék az kézi kalodában.⁵²

20.

Debrecen Város Tanácsa a Bethlen Gábor fejedelem által a református iskolának adományozott szepesi dézsmából 1/4-ed részt átenged a coetusnak,⁵³ a fennmaradó 2/3-ad részt az iskolai kiadások fedezése végett megtartja magának.⁵⁴

Debrecen, 1610. július 24.

A szenátus gyülekezetében határozat született, hogy az mely szepesi (Zepessi) búza dézsmát az fejedelem az debreceni iskolához adott örökül, úgy vegyék az dézsmát, hogy minden egy földtül adjon az szántó ember egy-egy egész negyed búzán, az vagy árpát adjon.⁵⁵

---

⁴⁹ MNL HBML IV.1011.a 6. k. 246/6.; 247/1; 248/2. (Szendiné O. E. 2002. 94.)

⁵⁰ A város vezetői úgy gondolták, hogy a világi pompa nemcsak az ellenségek figyelmét, de az Isten nemtettségét is kiváltja, ezért került sor a tánc és vigalom szabályozására.

⁵¹ Virginál: a spinét nevű zongoraféleség egyik változata a 16-17. században.

⁵² MNL HBML IV.1011.a 6. k. 590/1.

⁵³ Coetus: gyülekezet. A diákok szigorúan szervezett közösséget alkottak. A coetus tagjai évente vezetőt választottak maguk közül, akit seniornak neveztek, helyettese a contrascriba volt. A melléjük választott tizenegy esküdt (juratus) képezte az iskolai törvényszéket, amelynek ülésén mindig a senior ülnökölt. Az iskola rendje a 19. század közepéig maradt fenn, később még egy évszázadon át egy-egy diákszoba közösségét neveztek coetusnak.

⁵⁴ A coetus azonban nem nyugodott bele a dézsmát 2/3-ad részének elvételébe, és addig harcolt, míg Bethlen Gábor 1614-ben az egész szepesi dézsmát nekik rendelte.

⁵⁵ MNL HBML IV.1011.a 7. k. 620/7. (P. Szalay E.–Szendiné O. E. 2007. 61.)

21.

Debrecen város nótáriusának Istenhez való fohásza az 1618. évi magisztrátusi jegyzőkönyv bevezetéseként.

Debrecen, 1618. január 1.

Kegyelmes Felséges Mindenható Atya Úristen mi Urunk Jézus Krisztusnak dicsőséges Szent Atyja ki vagy minden állatoknak teremtője és megtartója az Te szent fiaddal mi Urunk Jézus Krisztussal és az szent lélekkel. Ki vagy igaz ítélő, irgalmas, kegyelmes, bölcs, hatalmas és erős Isten, könyörgünk te szent Felségednek, mint kegyelmes Atyánknak, Istenünknek. Tekints meg minket te nyomorult híveidet az te dicsőséges szent székedből, hallgasd meg az mi alázatos könyörgésünket, kik az te nevedben egyben gyülénk. Légy mi velünk az mi gyülekezetünkben, bocsásd meg az mi hasztalan bűneinket, tisztíts meg minket az mi álnokságinknak vétkeiből. Bírjad és igazgassad az mi szívünket, lelkünket mindenekben az te szent akaratodból, hogy minden cselekedetünk és életünk teneked kedvesek lehessenek. Bírj és igazgass minket az te szent lelkeiddel, mert mi minden jóra magunktul igen erőtelene vagyunk. Tarts meg az te nyomorult szent egyházadat es az te szegény nyomorult várasodat, holott az te neved segítségül hívatatik, tiszteltetik és imádtatik. Te pusztítsd el Úristen az mi vétkeinket az te örökségedre, hogy itt az helyen, az te nevedet hálaadással tisztelhessek és dicsérhessek mindörökké. Külső szükségünkben is tekints meg minket, és válassz mi közülünk oly gondviselőket és előttünk járókat, kiknek minden igyekezetük és fő szorgalmatosságok legyen a te tisztességednek és dicsőséged magasztalásának elővitelére, te nyomorult népednek külső állapotjának javára és megmaradására. Építs fel minket Úr Isten az te erős lelkeiddel, mint régenten az te néped eleit járókat, kiket te választottál. Adj is lelket, eszet, elmét, bölcsességet azoknak, az kiket te mi előttünk választottál, hogy az jó és gonosz között tudjanak választást tenni, és az te nevedet az te szent lelkeidnek vezérlése által tudják igazítani, és vezérteni minden jóra.

Vedd ki Úristen mi közülünk az tiszta és nyilvánvaló irigységet és egymás ellen való gyűlölséget és az versengő lelket, hogy egyenlő lélekkel te szent Felségedet dicsérhessek, magasztalhassuk, és egymást szeretettel böcsülhessük, hogy az te népednek jó példa adók lehessünk. Lásd meg Úristen az körülünk való farkasoknak igyekezetit, kik minden tanácsokkal, gondolatokkal azon vadnak, hogy minket te szegény juhaidat megemészthessenek, és az földről eltörölhessenek. Ne hagyj Úristen minket ezek mia megemésztetnünk, hogy ne dicsekedhessenek az mi romlásunkban és ne rémülhessenek mi rajtunk az kevélyek te ellened. Adj eszet, elmét elégségeset és sokféle nagy terheknek elviselésére, hogy ezután is mind ez egész földön minden népek csodálkozván böcsülhessék meg az te csodálatos mi rólunk való gondviselésedet és hatalmadat, minden nemzetségek félelemmel tiszteljenek tégedet, és rettegéssel szolgáljanak teneked. Minden hitetlen kegyetlen népek esmérjenek meg nyilván, hogy az te népednek te kiváltképpen való gondviselő és megtartó Istene vagy, és az méltatlan erőszak cselekedőknek erős megbüntetője vagy. Az te szegény híveid pedig te benned vehessünk erős bátorságot, bizodalmat, hogy minden nyomorúságokban segítségék és kimentőjük vagy, és az te kegyelmességében mindenkoron bízhasanak. Tarts meg Úristen minket mind végiglen az te igaz esméretedben, hogy örökké az te kegyelmességednek edényi lehessünk. Engedd meg ezeket mi szent Atyánk az te áldott örökkévaló Szent Fiadért az mi megváltó és közbenjáró urunk Jézus Krisztusért (Jesus Christus), ki te veled Szent Lélek

Istennel egyetemben egy istenségben él és uralkodik mind örökkön örökké Ámen. Mi Atyánk...⁵⁶

22.

Magisztrátusi jegyzőkönyvi bejegyzés a Debrecen városában működő nyomdáról, annak elhelyezkedéséről.⁵⁷

Debrecen, 1619. március 7.

A Péterfia Jakab (Peterfijakab) utcán lévő ház vásárlásáról és helyzetéről, mely ház az északi kerületben található, keleti szomszédja a Nyomdász (Typographus) Pál⁵⁸, nyugati Szűcs (Zucz) Gáspár. A kiadott leveleket a város közpecsétjével a nótárius hitelesítette.⁵⁹

23.

Rheda Péter könyvnyomtató házának eladásáról.

Debrecen, 1623. január 28.

Réda (Rheda) Péter könyvnyomtató⁶⁰ velünk szemben személyesen megjelenve vallo-mást tett. A házát, amely egykor a Péterfia (Peterfia) utcán, a könyvnyomtatók között nyugatra volt található, délre az Ötvös (Otvos) Márton házától, északra pedig a Szabó (Zabo) Ferenc házától, örökös jogon odaadta és eladta Kecskeméti (Keczkemeti) Máté deáknak 110 forintért, ahogy adta és eladta, megfizette az árát ezen írás tanúsága szerint. Kiadják erről a leveleket.⁶¹

---

⁵⁶ MNL HBML IV.1011.a 8. k. 1/1. (P. Szalay E.–Szendiné O. E. 2007. 94–95.)

⁵⁷ A debreceni nyomda elhelyezkedéséről 1571-ből vannak adataink, amikor Keszi György 37 forintért eladta a Péterfia Jakab utcán lévő telkét Komlós András tipográfusnak. Ezen a Péterfiáról a Csapó utcára átnyúló telken működött a nyomda ettől kezdve mintegy száz éven át. Már az 1600-as években Nyomtatóköznek mondják a mellette húzódoó sikátort, s ez a név a mai napig rajta maradt az itt nyitott utcán. Azt azonban, hogy a mai Nyomtató utca melyik telkén állt a műhely, nem tudjuk. Benda–Irinyi 1961. 23–24.

⁵⁸ Lipsiai Rheda Pál 1596-tól 1619-ig működött, mint a város „nyomtatója.” Külföldi származású (lipcei német) volt ugyan, de elmagyarosodott. Deákos műveltségű, iskolázott emberként maga is gyakran írogatott, főleg bibliai törvényeket fordított magyar nyelvre.

⁵⁹ MNL HBML IV.1011.a 8. k. 136/1. (P. Szalay E.–Szendiné O. E. 2007. 191–192.)

⁶⁰ Rheda Péter 1620-tól 1630-ig állt a debreceni nyomda élén. A bejegyzésből kitűnik, hogy a tipográfiai műhely ekkor is változatlanul a Nyomtatóközben volt. Halála után a város a házát és a nyomdai felszerelését adóssága miatt letiltatta, ettől kezdve a nyomda bizonyíthatóan a város tulajdonába került.

⁶¹ MNL HBML IV.1011.a 8. k. 439/1. (Szendiné O. E. 2010. 17.)

24.

Mészáros Benedekné, Margit asszony adókönyvítés fejében jelentős pénzadományt ígér a kollégiumi szegény tanulók számára.⁶²

Debrecen, 1619. december 28.

Tisztos öregasszony, Margit a néhai nemes D. Mészáros (Mezaros) Benedek özvegye a szenátus előtt személyesen megjelenve önként és szabadon kényszerítés vagy ösztökélés nélkül élő szóval ezt a fent megírt vallomást adta ki és örök emlékezetül beíratta a közös jegyzőkönyvbe ily módon.

Tisztelendő nemes uraim én kegyelmeteknek ezen könyörgök, mai öregasszony állati gyarló állapotomat tekintse meg kegyelmetek, és az adó dolgából, fizetésből könnyebítsen meg ilyen formán, hogy ez mostani 1619. esztendőül fogván ezután immár éltömig minden esztendőnként az derék adóban adok húsz forintot, utcaszeremet is feljebb ne vessék az kapitányok, míg élek. Ha az Úristen életemnek óráját elhozza, ilyen vallást teszek, hogy az mi pénzem van nekem az én megholt Mészáros (Mezaros) Benedek uramtul maradott úgy, mint hatszáz forint, azt épen, szárazon az deákoknak és szegényeknek hagyom, úgy hogy az kiutaltatván az én javaimból, azkori debreceni (Debreczeni) bíró uram kezében adassék és ő kegyelme az böcsületes tanáccsal együtt utaljon ki belőle, az hová jobbnak ítélik lenni. Mivel az előbb említett asszony kérését az egész szenátus helyeselte és megengedte, beírták bizonyáglevélbe.⁶³

25.

A harangozás tilalmáról.

Debrecen, 1627. január 13.

Eltemettük ünnepélyes gyászmenettel a mai napon a nemes és tekintetes Szűcs (Zwts) Györgyöt. A tanulók szónoklataival, és magyar versek elszavalásával, sírversekkel és új harangok harangozásával, melyet eddig nem vezettek be, de ezután minden időben a halott elkísérésénél ezt kell tenni. Ezt a szokást ezután meg kell őrizni, protestál a levéltárőr, Győri (Gieöri) György. Ezt a tiltakozást az összegyűlt szenátus érvénytelennek tekinti, és a harangozás szokását nem engedte elfogadni.⁶⁴

---

⁶² 1628-ban valóban támogatta a szegény sorsú diákokat: 300 forintot tett le a főbíró kezébe azok számára, akik német akadémiákon szándékoztak tanulni. A 17. században gyakori volt, hogy a debreceni polgáraszszonyok adakoztak. A város templomai felszerelésének tekintélyes része azok adománya.

⁶³ MNL HBML IV.1011.a 8. k. 207/1–2.

⁶⁴ MNL HBML IV.1011.a 9. k. 730/7.

26.

A debreceni diákok fellépése jövedelmeik megnyirbálása miatt.⁶⁵

Debrecen, 1627. november 30.

Az emlékezet végett. Minthogy a mi iskolánk tanulói aláírt esküvére készen, egyenként cselekedve, egységes szavazattal és egyezéssel együttesen megesküdtek, hogy ők az iskolából elmennek, és elhagyják a mi közösségünket, hogy ha az egyház javadalmát, a kézműves mesterek céhéből évenként keletkező pénzt – melyet elvettünk tőlük, és a templom helyreállítására fordítjuk – nem adjuk vissza. Ezért tetszett nekünk, hogy azokat a javakat a tisztelendő urak közbenjárására, a szatmári (Zattmarini) közgyűlés előtt kihirdetve a tanulni vágyó uraknak állítsuk vissza a nemes és tekintetes Juhos (Juhos) Ferenc kezdeményezésére és bírósága alatt, most és mindörökké. A szenátus tanácskozása alapján. Akkor az egész szenátus az idősebb Putnoki (Putnoki) János úr közbenjárására, és az első pásztor, Szegedi (Zegedi) János, és az ő kollégája, és Váci (Vaczi) András szoboszlói (Zobozloiensis) pásztor szokás szerint tiltakozik, hogy ily módon szokatlan dolgot cselekednek a tanulók. Lázadókkal és nem tanulókkal számolnak ezután, és az összeesküvés elindítóit méltó büntetéssel számolhatnak a jövőben: javadalmaktól való megfosztással. Ezen felül a szenátusnak ezektől a törekedőktől kötelezvényt kér. Nyilvánvalóan fennáll ugyanis, hogy az iskola rektorának tudta nélkül, vagy a pásztor urak jóakarata mellett történt az összeesküvés a szenátussal szemben. Mely okból kifolyólag a szenátus igen nagyon fog őrködni ezek után, hogy amilyen módon bizonyos tanulók magukat viselték, azokra büntetést szabjanak ki.⁶⁶

27.

Rákóczy György fejedelem hozzájárulása a Szent András templom újjáépítéséhez.⁶⁷

Debrecen, 1628. október 20.

Conferált⁶⁸ az fejedelem és felesége az Templom épületire 1500 forintot, melyet az adóból defalcaltatott⁶⁹ húszezer zszindelyt, 400 deszkát.

---

⁶⁵ A debreceni tanács 1627-ben úgy döntött, hogy a céhek által hagyományosan az iskolának juttatott járandóságokat a templomépítésre fordítják. A coetus tanulói azonban egységes esküvel megerősített és írásban is lefektetett határozatot hoztak, hogy ha nem kapják vissza az elvett jövedelmet, elhagyják az iskolát és a várost. Az egyházi hatóság hatására ugyan a tanács visszaadta a céhes járandóságot, de megfenyegette a diákokat, hogy a jövőben hasonló merészségért lázadóknak minősíti és megbünteti őket. Ez egyet jelentett az iskolai szabadság korlátozásával. A 17. században megismétlődő lázadások miatt ugyan megnyirbálták a coetus jogait, de a város ezután sem szólt bele közvetlenül a Kollégium ügyeibe.

⁶⁶ MNL HBML IV.1011.a 9. k.

⁶⁷ A cserepes sisakkal fedett favázás tornya tetején Rákóczi György költségére készített aranyos gomb fénylett, ott mutatta az idő múlását a Rákóczi adományozta óramű is. A templomot körülvevő cinterem sarkában, 1642-ben építették fel a vakolatlan téglás Verestornyot, amelyben elhelyezték azt az 56 mázsás harangot, melyet az időközben fejedelemmé választott I. Rákóczi György öntetett a harmincéves háborúban zsákmányolt ágyúkból, és Debrecennek ajándékozta.

⁶⁸ Conferál: összehord, összegyűjt, megajándékoz.

⁶⁹ Defalcál: levon.

Rákóczy György uram öngyása egy aranyos gombot⁷⁰ csináltatott, az toronyra tötték fel. Ugyancsak ő maga az napkelet felől való ajtajára az Templomnak faragott kövekből csináltatta az oszlopokat és küszöböket, felyül sárkánt és maga címerét kifragtatván.⁷¹

28.

Debrecen Város Tanácsának jegyzőkönyvi bejegyzése az újjáépített Szent András templom 1628. évi felszenteléséről.

Debrecen, 1628. november 20.

Ezt a debreceni (Debreczeniensis) templomot, melyet a régi időkben Szent Andrásról (S. Andras) neveztek el, s 64 éve áll szörnyű romokban⁷² egy tűzvész következtében, mintegy hamvaiban porladva, 1626-ban kezdték el újjáépíteni a tekintetes és nemes Mike (Mike) Pál főbírósa idején, 1627-ben pedig a tekintetes és nemes kegyes emlékeztű Szűcs (Zwcz) György közös szándékkal és készséges lélekkel igyekezték előmozdítani a megkezdett újjáépítést. Miután bírónak választották, 11 nap múlva meghalt, és helyébe választották egységes szavazattal a nemes Juhos (Juhos) Ferencet, aki a templom munkálatát folytatta. Végül a jelenlegi 1628. évben az igen jóindulatú úr, a tekintetes és nemes Bacsó (Batsio) János tette rá végül a kezét a munkára.

Így a templom az egész respublicának öröme és a megtekintésére összesereglett prédikátorok jelenlétében feldíszítve, vers, ének, egyházi szónoklatok, kegyes fogadalmak és úri szent vacsora kiszolgálása mellett, a Szent András régi elnevezés félre tételével, a Szentháromság egy Istennek tiszteletére november 26-án felszenteltetett. Az igen tisztelt pásztorok által vezetve, ekléziánk lelki irányítása alatt, Tornai (Tornay) Ferenc és Szegedi (Zeghedi) János urak, Kecskeméti (Ketskemeti) Mátyás iskolaigazgató jelenlétében, Gyügyei (Giwgey) Boldizsár távollétében, miután egy másik igazgató helyettesítette.

Úristen, könyörgöm hallgass meg engem, irgalmasan, a te szent imáiddal, a te fiad, Jézus Krisztus urunk által, Amen.⁷³

---

⁷⁰ A Rákóczy György által adományozott aranyos gombot Demeter kovács helyezte – részeg fővel, de remegés nélkül – el a régi templomgomb helyére.

⁷¹ MNL HBML IV.1011.a 9. k. 223/4–5. Az új bejárat a keleti oldalon nyílt, ide csináltatott a fejedelem oszlopos, sárkánydíszes, saját címerével is ékesített faragott reneszánsz stílusú kőkaput.

⁷² A régi Szent András templom az 1564. évi szeptember 6-án támadt nagy tűzvészben pusztult el annyira, hogy csak romos falai maradtak meg. A templom gyors újjáépítését földesura, Bethlen Gábor kegyes adománya tette lehetővé. A templom arculatát alaposan megváltoztatták. Téglapillérekkel alátámasztott gerendás fémennyezetet kapott, tornyát széles kőpárkány díszítette.

⁷³ MNL HBML IV.1011.a 9. k. 229/1–2. Az eredeti latin nyelvű szöveget fordította Szendiné Orvos Erzsébet.

29.

Debrecen város magisztrátusa megtiltja, hogy vidéki lelkészek helyettesítsék a debreceni prédikátorokat.

Debrecen, 1642. május 4.

Mínthogy prédikátor uramék Istennek kegyelmességéből már hárman vadnak, és kegyelmek más vidéki prédikátorokat sem mester uramékat (kivéve az ünnepnapokon) az prédikálásra ne kérjenek fel, hanem ha szintén rend szerint az prédikálás ő kegyelmek közül az kár nem volna is, mindazért folyamatosan itthon lévén, magok prédikáljanak, az kívánsága a Tiszteletes Tanácsnak.⁷⁴

30.

Oláh Miklós debreceni polgárt a város vezetése Istenkáromlás miatt megkövezéssel bünteti.⁷⁵

Debrecen, 1647. március 11.

A tanácsnok urak és Oláh (Olah) Miklós közötti ügyben a bizonyágtételek után határozat született. Bűvön hozzák a tanúk vallási, hogy sokszor az mindenható Isten nevet eb, ördög, disznó adtával-teremtettével megkáromlotta, azért kővel veretessék agyon.⁷⁶

31.

Komáromi Csipkés György prédikátor működését méltató jegyzőkönyvi bejegyzés.

Debrecen, 1663. március 10.

Komáromi (Comaromi) György uram megmarad, fizetését keveselli, diffikultálja,⁷⁷ kiváltképpen a fa dolgát. Amint maga ő kegyelme mondja, nem úgy prédikál, mint az több papok.⁷⁸

---

⁷⁴ MNL HBML IV.1011.a 10. k. 1005. Az eredeti latin nyelvű szöveget fordította Szendiné Orvos Erzsébet. 1630-tól három pap prédikált Debrecenben: az első a Nagytemplomban, a második a későbbi ideiglenes „szín”-ben, a harmadik az Ispotályhoz volt rendelve. 1642-től kötelező volt számukra a vasárnapi mellett a szombati istentisztelet és úrvacsoraosztás is, ezért néha vidéki lelkészeket kértek fel helyettesítésükre, amit azonban a tanács megtiltott.

⁷⁵ A 17. században Debrecent sújtó katasztrófák, a háborús események lelki válságba sodorták a város lakosságát, ami részint erkölcsi lazaságot eredményezett. A nép a várost ért nyomorúságot elsősorban Isten haragjának tulajdonította, ezért égettek boszorkányokat, és köveztek agyon embereket istenkáromlásért.

⁷⁶ MNL HBML IV.1011.a 12. k. 83/1. Az eredeti latin szöveget fordította Szendiné Orvos Erzsébet.

⁷⁷ Difficultal: kifogásol, nehezményez.

⁷⁸ MNL HBML IV.1011.a 15. k. Komáromi Csipkés György (Komárom, 1628 – Debrecen, 1678. okt. 6.): református prédikátor, egyházi és nyelvészeti író. 1657-től haláláig volt Debrecen református lelkésze. Puritán elveket vallott. Nagyszámú latin és magyar nyelvű egyházi munkát írt. Munkásságának méreteire jellemző, hogy 1677-ben kinyomatta műveinek jegyzékét, mely 61 munkát tartalmazott. Legnagyobb irodalmi teljesítménye bibliafordítása, mely csak halála után jelent meg (Leiden, 1718). Csillagjósatról és az üstökös csillagokról írt munkáiban a babona ellenszerül a tapasztalatot és a tudományos felvilágosítást

32.

A kollégiumi coetus és Debrecen Város Tanácsa közötti súrlódásokról.⁷⁹

Debrecen, 1663. szeptember 13.

Mivel az scholai törvényeknek erejek, függések az tiszteletes tanácstul vagyon, az scholabeli ifjúság között pedig nagy fogyatkozások vannak, mert mikor tiszték változása esnek közöttök, szeniorok, kontrascibák, kollégák és egyéb féle tiszték változása vannak s voltak (az régi rossz úzusok⁸⁰ szerént) nem nézték az Istenes életűeket, az tudósokat, érdemeseket, alkalmasokat, hanem akárminemű erkölcstelen, tudatlan, s egyéb excesszusokban⁸¹ forgó volt is az vitus legény, mindazáltal per veterismum⁸² ugyancsak immediate⁸³ sullidalt a tisztben, melyet az tiszteletes tanács konszenzusából⁸⁴ tollaltatni⁸⁵ akarnának ezután az már megesezt és ezután megesehető abúzusoknak⁸⁶ és excesszusoknak eltávoztatásáért.⁸⁷

33.

Debrecen város magisztrátusának határozata a szállósi vásárba járók ruházata tárgyában.⁸⁸

Debrecen, 1667. május 16.

Az szállósi vásárra járók felől végeztetett, mivel némelyek mind az férfiak, s mind az asszonyok közül felesen, Isten törvényét félretévén böcsületivel semmit nem gondolván, tisztesség, böcsület az ki nem olyan, az öltözetben bujálkodnak az idegen nemzet⁸⁹ előtt frissen mutogatva magokat, ugyanott Szöllösön két-három hétig ott lakoznak, és rendkívül való dolgokat cselekesznek, isznak, dorbézolnak. Azért ennek utána akár férfi, akár asszonyember, ha Szöllösre megyen, hozzá illendő ruhában öltözzék, sőt az asszonyember akár vén, akár ifjú, böcsületi vesztese alatt oda ne is menjen, az inquisitiót⁹⁰

---

hirdette (Az judiciania astrológiáról és üstökös csillagokról való judicium. Debrecen, 1665). Debrecen büszke volt tudós prédikátorára, ezt mutatja a magisztrátusi jegyzőkönyvi bejegyzés is.

⁷⁹ Debrecen lakossága elítélte és kivédeni igyekezett a diákonkormányzat kinövéseit, fennmaradását viszont komoly anyagi áldozatokkal biztosította.

⁸⁰ Usus: szokás.

⁸¹ Excessus: kicsapongás.

⁸² Per veterismum: igen régóta.

⁸³ Immediate: közvetlenül.

⁸⁴ Consensus: egyetértés.

⁸⁵ Tollaltat: megszüntet, eltöröl.

⁸⁶ Abusus: visszaélés.

⁸⁷ MNL HBML IV.1011.a 15. k. 233/1.

⁸⁸ Debrecen város vezetői és puritán lelkészei arra is odafigyeltek, hogy hogyan öltözködnek, és hogyan viselkednek polgárai. Bár igen szigorúan léptek fel mindenféle kilengéssel szemben, Debrecen lakosságát mégsem hatotta át a puritán erkölcsösség. Hiába prédikáltak lelkészei, a várost újra meg újra átözönlő fosztogatók és kétes egzisztenciák hatására a debreceni polgárok bizony nem mindig viselkedtek és öltözködtek „illendően.”

⁸⁹ Tí. törökök.

⁹⁰ Inquisitio: vizsgálat, nyomozás.

affélék felől az dominus magistratus,⁹¹ s annak executióját⁹² véghez fogja vinni, és afféléket érdemek szerint fogja castigálni.⁹³

34.

A más vallású emberek Debrecenbe költözésének tilalmáról.⁹⁴

Debrecen, 1668. április 19.

Az várasbéli concivis embereknek házoknak másoknak inscribálása⁹⁵ felől concludáltatott,⁹⁶ ha ki maga magát mire kötelezi, azzal szabados, de az ház in fundo⁹⁷ civilis⁹⁸ lévén contra privilegia civitatis⁹⁹ meg nem engedtetik, hanem ha egyéb jószága nem reperiáltatik,¹⁰⁰ az házi örökség esztendő s három napig városunk törvénye szerint méltán letartathatik, idegen személynek s más vallású embernek semmiképpen inscribálni nem admittáltatik¹⁰¹. Ha pedig mi kár következhetik az elböcsült jószágban, az letartó személyre deriváltatik.¹⁰²

35.

Martonfalvi György teológiai doktor tanári fizetésének meghatározása.¹⁰³

Debrecen, 1669. szeptember 12.

A jeles Martonfalvi (Martonfalvai) Györgynek éves fizetése. Az méltóságos erdélyi fejedelem fizetése éppen magának jár, azon kívül az város fizetett 90 forintot, tíz cseber bort, öt köből búzát, öt szekér fát, egy verő¹⁰⁴ disznót.¹⁰⁵

---

⁹¹ Dominus magistratus: városi hatóság, a város irányítását végző urak.

⁹² Executio: végrehajtás, teljesítés.

⁹³ MNL HBML IV.1011.a 17. k. 101/1. Castigal: javít, büntet, fenyít.

⁹⁴ Debrecen városa évszázadokon át sikerrel küzdött az idegenek és más vallásúak betelepítése ellen, egészen 1693-ig, a szabad királyi városi rang eléréséig.

⁹⁵ Inscribál: elzálogosít.

⁹⁶ Concludál: határoz.

⁹⁷ Fundus: telek.

⁹⁸ Civilis: polgári.

⁹⁹ Contra privilegia civitatis: a város privilégiumaival szemben.

¹⁰⁰ Reperiál: megtalál.

¹⁰¹ Admittál: megenged.

¹⁰² MNL HBML IV.1011.a 17. k. 286/9. Derivál: származtat, levezet, háramlik.

¹⁰³ A Kollégium tanárai a várostól kapták fizetésüket, ezen felül az erdélyi fejedelmek is támogatták az oktatást, mint jelen esetben is.

¹⁰⁴ Verő disznó: sütni való fiatal malac, süldő.

¹⁰⁵ MNL HBML IV.1011.a 17. k. 607/7.

37.

Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvi bejegyzése az ellenreformáció kezdetéről, a református vallás üldözésének tiszántúli eseményeiről.¹⁰⁶

Debrecen, 1672. július 27.

Az Tiszántúl (Tiszantul) való templomok az bálványozók által mind elfoglaltattak, a persecutio¹⁰⁷ valóban grasszál¹⁰⁸ az szegény hazában, kit Isten büntetlen el ne szenvedjen.¹⁰⁹

38.

Debrecen város magisztrátus Oláh Miklós debreceni polgárt halállal bünteti istenkáromlás bűne miatt.

Debrecen, 1685. május 14.

A tanácsurak által meghatározott ügyben Oláh (Olah) Miklós alperessel szemben a tanúvallások után határozat született. Bűvön hozzák a tanúk vallási, hogy sokszor az mindenható Isten nevet, eb, ördög, disznó adtával teremtettivel megkáromlotta, azért küvel verettségük agyon.¹¹⁰

---

¹⁰⁶ Debrecen kezdetben kevésbé hallatta hangját a hitvédelmi kérdésekben, sokáig a Zrínyi-féle protestáns nemesi felkeléssel sem rokonszenvezett. Csak akkor ébredt a valóságra, amikor elkezdődött a protestáns lelkészek üldözése, főleg az 1671 és 1681 közti ún. gyász évtizedben. A megüresedett lelkészi állásokra ezután bujdosó lelkészeket választottak meg (Szőnyi Nagy István, Köleséri Sámuel, Felvinczi Sándor, Csuzi Cseh Jakab). Így lett Debrecen ebben az időben a lelki-szellemi ellenállás központja.

¹⁰⁷ Persecutio: (vallás) üldözés.

¹⁰⁸ Grasszál: elharapózik.

¹⁰⁹ MNL HBML IV.1011.a 18. k. 370/2. 22.

¹¹⁰ MNL HBML IV.1011.a 22. k. 77/1. Debrecen város magisztrátusa igen súlyos büntettnék tartotta a káromkodást, az istenkáromlást pedig egyenesen főbenjáró véteknek. Ezért hoztak halálos ítéletet. Az eredeti latin nyelvű szöveget fordította Szendiné Orvos Erzsébet.

Erzsébet Szendiné Orvos

“... Slaine, Lord God, Oure Sins for Thy Heritage, so that Here in Thèse Place, We Mighte Honouren Thy Name with Thanks and Glorifie Thee For Ever ...” – Source Selection from the Extracts of Debrecen’s Magistrate Reports 1551–1685

The text corpus collects the reformation related protocol records of Debrecen’s magistrate from the time between 1551 and 1685. The exact start date of the reformation in Debrecen is unknown, however, it certainly took its roots during the times of reformer Márton Kálmáncsehi Sánta in the 1550’s. Péter Méliusz Juhász had the most important role in the consolidation of the reformed religion. His work was supported by the rapidly spreading printing press and the reformed school, which served the propagation of Calvinism even more vividly. The organizational and doctrinal establishment of the reformed church ended by the Reformed Constitutional Synod in 1567 in Debrecen, where the Second Helvetic Confession was adopted. From this time on, Debrecen has become the main hub of Hungarian Calvinism. The change in the life of the city came when Debrecen acquired the free royal city status. The prerequisite of this was the admission of Catholics to the completely Hungarian, reformed city population. As a reply to the actions of the government and the church, the inhabitants of Debrecen responded with forceful adherence to the traditions of the civic city – which is also referred to as „Debreceniség”. The herein published sources show the most important moments of this process, and we can get an insight into the everyday life of Debrecen’s inhabitants.

Források

Levéltári források

MNL HBML Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára
IV.1011.a Debrecen Város Tanácsának iratai. Tanácsülési és közgyűlési jegyzőkönyvek 1547–1848 (1850).

Nyomtatott források

Köleséri 1677. Köleséri Sámuel: Keserű édes. Debrecen, 1677.

Forráskiadványok

Balogh 1982. Balogh István: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1550/1551. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 3. Szerk.: Gazdag István. Debrecen, 1982.

Balogh 1983. Balogh István: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1554/1555. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 5. Szerk.: Szendrey István. Debrecen, 1983.

Balogh 1990. Balogh István: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1572. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 21. Szerk.: Rác István. Debrecen, 1990.

Balogh 1993. Balogh István: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1574. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 23. Szerk.: Rác István. Debrecen, 1993.

Balogh 1997. Balogh István: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1589/1590. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 27. Szerk.: Rác István. Debrecen, 1997.

Balogh 2001. Balogh István: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1595/1596. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 33. Szerk.: Rác István. Debrecen, 2001.

Balogh 2002. Balogh István: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1597/1598. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 34. Szerk.: Rác István. Debrecen, 2002.

Balogh 2006. Balogh István: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1599. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 37. Szerk. Radics Kálmán. Debrecen, 2006.

- P. Szalay E. 1985. P. Szalay Emőke: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1564/65. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 10. Szerk.: Szendrey István. Debrecen, 1985.
- P. Szalay E. 1986. P. Szalay Emőke: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1567/68. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 15. Szerk.: Gazdag István. Debrecen, 1986.
- P. Szalay E. 1987. P. Szalay Emőke: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1568/1569. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 16. Szerk.: Rác István. Debrecen, 1987.
- P. Szalay E. 1989. P. Szalay Emőke: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1571. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 19. Szerk.: Rác István. Debrecen, 1989.
- P. Szalay E. 1994. P. Szalay Emőke: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1575. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 24. Szerk.: Rác István. Debrecen, 1994.
- P. Szalay E. 1995. P. Szalay Emőke: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1576/1586. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 25. Szerk.: Radics Kálmán. Debrecen, 1995.
- Szendiné O. E. 2002. Szendiné Orvos Erzsébet: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1606/1607. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 35. Radics Kálmán. Debrecen, 2002.
- P. Szalay E.–
Szendiné O. E. 2007. P. Szalay Emőke – Szendiné Orvos Erzsébet: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1610, 1618–1619. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 38. Szerk.: Radics Kálmán. Debrecen, 2007.
- Szendiné O. E. 2010. Szendiné Orvos Erzsébet: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1623–1625. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 41. Szerk.: Radics Kálmán. Debrecen, 2010.

Szakirodalom

- Benda–Irinyi 1961. Benda Kálmán – Irinyi Károly: A négyszáz éves debreceni nyomda. Bp. 1961.
- Földvári 1940. Földvári Antal: A magyar református egyház a török uralom alatt. Bp. 1940.

Szálkai Tamás

Bessenyei György második exhumálásának jegyzőkönyve

Nemrégiben megeléknült érdeklődés mellett számolt be a sajtó – Bessenyei György második exhumálásakor – a Bihar vármegye levéltárának irattárába kerülő koporsószögről és a kihantoláskor készült jegyzőkönyvről,¹ ami újabb megkereséseket generált. Így célszerűnek látszott a források szövegét közölni egyrészt állományvédelmi okokból, másrészt, hogy az online felület révén még több érdeklődő számára elérhetőek legyenek, annak ellenére, hogy a dokumentumok tartalma már korábban is ismert volt.²

A felvilágosodás egyik vezéralakja, Bessenyei György életének utolsó éveit Pusztakovácsiban, bihari birtokára visszavonulva csendes nyugalomban töltötte. Ezen önként vállalt elzárkózása miatt illetik a „bihari remete” jelzővel.

Köztudott, hogy Bessenyei megunva Bécs csillogó világát, előbb szülőfalujába Bercelre költözött haza, ahonnan vélhetően családi ügyek miatt költözött Bihar megyébe, ahol előbb Feketótiban, majd Kovácsi pusztán (később Pusztakovácsi néven fordul elő)³ telepedett le, s fogott gazdálkodásba. Emellett táblabíráként vett részt a vármegyei közeletben, rendszeresen látogatta a megyegyűléseket is.⁴ Egyik hivatalból történt kiküldetése során olyan rabokkal került kapcsolatba, akik teljesen elborzasztották a költőt embertelen gondolataikkal. Ezután vonult vissza birtokára, ahogy ő maga írja „Minden neven nevezhető okos emberi társalkodástul megfosztva, semmiféle halandókkal nem levelezve, senkit nem látogatva, senkitől nem látogatva lakozik az író egy pusztában, ahol ott könyveivel, gondolataival és a néma természetrel tölti idejét, élvén csak azért, hogy meg nem halhatott.”⁵ Itt született meg aztán 1804-ben a „A bihari remete, vagy a világ így megyen” című értekezése is, amely a fentebb idézett művel egyetemben a cenzúra miatt nem jelenhetett meg. Bár ennek rövid folytatását még elkészítette, többet már nem ragadott tollat gondolatai kifejtésére. Halála után – végrendelete szerint – kovácsi birtokán helyezték örök nyugalomra 1811-ben. Azonban sírjában békében nem nyugodhatott: a Berettyó áradásai veszélyeztették nyughelyét, ezért 1883-ban kihantolták, s védett helyen temették újra. A következő évben emeltették számára Bihar vármegye obeliszket, egyszerű felirattal: Bessenyei György 1742–1811.⁶ A költőt – a Nyíregyházán működő és emlékét ápoló – Bessenyei Kör kérésére hantolták ki újra 1940-ben, hogy aztán a szabolcsi megyeszékhely temetőjének dízsírjében helyezték örök nyugalomra.⁷

Bihar vármegye levéltárában – annak ellenére, hogy az alispáni hivatal engedélyezte a holttest áthelyezését – a kapcsolódó iratokat utóbb kiselejtezték. A megyei levéltár irattárában azonban nemcsak az exhumálásra vonatkozó alispáni véghatározat található meg, hanem az azt megőrkítő részletes jegyzőkönyv – és a sírból 1940. május 2-án kiemelt – koporsószög is.⁸ Az irat évtizedekig lappangott, a mellette lévő különös tárgy is feledésbe merült. Utóbbit vél-

¹ Barak 2017.

² A Szabolcsi Szemle pl. már 1940-ben közölte a jegyzőkönyvet.

³ Pusztá Bakonszeg határában, amely már a település része.

⁴ Levéltári források alapján bihari ténykedésének időszakát részletesen feldolgozta Csorba 2000. 93–206.

⁵ Bessenyei 1894.

⁶ Életrajzát összefoglalja Bakó 1990. 498–500.

⁷ Bessenyei temetéséről és az exhumálásokról újabban ld. Nagy 2016. 1–13.

⁸ MNL HBML IV.456.a 2.d. 94/1940.

hetően az eseményen jelen lévő Nadányi Zoltán, Bihar vármegye főlevéltárosa helyezte el az archívumban. Annak ellenére, hogy egy koporsószög a hagyományos értelemben nem tekinthető ereklyének, Bessenyei egyik tisztelője és relikviáinak gyűjtője, Vass Jenő berettyóújfalui gyógyszerész is szert tett egyre, mégpedig a költő első exhumálásakor. Azt a szöveget Vass özvegyétől a bakonszegi birtokkal is rendelkező Liptay Jenő szerezte meg a Bessenyei Kör részére, s vitte Nyíregyházára 1924-ben.⁹

Érdeemes megjegyezni, hogy a levéltáros, aki Bessenyei távoli rokona – nem mellékesen maga is költő – volt, nagy tisztelettel adózott neves elődje emléke előtt.¹⁰ Nadányi, akit egyébként nem foglalkoztatott a történelmi romantika, szép hangvételő verset is írt „A testőr” címmel, amelyben a vidék nyugodt csöndjében alkotó író képét tárja elénk: „*Én nem a testőrt tisztélem, hanem azt, aki hazatért, otthagya minden csatatért, és állt a parton dísztelen.*”¹¹

Az utolsó versszak azonban elgondolkodtató: a magányban alkotó, aki „több a többinél” az írással tud átlendülni a szürke hétköznapokon, az élők „fuldoklásán.” Nem nehéz felismerni a versben a két költő sorsának párhuzamát.¹² Azonban Bessenyei önként vállalt remeteségével szemben Nadányi Trianon után – kényszerből – került Nagyvárad pezsgő-nyüzsgő kulturális életéből Csonka-Bihar szegényes, szomorú vidéki életébe. S mikor lehetősége adódott – a második bécsi döntés után – már főlevéltárosként folyamodott lakásért a megyéhez, s tért vissza Nagyváradra: ahol a „végre hazajött” Nadányi újból belevethette magát a bohém művészvilágba.¹³ Azonban még 1944-ben – felesége zsidó származása miatt – előbb Kőszegre, majd Budapestre menekült családjával. Ugyanez a sors várt a vármegyei levéltárra is. Tudomásunk szerint az archívum legértékesebb részének menekítésére még Nadányi adta ki az utasítást. Ezt követően a levéltárra nehéz időszak következett: bár a rendezését a háború után azonnal megkezdték, a hely- és anyagi források hiányában várta sorsát. A megyeegyesítés az egykori törvényhatóságok iratanyagának egyesítését is eredményezte.¹⁴ Ekkor helyezték el Debrecenben, ahol nagyobb részét a Levéltárak Országos Központja utasításának értelmében 1964–1966 között újrendezték,¹⁵ de a levéltár irattári részének részletes átnézésére csak a rendszerváltozást követően került sor.

A dokumentumokat modern átírásban közlöm: az eredetileg következetlen központosítást és az ékezetes betűk használatát a jelenleg érvényes helyesírás szabályai szerint javítottam.

⁹ Nyírvidék 1924. 3.

¹⁰ Bakó 2006. 77–78.

¹¹ Nadányi 2006. <http://mek.oszk.hu/04700/04728/html/nadanyi.htm#V/81> (Utolsó letöltés: 2017. március 14.)

¹² Domokos–Lator 1982. 161–162.

¹³ DJBANR Fond 263. 64.

¹⁴ Az egyesítést az 1950. évi 29. sz. törvényerejű rendelet mondta ki.

¹⁵ Komoróczy 1972. 28.

1. Bihar vármegye alispánjának véghatározata Bessenyei György hamvainak exhumálása és elszállítása ügyében

Biharvármegye Alispánja

Tárgy: A Szabolcs vármegyei Bessenyei Kör képviselőjében Szohor Pál elnök, nyíregyházai lakos kérelme a Bakonszeg községben eltemetett Bessenyei György testőr és költő sírjának felnyitására és hamvainak Nyíregyháza megyei városba való elszállítására engedélyt kér.

Véghatározat

A kérelmet a 25.857/1906. sz. B.M. rendelet 3. pontjában biztosított hatáskörömben teljesítem és a Szabolcs vármegyei Bessenyei Kör képviselőjében Szohor Pál elnök nyíregyházai lakosnak engedélyt adok arra, hogy a Bakonszeg községben a Kovácsi nevű határrészben eltemetett Bessenyei György testőr és költő sírját felnyithassa, hamvait kiemelhesse és az előbb hivatkozott rendelet 8. és 11. pontjaiban foglalt utasítások szigorú és pontos betartása mellett Nyíregyháza megyei városba elszállíthassa.

A sírfelnyitás időpontját folyó évi május hó 2-án reggel 9 órára tűzöm ki, és ahhoz az egészségügyi orvosrendőri ellenőrző szolgálat ellátására dr. vitéz Törő István m. kir. tisztiorvost rendelem ki.

A vármegyei főlevéltárost a sírfelnyitáshoz ugyancsak kirendelem, hogy az abban esetleg található muzeális értékű tárgyakat Bihar vármegye részére átvegye és megőrizze.

A Berettyóújfalui járás főszolgabíráját felhívom, hogy a rend fenntartásáról gondoskodjék és ennek biztosítására megfelelő karhatalmat rendeljen ki.

A sír felnyitásánál csupán az engedélyes és igazolt kísérete, valamint a szükséges munkások és a hatóság képviselői lehetnek jelen és azon a nagy közönség nem vehet részt.

Engedélyes a sír felnyitással kapcsolatban okozott esetleges károkért kötelező nyilatkozata alapján is teljes anyagi felelősséggel tartozik és viselni köteles a megállapított és számszerűsített érvényesített hatósági díjakat is.

A hullaszállító levél kiadása iránt egyidejűleg intézkedtem.

Ezt a véghatározatomat az 1929:XXX. tc. 56. § 1. bek. b) pontja alapján jogorvoslatra tekintet nélkül végrehajthatónak mondom ki.

Megokolás

A Szabolcs vármegyei Bessenyei Kör, mint a testőr és költő Bessenyei György szellemének és emlékének ápolója, engedélyt kért arra, hogy a Bakonszeg községben és a Kovácsi határrészben eltemetett Bessenyei György sírját felnyithassa, hamvait kiemelhesse és újbóli eltemetés végett Nyíregyháza megyei városba szállíthassa.

A kérelem teljesítése elől kitérni még a Bihar vármegyét történelmi, illetve ezért etikai szempontból terhelő kötelezettségekre hivatkozással sem lehetett, mert egyrészt a Műemlékek Országos Bizottsága, másrészt a Bessenyei család vezetője is beleegyezését adta a hamvaknak Szabolcs vármegyébe Nyíregyháza megyei városba való szállításához.

A kérelem teljesítését másrészt indokolja az is, hogy Bessenyei György a Szabolcs vármegyei Bercel községben született. Életének és működésének emlékei legnagyobb részét szülővármegyéjéhez kötik, kultuszát a Szabolcs vármegyei Bessenyei Kör ápolja és emlékét a Nyíregyháza megyei városban emelt szobor őrzi.

Egyébként olyan végrendeleti, vagy más hatályos intézkedés, amely a hamvak őrzésének kötelességét és az azokkal való rendelkezés jogát a családon kívül másra ruházta volna, tudomásommal nincs és nem is található.

Ezen véghatározatomat a jogorvoslatra tekintet nélkül végrehajthatónak azért kellett kimondanom, mert a Szabolcs vármegyei Bessenyei Kör a folyó évi május hó 2-án a Nyíregyháza városban rendezendő művészeti megnyitó ünnepségén a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr jelenlétében kívánja a hamvakat új nyugóhelyén elhelyezni.

Erről értesítem a Szabolcs vármegyei Bessenyei Kör képviselőjében Szohor Pál Nyíregyháza város polgármesterét, mint a Kör elnökét. Bessenyei Zénó budapesti lakost, a Berettyóújfalu járás főszolgabíróját, Bakonszeg község elöljáróságát, B. Balog Imre bakonszegi lakost, mint a sírhelyet magában foglaló telek tulajdonosát, dr. vitéz Törő István m. kir. tisztiorvost és Nadányi Zoltán vármegyei főlevéltárost.

Ezen véghatározatom ellen a kézbesítés napját követő naptól számított 15 napon belül hivatalom útján m. kir. belügyminiszter úrhoz lehet jogorvoslattal élni.

Berettyóújfalu, 1940. április 24.

A kiadmány hitelül:
s.k.

dr. vitéz Nadányi
alispán.

P. H.
[olvashatatlan aláírás]
vármegyei iroda-igazgató.

[Kívül:]

Nagyságos
Nadányi Zoltán vármegyei főlevéltáros úrnak!
Berettyóújfalu

2. A Bessenyei György második exhumálásakor készült jegyzőkönyv

Jegyzőkönyv

Bessenyei Györgynek, a magyar felújulás nagy írójának
bakonszegi sírjából 1940. május hó 2-án történt ünnepélyes exhumálásáról

A Szabolcs vármegyei Bessenyei Kör a Szabolcs megyei Bessenyei-kultusz erősítése céljából elhatározta, hogy névadó patrónusának, Bessenyei Györgynek a hamvait ünnepélyes

keretek között az író szülővármegyéjének székhelyére, Nyíregyházára hozatja s ott helyezze el örök pihenőre.

Bihar vármegye alispánjának vitéz dr. Nadányi Jánosnak, a Bessenyei család jelenlegi fejének Bessenyei Zénónak, valamint a Műemlékek Országos Bizottságának engedélye alapján a Bessenyei Kör és Nyíregyháza küldöttsége 1940. május hó 2-án Berettyóújfaluba, majd ott Bihar vármegye küldöttségével egyesülve Bakonszegre utazott, hogy a nagy író hamvait ünnepelesen Nyíregyházára hozza.

A Bizottság tagjai:

Szabolcs vármegyei Bessenyei Kör részéről Dr. Mérey Ferencné, a Szabolcsi Szemle társszerkesztője; Dr. Belohorszky Ferenc, a Bessenyei Kör irodalmi szakosztályának elnöke és a Szabolcsi Szemle társszerkesztője; Dr. Sziklay László, a Bessenyei Kör ügyvezető titkára; Szabolcs vármegye részéről Dr. Váczy Elemér, vármegyei főlevéltáros; Nyíregyháza megyei város részéről Izay Géza felügyelő és Dr. Aradványi Endre törvényszéki bíró; Tiszabercel község részéről Turi Sándor, igazgató-tanító; a nyíregyházi ág. h. ev. Kossuth Lajos Gimnázium Bessenyei Önképzőköre részéről Szohor Miklós, gimnáziumi tanuló; a Nyírvidék-Szabolcsi Hírlap részéről Aradvári Béla, a lap szerkesztője. Bihar vármegye részéről: Dr. Fényes György, a Berettyóújfalusi járás főszolgabírája; Nadányi Zoltán, vármegyei főlevéltáros; Dr. Barcsay Károly, vármegyei főügyész; Szentandrásy Gusztáv, főjegyző; vitéz Dr. Törő István, járási tisztiorvos; Miskolczy József földbirtokos; a Bihari Hírlap részéről: Nagy Gusztáv, a lap szerkesztője.

A kiszállás után a Bizottság megállapította, hogy Bessenyei hamvai az 1882-ben történt exhumálás után nem a sír eredeti helyén, hanem attól körülbelül 30 méter távolságra fekszenek. A „Sárrét” című hetilap egykorú híradásai és az első exhumálás még élő szemtanúinak, Balogh Imre 73 éves és Székely Imre 75 éves földműveseknek a vallomása alapján megállapította a Bizottság azt is, hogy az első exhumálást a nagy író hamvait veszélyeztető Berettyó tette szükségessé. Az új sírt Bihar vármegye közönsége 1883. június 10-én obeliszkkal jelölte meg, amely alatt, mint György Aladárnak a „Sárrét” című hetilap 1883. június 17-i számába írt „Bessenyei sírja” c. cikke s a jelenlegi exhumálás eredményei bizonyítják, kétségtelenül Bessenyei hamvai nyugodtak. György Aladár jelzett cikkében beszámol arról, hogy az 1882-i exhumálás előtt pontos ásatásokat végeztek az író időközben eltűnt sírjának exhumálására s az azonosság megállapítására, mert attól lehetett tartani, hogy Bessenyei hamvait összetévesztik az ugyancsak a régi Pusztakovácsiban, Bakonszeg határában eltemetett Váradi nevű tisztartó maradványaival. Bizonyíték erre Bakos József református lelkész 1877. december 5-én kelt levele is, mely ugyancsak az első exhumálás gondosságát igazolja. Nem állja meg tehát a helyét az a túlzott aggodalmaskodás, amellyel Dr. Dajka András „A Gellérthegy és a magyar örökélet” c. munkájának 49. lapján Bessenyei hamvainak azonosságáról szól.

Dr. Fényes György, a Berettyóújfalusi járás főszolgabírája, 9.46-kor adta meg rövid ima után az engedélyt a sír felbontására. A hamvak hosszú, kitartó ásási munka után bukkantak fel: a Bizottság áhitattal szemlélte a nagy író földi maradványait. A csontvázat a koponya kivételével az idő teljes mértékben megőrizte: a lábfej, az alsó és felső lábszár, medence, hátgerinc csontok, a bordák, az állkapocscsont, az alsó- és felső karcsonatok, ujjpercek teljes egészükben megmaradtak. A hajból és Bessenyeinek az első exhumálásnál jelen volt szemtanúk által említett, vele temetett süvegéből is maradt egy kevés. A koporsó teljes egészében elporladt, mindössze a koporsószögek maradtak fenn. Vitéz Dr. Törő István, járási tisztiorvos lemérte a csontváz felső lábszárcsontját, amelyről megállapította, hogy 45 centiméter hosszú, s így kétségtelen, hogy kb. 182–184 cm magas ember maradványa: a gárdista Bessenyei Györgyé. A hamvak teljes feltárása után a Bizottság azokat az e célból készített kettős pléhkoporsóba helyezte el, amelynek fedelén réztábla jelzi az író nevét és születési, valamint halálozási évszámát.

mait: 1748–1811. A koporsó lezárásával az ünnepélyes exhumálás 11.10-kor befejeződött. A Nyíregyházáról kiszállt bizottság 11.30-kor gépkocsiba szállt, hogy Bessenyei György földi maradványait új pihenőhelyükre szállítsa.

Az ünnepi eseményről jelen jegyzőkönyvet készítettük s adatainak helyességét aláírásunkkal bizonyítjuk:

A Szabolcs vármegyei Bessenyei Kör részéről:

Dr. Méreyné dr. Juhász Margit

Dr. Belohorszky Ferenc

Dr. Sziklay László

Szabolcs vármegye részéről:

Dr. Váczy Elemér

Nyíregyháza megyei város részéről:

Izay Géza

Dr. Aradványi Endre

A nyíregyházi Kossuth Lajos Gimnázium Bessenyei Önképzőköre részéről:

Szohor Miklós

Tiszabercel község részéről:

Turi Sándor

A Nyírvidék-Szabolcsi Hírlap részéről:

Aradvári Béla

Bihar vármegye részéről:

Dr. Barcsay Károly

Dr. Fényes György

Miskolczi József

Nadányi Zoltán

Dr. vitéz Törő István¹⁶

A Bihari Hírlap részéről:

Nagy Gusztáv

---

¹⁶ Szentandrásy Gusztáv aláírása hiányzik.

Tamás Szálkai

The Minutes of György Bessenyei's Second Exhumation

Since Bihar County's archival material preserved from the early 18th century therefore it is a real treasure for local history researchers. Its old pages are reporting about the history of the county and several settlements but also about significant, important, and sometimes simply interesting events. An example of the latter are the second exhumation protocol minutes of György Bessenyei, "the hermit of Bihar", who was one of the most dominant personalities of the Enlightenment. The document was lurking for decades and the coffin spike right next to it was also long-forgotten. I present the minutes by the occasion of the poet's 270th birth anniversary as a first stage of an ongoing research.

Források

- MNL HBML
IV.456.a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára.
Bihar Vármegye Levéltárának Irattára.
- DJBANR
Fond 263. Direcția Județeană Bihor a Arhivelor Naționale ale României (Román Nemzeti Levéltár Bihar Megyei Igazgatósága).
Nadányi Zoltan.

Szakirodalom

- Bakó 1990. Bakó Endre: Bessenyei György Bakonszegen. In: Bakonszeg története és néprajza. Szerk.: Ujváry Zoltán. Bakonszeg, 1990.
- Bakó 2009. Bakó Endre: Nadányi Zoltán világa. Debrecen, 2009.
- Barak 2017. Barak Beáta: Bessenyei György „ereklyéjére” bukkant. Hajdú-Bihari Napló, 74. évf. (2017), 43. sz., 2017. február 20. 4.
- Bessenyei 1894. Bessenyei György: A Bihari Remete: vagy a világ így megyen. Debrecen, 1894.
- Csorba 2000. Csorba Sándor: Bessenyei György világa. Bp., 2000.
- Domokos–Lator 1982. Domokos Mátyás – Lator László: Nadányi Zoltán: Körmenet. In: Versekről költőkkel. Bp., 1982.
- Komoróczy 1972. Helytörténeti források 1848-ig a Hajdú-Bihar megyei Levéltárban. Szerk.: Komoróczy György. Debrecen, 1972.
- Nadányi 2006. Nadányi Zoltán összegyűjtött versei. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Urbán László. H. n., 2006. <http://mek.oszk.hu/04700/04728/html/nadanyi.htm#V81> (Utolsó letöltés: 2017. március 14.)
- Nagy 2016. Nagy Balázs: Egykor almafa őrizte álmát, ma a Morgó vigyázza. Bessenyei György útja halálától a végső nyughelyéig. In: „Mindenütt felyül ég, a' föld lészen alsó” – Temetések és újratemetések a magyar művelődés- és irodalomtörténetben. Megjelenés alatt.
- [Szerző nélkül] Liptay Jenő értékes Bessenyei-relikviákat adott a Szabolcsvármegyei Bessenyei Körnek. Nyírvidék, 45. évf. (1924), 135. sz., 1924. június 14. 3.

Török Péter

A szabolcsi hajdúvárosok archontológiai adattára 1703–1711

A hajdú kutatás elmúlt évtizedeiben számos meghatározó, a mai napig biztos alapot nyújtó kiadvány született, amely a hét település (Böszörmény, Nánás, Dorog, Szoboszló, Hadház, Vámospercs, Polgár) történetiségével foglalkozik. A hajdúság történelemformáló szerepét főleg a 17. század folyamán lehet kitapintani, és a korábbi kutatások is nagyobbrészt erre az időszakra koncentráltak,¹ ezért a Rákóczi-szabadságharc nyolc éve még számos megoldatlan és feltáratlan kérdést tartogat a kutatók számára. A szabadságharc időszakához kapcsolódóan – de nem minden esetben annak feltárása miatt – megjelent néhány meghatározó forráskiadvány és adattár, amelyet haszonnal forgathatunk. Balogh István² Böszörmény, Hadház, Nánás és Szoboszló magisztrátusi jegyzőkönyveit közölte, és tette a kutatás számára elérhetővé ezeket a forrásokat, míg Bánkúti Imre³ az 1705. évi szécsényi országgyűlés következményeként elvárt eskü hajdúvárosi névsorát publikálta.

A hajdúság történetének egyik alapmunkája a Nagy László és Nyakas Miklós⁴ nevével fémjelzett adattár, amely alfabetikus sorrendben veszi sorba a két hajdúkutató évtizedes gyűjtőmunkájának eredményét. Legutóbb pedig Mészáros Kálmán⁵ készítette el a hajdúvárosi lovasezred tiszti- és altiszti karát név szerint bemutató összeállítását.

A hajdúvárosok tisztviselőinek szisztematikus összegyűjtése még várat magára, a rendelkezésre álló publikációk inkább az egyes személyekre vonatkozó kutatásoknak lehetnek igazán hasznos segédletei.⁶

A szabolcsi hajdúvárosok Rákóczi-szabadságharcban betöltött szerepéről készülő doktori disszertációnk egyik kérdéscsoportja a városok belső átrendeződése és a városi „elit” meghatározása, amennyiben ez lehetséges. A városok vezető társadalmi csoportjának megrajzolásához elengedhetetlennek tartottuk, hogy összeállítsuk a korszak tisztviselőinek névsorát, adattárát, mivel nagy valószínűséggel azok a személyek tudtak érdemleges pozíciót betölteni egy-egy településen, akiket más téren is a városok meghatározó lakosai között tartottak számon.

Az adattár összeállításánál főként levéltári forrásokra támaszkodtunk, visszanyúlva az eredeti iratanyaghoz, még abban az esetben is, ha az valamilyen formában már közlésre került. A rendelkezésünkre álló levéltári anyag legjelentősebb részét a városi jegyzőkönyvek, illetve a szórványosan fellelhető más irategyüttesek teszik ki. Fontos megemlítenünk a Károlyi levéltár iratanyagáról készült kiadványt, amelyet szintén haszonnal tudtunk forgatni.⁷

¹ A regionális szakirodalommal kapcsolatos összefoglalót lásd: Török 2011.

² Balogh 1999.

³ Bánkúti 2001.

⁴ Nagy–Nyakas 2001.

⁵ Mészáros 2010.

⁶ Korábban Radics Kálmán állított össze egy rövidebb tisztségviselői névsort, igaz, az a hét hajdúváros vezetőit, a főkapitányokat, vette számba. Radics 1980.

⁷ Károlyi DVD.

A forrásadottság minden várossal kapcsolatban más és más, ezért néhány település esetében csak töredékes adatokat tudtunk táblázatba rendezni. A hiányos évkörökhöz tartozó adatok feltárására további kutatásokat kell folytatnunk, ezért nem tekinthetjük lezártnak az adatgyűjtést és véglegesnek a közölt adatokat.

Az adattárban szerepeltetni kívántunk minden olyan tisztviselőt, akik a városok lakosai által rendszeresen újra választottak. A városok általában egy évre – Szent György naptól Szent György napig – választották ezeket a személyeket, akik az adott tisztséget a közösség érdekében viselték.

A város élén a hadnagy állt, aki az esküdtekkel egyetértésben intézte a település ügyeit. Az ő munkáját segítette a jegyző és a városgazda is. A különböző felügyelők, a borbírák, mézárászok felügyelők, egyháziak pedig a város vagyonát felügyelték. A tizedesek a katonai múlt örökségként megmaradt településfelosztásból fakadó rendszer részeként a rájuk bízott városrészt vigyázták. Munkájukat az utcahadnagy ellenőrizte.

Az időintervallumot tekintve az 1703. április 24. és 1712. április 24. közötti időszakot vizsgáltuk, amely teljes egészében felöleli a szabadságharc nyolc évét. Itt kell megjegyeznünk, hogy a „Záró dátum” mezőben beírt végnapokat a táblázat egysége miatt szerepeltetjük. Ebben az időszakban még nem találhatunk feljegyzéseket a leköszönő tisztségviselőkről, ezért a korábban említett Szent György napot (április 24.) fogadjuk el érvényes határnapként.

Átfogó vizsgálatokat, elemzéseket a későbbiekben tervezünk végezni a rendelkezésre álló adatcsoporton, a hajdúböszörményi értékelés szempontrendszerét követve.⁸

Az adatok közlésénél megtartottuk az adott városra jellemző szóhasználatot, ezért a táblázatban lehetnek eltérések ugyanazon tisztség megnevezésénél.

Munkánk során a különböző adattárak összefésülésére, egységesítésére nem vállalkozhattunk, azt a későbbiekben kívánjuk megtenni és egy nyilvános adatbázis formájában közzétenni.

---

⁸ Török 2013.

Böszörmény**1703**

Tisztség	Tisztségviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Ductor	Fogarasi Tamás	1703. május 2. ⁹	1704. április 24. ¹⁰
Nótárius	Harangi Demeter	1703. szeptember 19. ¹¹	1704. április 24.

1704¹²

Tisztség	Tisztségviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Hadnagy	Orosi István	1704. április 24.	1705. április 24.
Hospes	Kovács Mihály	1704. április 24.	1705. április 24.
Nótárius	Harangi Demeter	1704. április 24.	1705. április 24.
Jurassor ¹³	Fogarasi Tamás	1704. április 24.	1705. április 24.
Jurassor	Tóth Mihály	1704. április 24.	1705. április 24.
Jurassor	Győri Gáspár	1704. április 24.	1705. április 24.
Jurassor	Mészáros Márton	1704. április 24.	1705. április 24.
Jurassor	Andorkó Péter	1704. április 24.	1705. április 24.
Jurassor	Lakatos János	1704. április 24.	1705. április 24.
Jurassor	Mészáros Mihály	1704. április 24.	1705. április 24.
Jurassor	Hajdu Mátyás	1704. április 24.	1705. április 24.
Jurassor	Nagy Mihály	1704. április 24.	1705. április 24.
Jurassor	Varga János	1704. április 24.	1705. április 24.
Jurassor	Kocsis István	1704. április 24.	1705. április 24.
Jurassor	Takács István	1704. április 24.	1705. április 24.
Jurassor	Kelemen János	1704. április 24.	1705. április 24.

1705¹⁴

Tisztség	Tisztségviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Vice capitaneus Septem oppidorum Hajdonicalium	Fogarasy Tamás	1706. március 21.	1706. április 24.
Ductor	Kovács Mihály	1706. március 21.	1706. április 24.
Ductor platea	Rákos Mihály	1706. március 21.	1706. április 24.
Judex fori ¹⁵	Mészáros János	1706. március 21.	1706. április 24.

⁹ MNL HBML V.1.a 1. k. p. 29.

¹⁰ A választott tisztségviselők Szent György napjától egy éven keresztül töltötték be a rájuk bízott pozíciót. Az általunk vizsgált időszakban még nem jelentek meg a leköszönést rögzítő bejegyzések, amelyből biztonsággal tudnánk megállapítani a hivatallétel pontos napját. Az összeállított listák azonban arra engednek következtetni, hogy a városok kisebb-nagyobb eltérésekkel betartották a határnapot, és minden év április 24-ét követően új tisztségviselőket választottak, ezért szerepeltetjük a „Záró dátum” rubrikában egységesen a fentebb említett napot. Ehhez lásd: Balogh 1999. 16–17.

¹¹ MNL HBML V.1.a 1. k. p. 29.

¹² MNL HBML V.1.a 1. k. p. 31.

¹³ Esküdt.

¹⁴ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február - p. 627. Kiadva: Károlyi DVD.

¹⁵ Vásárbíró, aki a vásárok rendjére felügyelt. Rác. 1973. 88.

Provisor educilli ¹⁶	Andirkó Péter	1706. március 21.	1706. április 24.
Judex macelli ¹⁷	Nagy Mihály	1706. március 21.	1706. április 24.
Edilis ¹⁸	Szabó János	1706. március 21.	1706. április 24.
Quartinorum magister ¹⁹	Szegedy János	1706. március 21.	1706. április 24.

*1706*²⁰

Tisztség	Tisztségviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Ductor	Orossi István	1706. április 25.	1707. április 24.
Nótárius	Bagosi Mihály	1706. június 9.	1707. április 24.
Jurassor	Nádudvari János	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Fogarasi Tamás	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Mészáros Márton	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Andorkó Péter	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Győri Gáspár	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Kelemen János	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Kocsis István	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Nagy Mihály	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Takács István	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Erdélyi Gergely	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Sanyi György	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Mészáros István	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Varga Miklós	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Fodor János	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Mészáros János	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Murvai János	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Szegedi János	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Thoot Demeter	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Varga István	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Kovács Mihály	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Papp János	1706. április 25.	1707. április 24.
Jurassor	Rákos Mihály	1706. április 25.	1707. április 24.

¹⁶ Borbíró, a borszékek felügyelője.

¹⁷ A mészárszék felügyelője, mészárszékgazda.

¹⁸ Egyházfő, az egyház javai felett őrködött, és általában a tanács tagja volt. Rácz 1973. 88. és Balogh 1999. 17.

¹⁹ Szállásmester, szállásosztó. A katonai beszállásolásokkal kapcsolatos feladatokat intézte. Balogh 1999. 17.

²⁰ MNL HBML V.1.a 1. k. p. 35.

1707²¹

Tisztség	Tisztségviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Ductor	Andorkó Péter	1707. április 25.	1708. április 24.
Nótárius	Bagossy Mihály	1707. április 25.	1708. április 24.
Hospes ²²	Mészáros István	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Orossy István	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Fogarassi Tamás	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Mészáros Márton	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Lakatos János	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Kovács Mihály	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Kelemen János	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Murvai János	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Győri Gáspár	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Mészáros Mihály	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Kocsis István	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Hajdu Mátyás	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Takács István	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Kovács J. János	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Hajdu István	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Kis Gáspár	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Nagy Mihály	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Zolnai Gergely	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Thoot Demeter	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Varga István	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Kovács János	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Thoot János	1707. április 25.	1708. április 24.
Jurassor	Kelemen Ferenc	1707. április 25.	1708. április 24.

1708²³

Tisztség	Tisztségviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Ductor	Varga János	1708. április 24.	1709. április 24.
Nótárius	Bagosi Mihály	1708. április 24.	1709. április 24.
Hospes	Mészáros Mihály	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Mészáros Márton	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Fogarassi Tamás	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Andorkó Péter	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Orossy István	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Nádudvari János	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Győri Gáspár	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Hajdu Mátyás	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Hajdu István	1708. április 24.	1709. április 24.

²¹ MNL HBML V.1.a 1. k. p. 37.

²² Városgazda.

²³ MNL HBML V.1.a 1. k. p. 39.

Jurassor	Nagy Mihály	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Takács István	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Csulya Mihály	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Mészáros János ²⁴	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Kovács János	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Erdélyi Gergely	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Zolnai Gergely	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Varga Miklós	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Pap János	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Tót János	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Tót Demeter	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Kéri Ferenc	1708. április 24.	1709. április 24.

1710²⁵

Tisztség	Tisztségviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Ductor	Varga János	1710. április 26.	1711. április 24.
Nótárius	Bagosi Mihály	1710. április 26.	1711. április 24.
Hospes	Kelemen János	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Andorkó Péter	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Fogarasi Tamás	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Győri Gáspár	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Nádudvari János	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Tót Demeter	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Nagy Mihály	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Mészáros Mihály	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Murvai János	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Csete István	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Tót János	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Varga Miklós	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Pap János	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Hajdu István	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Varga István ²⁶	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Zolnai Gergely	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Mészáros István ²⁷	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Kovács András	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Kis Gáspár	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Katona Péter	1710. április 26.	1711. április 24.

²⁴ A Mészáros János név kétszer szerepel a felsorolásban, de megkülönböztető jelzés nélkül. Nem lehet tudni, hogy két különböző személyről van-e szó, vagy a feljegyzés közben történt hiba. Utólagosan sem húzták át az egyik alakot, ebből kifolyólag csak feltételezhetjük, hogy elírás történt a bejegyzés készítése közben. Feltételezésünket erősíti, hogy a hajdúvárosi adattárban csupán egy Mészáros János szerepel. Nagy–Nyakas 2001. 209.

²⁵ MNL HBML V.1.a 1. k. p. 40.

²⁶ A felsorolásban a Szilágyi név mellé írva, amelyet kihúztak.

²⁷ A felsorolásban a Bodnár név mellé írva, amelyet kihúztak.

Jurassor	Hajas János	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Varga János	1710. április 26.	1711. április 24.
Jurassor	Erdélyi Gergely	1710. április 26.	1711. április 24.

1711²⁸

Tisztség	Tisztségviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Ductor primarius ²⁹	Varga János	1711. április 24.	1712. április 24.
Nótárius	Beszerményi János	1711. április 24.	1712. április 24.
Városgazda	Varga István	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Andorkó Péter	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Fogarasi Tamás	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Mészáros Mihály	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Tót Demeter	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Kelemen János	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Kovács András	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Tót János	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Varga Miklós	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Hajas János	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Kovács T. János	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Zolnai Gergely	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Mészáros István	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Hajdu István	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Kis Kovács János	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Szücs István	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Bonnar István	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Szabó Imre	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Sóvágó István	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Varga K. János	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Olasz János	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Kéri Ferenc	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Mátyus Márton	1711. április 24.	1712. április 24.
Jurassor	Varga K. János ³⁰	1711. augusztus 10.	1712. április 24.
Jurassor	Bonnár Mihály ³¹	1711. augusztus 10.	1712. április 24.
Jurassor	Kovács János ³²	1711. augusztus 10.	1712. április 24.

²⁸ MNL HBML V.1.a 1. k. p. 184.

²⁹ Főhadnagy.

³⁰ Assessor, 1711. május 21-én találkozunk először a nevével.

³¹ Assessor, 1711. május 21-én találkozunk először a nevével.

³² Assessor, 1711. május 21-én találkozunk először a nevével.

Dorog

1705³³

Tisztség	Tisztségviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Notarius	Deák György	1706. március 21.	1706. április 24.
Provisor oppidi ³⁴	Fejér Mihály	1706. március 21.	1706. április 24.
Provisor educilli ³⁵	Balog János	1706. március 21.	1706. április 24.
Judex fori	Furdus (?) János ³⁶	1706. március 21.	1706. április 24.
Decurio ³⁷	Jeles Demeter	1706. március 21.	1706. április 24.
Decurio	Csordás Márton	1706. március 21.	1706. április 24.
Decurio	Szóke Mihály	1706. március 21.	1706. április 24.
Decurio	Virág György	1706. március 21.	1706. április 24.
Decurio	Sariszky (?) Simon	1706. március 21.	1706. április 24.

1708³⁸

Tisztség	Tisztségviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Főhadnagy	Deák Zsigmond	1708. január 8.	1708. április 24.
Assessor	Pap László	1708. január 8.	1708. április 24.
Assessor	Szakál Miklós	1708. január 8.	1708. április 24.
Assessor	Simek (?) János	1708. január 8.	1708. április 24.

1711

Tisztség ³⁹	Tisztségviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
főhadnagy	Szilágyi Péter	1711 ?	1712 ?
nótárius	Szücs István	1711 ?	1712 ?
város gazdája	Gulyás Miklós	1711 ?	1712 ?
főesküdt	Pap Mihály	1711 ?	1712 ?
esküdt	Tóth György	1711 ?	1712 ?
esküdt	Csonka Illés	1711 ?	1712 ?
esküdt	Barna Péter	1711 ?	1712 ?
esküdt	Pap István	1711 ?	1712 ?
esküdt	Szilágyi János	1711 ?	1712 ?
esküdt	Tóth Pál	1711 ?	1712 ?
esküdt	Buday Illés	1711 ?	1712 ?
esküdt	Hajdu János	1711 ?	1712 ?

³³ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február - p. 614. Kiadva: Károlyi DVD.

³⁴ Városgazda.

³⁵ Borbíró.

³⁶ A hajdúvárosi adattárban található egy Furus Bálint nevű tizedes, aki Vámospércsen élt. Talán ebben az esetben is névelírásról lehet szó, és a helyes névalak a Furus. Nagy–Nyakas 2001. 131.

³⁷ Tizedes.

³⁸ MNL HMBL V.101.d 25. d. Dorog, 1708. január 8.

³⁹ MNL HMBL V.101.a 1. k. fol. 1v. A dorogi jegyzőkönyv első bejegyzésében található a fentebb leírt névsor. A bírárság nincs dátummal ellátva, de az ezt követő leírás már 1712-ből származik, emiatt feltételezzük, hogy a felsorolás valószínűsíthetően az 1711–12. év tisztségviselőit tartalmazza.

esküdt	Szabó Illés	1711 ?	1712 ?
esküdt	Görög Mihály	1711 ?	1712 ?
esküdt	Pap János	1711 ?	1712 ?
esküdt	Szakáll Miklós	1711 ?	1712 ?
esküdt	Sován Miklós	1711 ?	1712 ?

Hadház

1703

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Borbíró	Szabó Sámuel ⁴⁰	1703. szeptember utolsó napja	1704. április 24.
Borbíró	Szegedi István ⁴¹	1703. szeptember utolsó napja	1704. április 24.

1704

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Ductor	Vajda János ⁴²	1704. június 25.	1705. április 24.
Nótárius	Szathmári Ferenc ⁴³	1704. június 6.	1705. április 24.
Borbíró	Simon Mihály ⁴⁴	1704. július 2.	1705. április 24.

1705

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Ductor	Hatházy János	1706. március 21.	1706. április 24.
Nótárius	Szoboszlay György ⁴⁵	1705	1706. április 24.
Hospes	Balog Gáspár ⁴⁶	1706. március 21.	1706. április 24.
Edilis	Buza Benedek	1706. március 21.	1706. április 24.
Veredarius ⁴⁷	Szabó Lőrinc	1706. március 21.	1706. április 24.
Decurio	Somosi Miklós	1706. március 21.	1706. április 24.
Decurio	Szöcs István	1706. március 21.	1706. április 24.

⁴⁰ MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 169v.

⁴¹ *Uo.*

⁴² MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 185v.

⁴³ MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 167v.

⁴⁴ MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 9r.

⁴⁵ Szoboszlay György felfogadása csupán év megjelöléssel van bejegyezve a jegyzőkönyvbe. A megjegyzés szerint április 24-ig szól a megbízatása. MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 189r.

⁴⁶ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február - p. 633. A hajdúvárosokkal kapcsolatos összeírás kiadásra került: Károlyi DVD.

⁴⁷ Postamester.

1706

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Dux primarius ⁴⁸	Balog Gáspár ⁴⁹	1706. április 26.	1707. április 24.
Nótárius	Pataki György ⁵⁰	1706. április 26.	1707. április 24.
Borbíró	Simony István ⁵¹	1706. április 24.	1707. április 24.
Esküdt	Simon Mihály ⁵²	1707. március 9.	1707. április 24.
Esküdt	Szabó Lőrinc ⁵³	1707. március 9.	1707. április 24.

1707

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Nótárius	Viszlai István ⁵⁴	1708. január 08.	1708. április 24.
Borbíró	Simony Mihály	1707. május 13.	1708. április 24.
Borbíró	Darabant András	1707. május 13.	1708. április 24.
Borbíró	Hamar Tamás ⁵⁵	1708. február 11.	1708. április 24.

1708

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Hadnagy	Vajda János ⁵⁶	1708. június 27.	1709. április 24.
Nótárius	Püspöki Péter ⁵⁷	1708. június 27.	1709. április 24.
Borbíró	Hamar Tamás ⁵⁸	1708. május 5.	1709. április 24.
Borbíró	Kis Ferenc ⁵⁹	1708. május 5.	1709. április 24.
Borbíró	Simon Mihály ⁶⁰	1708. április 24.	1709. április 24.
Jurassor	Gerőcz István ⁶¹	1708. június 27.	1709. április 24.
Jurassor	Pataki György ⁶²	1708. június 27.	1709. április 24.
Jurassor	nádudvari Szabó Zsigmond ⁶³	1708. június 27.	1709. április 24.

---

⁴⁸ Főhadnagy

⁴⁹ MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 10r.

⁵⁰ *Uo.*

⁵¹ Simony István 1706. évi borbíroságáról egy 1707. július 15-én kelt elszámolási bejegyzés tanúskodik. MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 157v.

⁵² MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 160v. és 172v.

⁵³ *Uo.* Szabó Lőrinc neve mellett a veredarius (postás, postamester) szó is szerepel.

⁵⁴ MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 157v.

⁵⁵ MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 158r.

⁵⁶ MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 160r.

⁵⁷ *Uo.*

⁵⁸ MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 23v–24r.

⁵⁹ *Uo.*

⁶⁰ MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 153v.

⁶¹ MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 160r.

⁶² *Uo.*

⁶³ *Uo.*

1709

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Hadnagy	Győrffi János ⁶⁴	1710. január 24.	1710. április 24.
Nótárius	Nánási Mihály ⁶⁵	1710. január 9.	1710. április 24.

1711

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Hadnagy	Győrffi János ⁶⁶	1711. június 23.	1712. április 24.
Nótárius	Nánási Mihály ⁶⁷	1712. február 18.	1712. április 24.
Borbíró	Bartha István ⁶⁸	1711. július 20.	1712. április 24.
Borbíró	Csöreg István ⁶⁹	1712. január 4.	1712. április 24.

Nánás

1703

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Nótárius	Nánásy Jakab ⁷⁰	1704. március 02.	1704. április 24.

1704

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Hadnagy	Nagy Péter ⁷¹	1704. október 11.	1705. április 24.
Nótárius	Kürti István ⁷²	1704. október 10.	1705. április 24.

1705

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Ductor	Sólyom János ⁷³	1706. március 21.	1706. április 24.
Nótárius	Kürti István ⁷⁴	1706. március 21.	1706. április 24.
Provisor	Nagy János ⁷⁵	1706. március 21.	1706. április 24.
Quartiria magister	Szücs István ⁷⁶	1706. március 21.	1706. április 24.

⁶⁴ MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 157r.

⁶⁵ Nánási Mihályt év közben fogadták fel jegyzőnek, ezért tér el az általánostól a megbízási időszaka. MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 155v.

⁶⁶ MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 148v.

⁶⁷ MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 155r.

⁶⁸ MNL HBML V.201.a 1. k. fol. 150r.

⁶⁹ *Uo.*

⁷⁰ MNL HBML V.301.a 1. k. p. 10.

⁷¹ MNL HBML V.301.a 1. k. p. 20.

⁷² MNL HBML V.301.a 1. k. p. 21.

⁷³ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 611. Kiadva: Károlyi DVD.

⁷⁴ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 611. Kiadva: Károlyi DVD.

⁷⁵ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 611. Kiadva: Károlyi DVD.

⁷⁶ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 611. Kiadva: Károlyi DVD.

Provisor macelli	Jámbor István ⁷⁷	1706. március 21.	1706. április 24.
Decurio	Szücs János ⁷⁸	1706. március 21.	1706. április 24.

1711

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Hadnagy	Takaró Pál ⁷⁹	1712. március 10.	1712. április 24.
Nótárius	Csengeri Éliás ⁸⁰	1711. június 29.	1712. április 24.
Főesküdt	Kónya István ⁸¹	1711. június 29.	1712. április 24.

Polgár

1705⁸²

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Ductor	Tuka István	1706. március 21.	1706. április 24.
Nótárius	Gyöngyösy István	1706. március 21.	1706. április 24.
Provisor macelli	Fejér János	1706. március 21.	1706. április 24.
Provisor educilli	Tót János	1706. március 21.	1706. április 24.
Provisor oppidi	Csargó János	1706. március 21.	1706. április 24.
Fiscalis oppidi	Filep Mihály	1706. március 21.	1706. április 24.

Szoboszló

1703

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
(Fő)hadnagy	Lenthe Mihály ⁸³	1703. április 27.	1704. április 24.
Hadnagy	Somodi István ⁸⁴	1704. február 05.	1704. április 24.
Nótárius	Szoboszlai István ⁸⁵	1704. február 06.	1704. április 24.
Városgazda	Kerégyártó György ⁸⁶	1704. február 06.	1704. április 24.

1704

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Utcahadnagy	Kis István ⁸⁷	1704. április 27.	1705. április 24.

⁷⁷ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 611. Kiadva: Károlyi DVD.

⁷⁸ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 611. Kiadva: Károlyi DVD.

⁷⁹ MNL HBML V.301.b 52. d. Szatmári István pere Csizsár Mátyás ellen.1712. március 10.

⁸⁰ MNL HBML V.301.a 1. k. p. 6.

⁸¹ *Uo.*

⁸² MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 609. Kiadva: Károlyi DVD.

⁸³ MNL HBML V.404.c 2. k. fol. 4v.

⁸⁴ MNL HBML V.404.c 2. k. fol. 64v.

⁸⁵ MNL HBML V.404.c 2. k. fol. 89v.

⁸⁶ *Uo.*

⁸⁷ *Uo.*

Magistratus	Seres András ⁸⁸	1704. május 26.	1705. április 24.
	Kürthy János	1704. május 26.	1705. április 24.
	Csanádi Sámuel	1704. május 26.	1705. április 24.
	Bona István ⁸⁹	1704. május 26.	1705. április 24.

1705

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Hadnagy	Lente Mihály ⁹⁰	1706. március 21.	1706. április 24.
Substitutus hadnagy	Kecskeméti Mihály ⁹¹	1706. március 02.	1706. április 24.
Nótárius	Szoboszlai István ⁹²	1706. március 21.	1706. április 24.
Provisor oppidi	Oláh János ⁹³	1706. március 21.	1706. április 24.
Edilis	Cseke István ⁹⁴	1706. március 21.	1706. április 24.
Fiscus	Debreceni János ⁹⁵	1706. március 21.	1706. április 24.
Szenátor, assessor	Császi Mihály ⁹⁶	1706. január 04.	1706. április 24.
Szenátor, assessor, conservator	Bona István ⁹⁷	1706. január 04.	1706. április 24.
Borbíró	Horog Menyhért ⁹⁸	1706. január 04.	1706. április 24.
Borbíró	Kürthy János ⁹⁹	1706. január 04.	1706. április 24.
Borbíró	Bordán János ¹⁰⁰	1706. március 21.	1706. április 24.
Decurio	Czeglédi János ¹⁰¹	1706. március 21.	1706. április 24.
Decurio	Barbocz János ¹⁰²	1706. március 21.	1706. április 24.
Decurio	Szakáll István ¹⁰³	1706. március 21.	1706. április 24.
Decurio	Vég Mátyás ¹⁰⁴	1706. március 21.	1706. április 24.
Decurio	Kovács Márton ¹⁰⁵	1706. március 21.	1706. április 24.

⁸⁸ MNL HBML V.402.a 2. k. fol. 4r.

⁸⁹ „Kovács András csaplár uram az égett borrral számot adván nemzetes Bona István, Csanádi Sámuel és Kürthy János uraiméknak, nemzetes Seres András ekkori magistratus úrnak parancsolatjára.” Véleményünk szerint Bona, Csanádi és Kürthy voltak az adott év borbírái és esküdtjei. MNL HBML V.402.a 2. k. fol. 4r.

⁹⁰ MNL HBML V.402.a 2. k. fol. 5r. és MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 629. Kiadva: Károlyi DVD.

⁹¹ MNL HBML V.402.a 1. k. fol. 89v.

⁹² MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 629. Kiadva: Károlyi DVD.

⁹³ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 629. Kiadva: Károlyi DVD.

⁹⁴ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 630. Kiadva: Károlyi DVD.

⁹⁵ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 630. Kiadva: Károlyi DVD.

⁹⁶ MNL HBML V.402.a 2. k. fol. 4v.

⁹⁷ MNL HBML V.402.a 2. k. fol. 4v. és MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 629. Kiadva: Károlyi DVD.

⁹⁸ MNL HBML V.402.a 2. k. fol. 4v. és MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 629. Kiadva: Károlyi DVD.

⁹⁹ MNL HBML V.402.a 2. k. fol. 4v. és MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 629. Kiadva: Károlyi DVD.

¹⁰⁰ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 629. Kiadva: Károlyi DVD.

¹⁰¹ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 629. Kiadva: Károlyi DVD.

¹⁰² MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 629. Kiadva: Károlyi DVD.

¹⁰³ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 629. Kiadva: Károlyi DVD.

¹⁰⁴ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 629. Kiadva: Károlyi DVD.

¹⁰⁵ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 629. Kiadva: Károlyi DVD.

Decurio	Tót Mihály ¹⁰⁶	1706. március 21.	1706. április 24.
Decurio	Kiss István ¹⁰⁷	1706. március 21.	1706. április 24.
Decurio	Nagy András ¹⁰⁸	1706. március 21.	1706. április 24.
Castro vigilarius magister	Csanády Sámuel	1706. március 21.	1706. április 24.

1706

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
(Ordinarius) Fő- hadnagy	Bona István ¹⁰⁹	1706. május 06.	1707. április 24.
Nótárius	Szoboszlai István ¹¹⁰	1706. április 28.	1707. április 24.
Város gazdája	Nagy Máté ¹¹¹	1706. május 30.	1707. április 24.
Borbíró	Bordány János ¹¹²	1706. május 30.	1707. április 24.

1707

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Főhadnagy	Seres András ¹¹³	1708. április 20.	1708. április 24.
Nótárius	Jámbor István ¹¹⁴	1708. február 02.	1708. április 24.
Nótárius	Szoboszlai István ¹¹⁵	1708. április 20.	1708. április 24.
Szenátor	Bona István ¹¹⁶	1708. április 20.	1708. április 24.
Szenátor	Egyed Balázs ¹¹⁷	1708. április 20.	1708. április 24.

1708¹¹⁸

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Ductor	Szilágyi Sámuel	1708. május 20.	1709. április 24.
Szenátor	Bona István	1708. május 20.	1709. április 24.
Szenátor	Seres András	1708. május 20.	1709. április 24.
Szenátor	Görög András	1708. május 20.	1709. április 24.
Szenátor	Császi Mihály	1708. május 20.	1709. április 24.
Szenátor	Somodi András	1708. május 20.	1709. április 24.

¹⁰⁶ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 630. Kiadva: Károlyi DVD.

¹⁰⁷ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 630. Kiadva: Károlyi DVD.

¹⁰⁸ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 630. Kiadva: Károlyi DVD.

¹⁰⁹ MNL HBML V.402.a 2. k. fol. 5r.

¹¹⁰ MNL HBML V.402.a 1. k. fol. 90v.

¹¹¹ MNL HBML V.402.a 2. k. fol. 5v.

¹¹² *Uo.*

¹¹³ MNL HBML V.402.a 1. k. fol. 93r.

¹¹⁴ MNL HBML V.402.a 1. k. fol. 92r.

¹¹⁵ MNL HBML V.402.a 1. k. fol. 93r.

¹¹⁶ *Uo.*

¹¹⁷ *Uo.*

¹¹⁸ MNL HBML V.402.a 1. k. fol. 94r.

1709

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Hadnagy	Szilágyi Sámuel ¹¹⁹	1709. április 29.	1710. április 24.
Nótárius	Jámbor István ¹²⁰	1709. május 7.	1710. április 24.

1710

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Főhadnagy	Bézi János ¹²¹	1710. május 11.	1711. április 24.
Nótárius	Jámbor István ¹²²	1710. május 11.	1711. április 24.
Nótárius	Szoboszlai István ¹²³	1711. március 20.	1711. április 24.
Szenátor	Császi Mihály ¹²⁴	1711. március 20.	1711. április 24.

1711¹²⁵

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
(Fő)hadnagy	Szilágyi Sámuel ¹²⁶	1711. június 13.	1712. április 24.
Nótárius	Jámbor István ¹²⁷	1712. március 22.	1712. április 24.
Szenátor	Czeglédi György	1711. október 03.	1712. április 24.
Szenátor	Seres András	1711. október 03.	1712. április 24.
Szenátor	Egyed Balázs	1711. október 03.	1712. április 24.
Szenátor	Szücs István	1711. október 03.	1712. április 24.
Szenátor	Bézi János	1712. március 14.	1712. április 24.
Szenátor	Zöld Demeter	1712. március 14.	1712. április 24.
Szenátor	Tökés Mihály	1712. március 14.	1712. április 24.
Szenátor	Pap György	1712. március 14.	1712. április 24.
Szenátor	Pap János	1712. március 14.	1712. április 24.
Szenátor	Cseke György	1712. március 14.	1712. április 24.

Vámospércs

1703

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Hadnagy	Hamza György ¹²⁸	1703. május 09.	1704. április 24.
Nótárius	Zilahi v. Zilai (Deák) József ¹²⁹	1703. október 11.	1704. április 24.

¹¹⁹ MNL HMBL V.404.c 2. k. fol. 59r.

¹²⁰ MNL HMBL V.402.a 1. k. fol. 95r.

¹²¹ MNL HMBL V.404.c 2. k. fol. 43r.

¹²² *Uo.*

¹²³ MNL HMBL V.402.a 1. k. fol. 95v.

¹²⁴ *Uo.*

¹²⁵ MNL HMBL V.402.a 1. k. fol. 98v–99r.

¹²⁶ MNL HMBL V.402.a 2. k. fol. 159r.

¹²⁷ MNL HMBL V.402.a 1. k. fol. 99.

¹²⁸ MNL HMBL V.501.a 1. k. p. 388.

Nótárius, esküdt	Somogyi András ¹³⁰	1704. február 21.	1704. április 24.
Város gazdája	Gombosi Ferenc	1703. augusztus 16.	1704. április 24.
Város gazdája	Tót Mihály ¹³¹	1704. február 21.	1704. április 24.
Borbíró	Pinege István ¹³²	1704. február 21.	1704. április 24.
Esküdt ¹³³	Veres János	1703. augusztus 16.	1704. április 24.
Esküdt	Tanka István	1703. augusztus 16.	1704. április 24.
Esküdt	Acél Péter	1703. augusztus 16.	1704. április 24.
Esküdt	Mester Mihály	1703. augusztus 16.	1704. április 24.
Esküdt	Szabó András	1703. augusztus 16.	1704. április 24.
Esküdt	Sándor Mihály	1703. augusztus 16.	1704. április 24.
Esküdt	Kovács István	1703. augusztus 16.	1704. április 24.
Esküdt	Gebei Tamás ¹³⁴	1703. augusztus 16.	1704. április 24.
Esküdt	Balási István	1703. augusztus 16.	1704. április 24.
Esküdt	Balog Mihály	1703. augusztus 16.	1704. április 24.
Esküdt	Mester Lukács	1703. augusztus 16.	1704. április 24.
Esküdt	Nagy Balázs	1703. augusztus 16.	1704. április 24.
Esküdt	Balog Mihály	1703. augusztus 16.	1704. április 24.
Esküdt	Fényi István	1703. augusztus 16.	1704. április 24.
Esküdt	Makrai Mihály	1703. augusztus 16.	1704. április 24.
Esküdt	Kelemen Mihály	1703. augusztus 16.	1704. április 24.
Esküdt	Tanka Mihály	1703. augusztus 16.	1704. április 24.
Esküdt	Horvát Miklós	1703. augusztus 16. ¹³⁵	1704. április 24.
Esküdt	Deák György ¹³⁶	1704. február 21.	1704. április 24.

1704

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Főhadnagy	Gebei Tamás	1704. május 14.	1705. április 24.
Nótárius	Somogyi András	1704. május 14.	1705. április 24.
Borbíró	Pinege István ¹³⁷	1704. június 18.	1705. április 24.
(Fő)esküdt	Acél Péter ¹³⁸	1704. május 14.	1705. április 24.
Esküdt	Tanka István	1704. május 14.	1705. április 24.
Esküdt	Mester Lukács	1704. május 14.	1705. április 24.
Esküdt	Kelemen Mihály	1704. május 14. ¹³⁹	1705. április 24.

¹²⁹ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 401.

¹³⁰ Somogyi András 1703. augusztus 16-án és november 2-án esküdtként szerepel, majd 1704. február 21-én főesküdtként és nótáriusként tűnik fel a jegyzőkönyvben. MNL HBML V.501.a 1. k. p. 396., 403. és 411–412. A jegyzőkönyvben „városunk vicehadnagya”-ként is említik, de erre más adatot nem találtunk. p. 404.

¹³¹ *Uo.*

¹³² *Uo.*

¹³³ Az esküdteket „közönséges emberek” formában is megtalálhatjuk a jegyzőkönyvben.

¹³⁴ 1703. augusztus 20-án substitutus hadnagyként is említik. MNL HBML V.501.a 1. k. p. 397.

¹³⁵ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 396.

¹³⁶ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 411–412.

¹³⁷ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 417.

¹³⁸ 1705. január 21-én substitutus hadnagyként is említik. MNL HBML V.501.a 1. k. p. 433.

Esküdt	Ósz János ¹⁴⁰	1704. május 29.	1705. április 24.
Esküdt	Balási István ¹⁴¹	1704. november 26.	1705. április 24.
Esküdt	Balog Mihály ¹⁴²	1704. július 05.	1705. április 24.

1705

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Hadnagy	Ósz János ¹⁴³	1705. május 20.	1706. április 24.
Juratus notarius	Csengeri Éliás ¹⁴⁴	1705. július 01.	1706. április 24.
Hospes	Sándor Mihály	1706. március 21. ¹⁴⁵	1706. április 24.
Esküdt	Pinege István ¹⁴⁶	1706. április 01.	1706. április 24.
Edilis	Gebey István	1706. március 21. ¹⁴⁷	1706. április 24.

1706

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Hadnagy	Acél Péter ¹⁴⁸	1706. június 14.	1707. április 24.

1708

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Hadnagy	Deák György ¹⁴⁹	1708. december 09.	1709. április 24.

1709

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Főhadnagy	Ósz János	1709. június 19.	1710. április 24.
Nótárius	Földesi János ¹⁵⁰	1709. szeptember 25.	1710. április 24.
Város gazdája	Kardos (?) István ¹⁵¹	1709. október 02.	1710. április 24.
Borbíró	Siket István ¹⁵²	1709. október 10.	1710. április 24.
Esküdt	Balási István	1709. június 19.	1710. április 24.
Esküdt	Balog Mihály	1709. június 19.	1710. április 24.
Esküdt	Nagy Mihály	1709. június 19.	1710. április 24.
Esküdt	Aczél Péter	1709. június 19. ¹⁵³	1710. április 24.

¹³⁹ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 415.

¹⁴⁰ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 416.

¹⁴¹ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 430.

¹⁴² MNL HBML V.501.a 1. k. p. 481.

¹⁴³ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 448. MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p. 635. Kiadva: Károlyi DVD.

¹⁴⁴ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 451.

¹⁴⁵ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p.635. Kiadva: Károlyi DVD.

¹⁴⁶ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p.635. Kiadva: Károlyi DVD.

¹⁴⁷ MNL OL P 396 - 1. - Ser. III. - 1706. február p.635. Kiadva: Károlyi DVD.

¹⁴⁸ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 469.

¹⁴⁹ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 526.

¹⁵⁰ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 559.

¹⁵¹ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 560.

¹⁵² MNL HBML V.501.a 1. k. p. 558.

¹⁵³ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 547. Ugyanitt Aczél Pétert substitutus hadnagyként is említik.

Esküdt	Tanka István ¹⁵⁴	1709. október 23.	1710. április 24.
Esküdt	Tanka Mihály ¹⁵⁵	1709. október 23.	1710. április 24.
Esküdt	Mester Lukács ¹⁵⁶	1710. április 09.	1710. április 24.
Esküdt	Beke (?) Tamás ¹⁵⁷	1710. április 09.	1710. április 24.
Esküdt	Kelemen Mihály ¹⁵⁸	1710. április 09.	1710. április 24.

1710

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Főhadnagy	Balog Mihály	1710. július 02.	1711. április 24.
Nótárius	Földesi János	1710. július 02.	1711. április 24.
Főesküdt	Deák György ¹⁵⁹	1711. március 15.	1711. április 24.
Esküdt és borbíró	D(íószezi). Nagy János ¹⁶⁰	1710. július 02.	1711. április 24.
Esküdt	Balási István	1710. július 02.	1711. április 24.
Esküdt	Deák György	1710. július 02. ¹⁶¹	1711. április 24.
Esküdt	Somogyi András	1711. február 25.	1711. április 24.
Esküdt	Eöri Nagy Péter	1711. február 25.	1711. április 24.
Esküdt	Takács András	1711. február 25. ¹⁶²	1711. április 24.
Esküdt	Mikes István ¹⁶³	1710. november 23.	1711. április 24.
Esküdt	Nyulak János	1711. március 15.	1711. április 24.
Esküdt	Héder István	1711. március 15.	1711. április 24.
Esküdt	Deák Gergely	1711. március 15.	1711. április 24.
Esküdt	Zudor András	1711. március 15. ¹⁶⁴	1711. április 24.

1711

Tisztség	Tisztviselő neve	Kezdő dátum	Záró dátum
Hadnagy	Veres János ¹⁶⁵	1711. június 24.	1712. április 24.
Nótárius	Csóka András ¹⁶⁶	1711. december 20.	1712. április 24.
	Ősz János ¹⁶⁷	1711. szeptember 23.	1712. április 24.

¹⁵⁴ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 564.

¹⁵⁵ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 564.

¹⁵⁶ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 573.

¹⁵⁷ *Uo.*

¹⁵⁸ *Uo.*

¹⁵⁹ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 606.

¹⁶⁰ Borbíróságához lásd: MNL HBML V.501.a 1. k. p. 584. és 601.

¹⁶¹ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 577.

¹⁶² MNL HBML V.501.a 1. k. p. 582.

¹⁶³ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 590.

¹⁶⁴ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 606.

¹⁶⁵ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 585.

¹⁶⁶ MNL HBML V.501.a 1. k. p. 589.

¹⁶⁷ Substitutus hadnagy. MNL HBML V.501.a 1. k. p. 586.

Péter Török

The Archontological Data Bank of the Szabolcsian Haiduck Towns 1703–1711

The studies about the historical role of the seven Szabolcsian Haiduck towns (Böszörmény, Nánás, Dorog, Szoboszló, Hadház, Vámospércs, Polgár) are mostly concentrated around the 17th century. Therefore, the Rákóczi War of Independence period still has a number of open questions in store for the researchers. The archontological data bank covers the eight years of the War of Independence, laying the foundation of the urban elite's identification. While collecting the names of the officers, we used the current literature data in addition to city documents, but the creation of the comprehensive list – due to resource facility – still awaits and requires further studies. The Haiduck towns elected their officials on an annual basis. They served the settlements from St. George's Day (24th April) to St. George's Day. The lieutenant was the leader of the city, and his work was helped by the minimum 12-member council, the town clerk, the street lieutenant and various supervisors. The current data bank is a good basis for further studies to present the urban elite.

Források

Levéltári források

MNL HBML	Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára
V.1.a	Hajdúböszörmény Város Közgyűlésének iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek.
V.101.a	Hajdúdorog Város Közgyűlésének iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek.
V.101.d	Hajdúdorog Város Közgyűlésének iratai. Közgyűlési és tanácsülési iratok.
V.201.a	Hajdúhadház Város Közgyűlésének iratai. Városi jegyzőkönyv.
V.301.a	Hajdúnánás Város Közgyűlésének iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek (városi jegyzőkönyvek).
V.301.b	Hajdúnánás Város Közgyűlésének iratai. Közgyűlési, tanácsai és közigazgatási iratok.
V.402.a	Hajdúszoboszló Város Tanácsának iratai. Tanácsülési és közgyűlési jegyzőkönyvek.
V.404.c	Hajdúszoboszló Város Gazdájának iratai. Városgazdai libellusok.
V.501.a	Vámospercs Város Tanácsának iratai. Városi jegyzőkönyvek.

Forráskiadványok

Balogh 1999.	Balogh István: Katonai tábortól a mezővárosig I. (Böszörmény, Hadház, Nánás és Szoboszló magisztrátusi jegyzőkönyvei 1711-ig). A bevezető tanulmányt írta és a források szövegét sajtó alá rendezte: Balogh István. Debrecen, 1999. (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Forráskiadványai 31.) https://library.bungharicana.hu/hu/view/HLABM_Fk_31/?pg=0&layout=s (Utolsó letöltés: 2017. január 12.)
Bánkúti 2001.	Bánkúti Imre: A szécsényi konföderációra esküt tett hajdúvárosiak névsora, 1705. In: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXVIII. Szerk.: Radics Kálmán. Debrecen, 2001. 233–249.
Károlyi DVD	Acta Rákóciana – A Károlyi levéltár Rákóczi-kori iratai. Szerk.: Laczlavik György. Készítették: Avar Anton, Laczlavik

György, Mészáros Kálmán. A mustrakönyveket feldolgozta: Mészáros Kálmán. Fotók: Czikkelyné Nagy Erika.) DVD-ROM. Bp., 2011.

Szakirodalom

- Rác 1973. Rác István: A hajdúszabadság birtokában. In: Hajdúböszörmény története. Szerk.: Szendrey István. Debrecen, 1973. 62–121.
- Mészáros 2010. Mészáros Kálmán: A „nagy” Hajdúvárosok tisztí- és altisztí kara a Rákóczi-szabadságharc alakulataiban. In: A Tiszántúli Történetész Társaság Közleményei 6. Szerk.: Pozsonyi József. Debrecen, 2010. 5–48. http://tortenesz.extra.hu/wp-content//tortenesz2010_6.pdf (Utolsó letöltés: 2017. február 10.)
- Nagy–Nyakas 2001. Nagy László – Nyakas Miklós: Hajdútisztesség tüköre. Hajdúböszörmény, 2001. (Studia Oppidorum Hajdonicalium VII.)
- Radics 1980. Radics Kálmán: A Hajdúkerület és Hajdú megye tisztségviselői. In: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve VII. Szerk.: Gazdag István. Debrecen, 1980. 191–195.
- Török 2011. Török Péter: A „nagy” hajdúvárosok Rákóczi-szabadságharcban betöltött szerepének megjelenése a regionális szakirodalomban. In: Interdiszciplinaritás a régiókutatásban. Fiatal kutatók nemzetközi konferenciája, I. Szerk.: Bartha Ákos, Szálkai Tamás, Szendrei Ákos. Debrecen, 2011, (CD-ROM.) 175–193.
- Török 2013. Török Péter: Adalékok egy készülő archontológiai adattárhoz. In: Hallgatói Műhelytanulmányok 2. Szerk.: Forisek Péter et al. Debrecen, 2013. 319–329.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A TANULMÁNYOK MAXIMUM 40000 KARAKTER,
A MŰHELYMUNKÁK MAXIMUM 20000 KARAKTER,
A FORRÁSKÖZLÉSEK, ADATTÁRAK ÉS HONISMERETI ÍRÁSOK MAXIMUM 40000 KARAKTER,
A RECENZIÓK MAXIMUM 5000 KARAKTER TERJEDELEMBEN KERÜLNEK KÖZLÉSRE.

A KÉZIRATOKAT DOC FORMÁTUMBAN, AZ ILLUSZTRÁCIÓKAT MELLÉKELVE, PDF, ILLETVE JPG FORMÁTUMBAN KÉRJÜK ELJUTTATNI AZ IMPRESSZUMBAN MEGADOTT E-MAIL CÍMRE. AMENNYIBEN EZT A TERJEDELEM NEM TESZI LEHETŐVÉ, ELŐZETES EGYEZTETÉST KÖVETŐEN VESSZÜK ÁT A SZERZŐTŐL.

KÉRJÜK, HOGY A KÖZÖLNI KÍVÁNT ILLUSZTRÁCIÓK KÖZLÉSI ENGEDÉLYÉT IS CSATOLJÁK A MEGKÜLDÉSRE KERÜLŐ KÉZIRATHOZ!

A FOLYÓIRAT KIADVÁNYKÉSZÍTÉSI GYAKORLATÁT ELFOGADOTT SZERKESZTŐI ÉS KIADÓI NORMAKÖNYVEK ELŐÍRÁSAIVAL ÖSSZHANGBAN ALAKÍTOTTA KI, EZÉRT CSAK A KÖVETELMÉNYEKNEK MEGFELELŐ APPARÁTUSSAL ELLÁTOTT DOLGOZATOKAT FOGAD BE ÉS JELENTET MEG.

FELHÍVJUK TISZTELT SZERZŐINK FIGYELMÉT, HOGY A LEADOTT KÉZIRATOK KAPCSÁN FELMERÜLŐ VALAMENNYI SZERZŐI ÉS TULAJDONJOGI KÉRDÉSBEN (PÉLDÁUL ILLUSZTRÁCIÓK TULAJDONJOGA) A FELELŐSSÉG A KÉZIRAT KÉSZÍTŐJÉT TERHELI!

[HTTP://UJNEZOPONT.BIHARKUTATAS.HU](http://ujnezopont.biharkutatatas.hu)